

tribuna

LJUBLJANA, letnik XXX Stevilka 5/6

10. december 1980

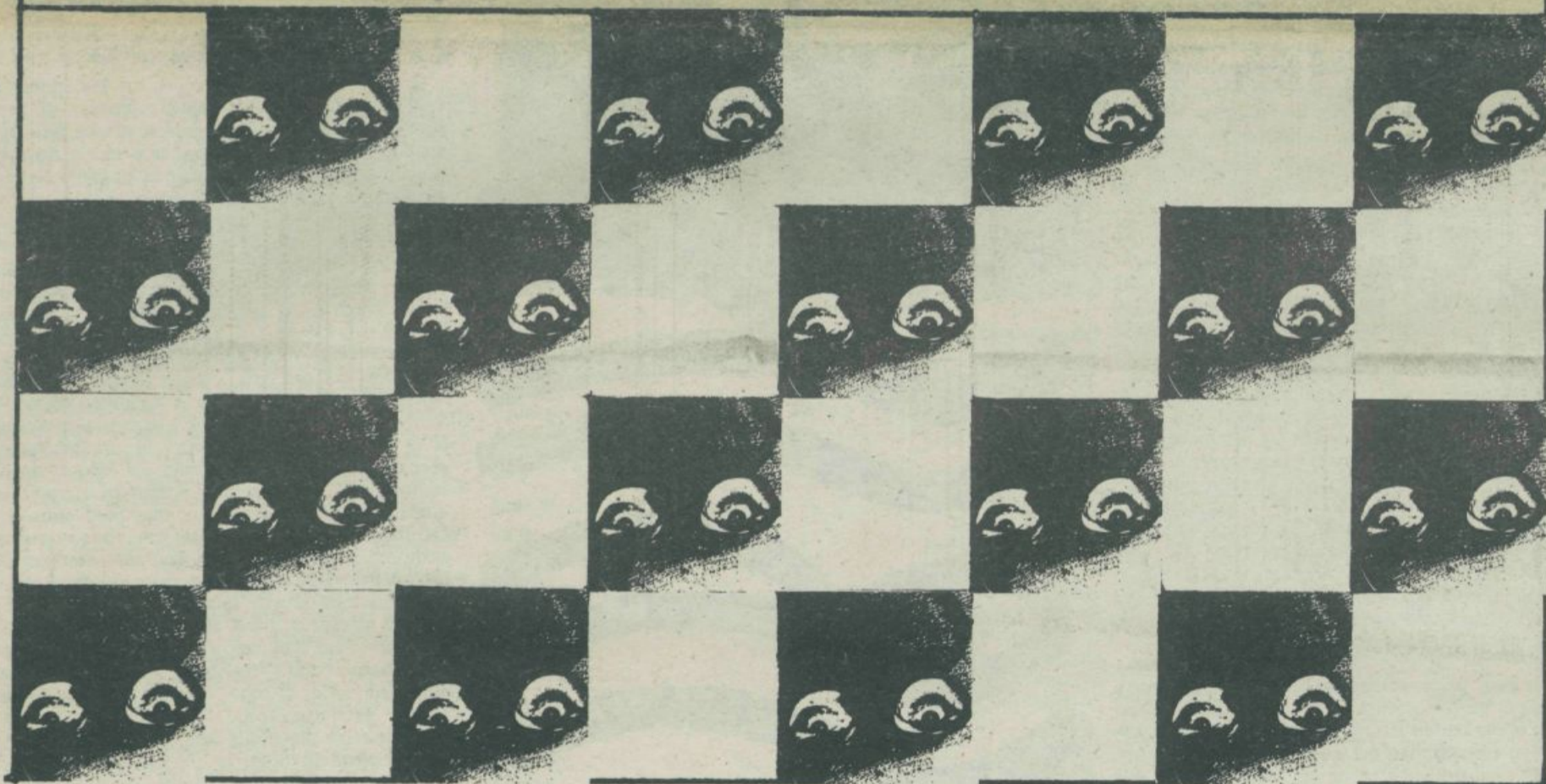
STUDENTSKI ČASOPIS

Cena 7 din

pet težav pisanja resnice

pet težav pisanja resnice

pet težav pisanja resnice

Cena 7 din

STUDENTSKI ČASOPIS

10. december 1980

LJUBLJANA, letnik XXX Stevilka 5/6

tribuna

uvodnik

„Slučaj Metod Trobec“ je vsaj s formalno-pravne plati končan. Končan na isti način in vedno je bil začeti. Z brezobzirno okrutnostjo. Kakor so dogodki, še vedno prekriži s kopreno dvomov in cele vrste nepojasnjenih elementov in ki so vodili v smrt pet žensk, presenečali s svojo okrutnostjo, tako sedaj v povsem jasnih, vsaj na prvi pogled povsem jasnih okoliščinah, preseneča naše sodstvo s svojimi brutalnimi odločitvami.

Kje koreninijo vzroki takih odločitev? Prvi odgovor, ki se nam ponuja, ki pa tudi ni brez vsakršne osnove, bi lahko našli v tisti znani sodstveni praksi, kjer je moč dokazovanja in argumentiranja vedno zadnjevala ostrina kazni. Vendar v našem primeru stvar ni zgolj v slabo podkovanih sodnikih ali celo v neki njihovi diabolici zlobi v borbi za namišljeno svetopisemsko pravičnost zakoličeno v zprani maksimi „zob, oko za oko“. Niti se ne dotika samo vprašanje tiste obsodbe. Če jo hočemo razumeti, oziroma če hočemo razumeti sodbo samo, moramo poseči v položaj prava v celoti.

Govoriti o položaju prava v celoti, pa pomeni govoriti o njegovi zgodovinski utemeljenosti, pomeni torej govoriti o posebni artikulaciji razrednih razmerij, v katerih vladajoči razred — buržoazija s takšno artikulacijo zagotavlja lasten dominanten položaj, oziroma zagotavlja vse potrebne nujne pogoje za produkciranje in reproduciranje kapitalističnih produkcijskih razmerij. Toda, kakor se tudi razmerja med buržoazijo in proletariatom stalno spreminjajo, spreminjajo v njihovi specifični antagonistični postaviti in to tako na način razvoja produktivnih sil, kot na način revolucionarnega boja proletariata, tako se spreminjajo tudi te artikulacije, torej prava samo. Zgodovina prava, buržoaznega prava je zato zgolj zgodovina razredne dominacije buržoazije nad proletariatom. Toda takšno razumevanje prava je seveda zapopadnje prava s pozicije proletariata, torej tega prava od katerega subjekta, ki je dejanski zgodovinski objekt tega prava od katerega zgodovinski cilj je ukinitvev tudi tega prava. Zato pa nasprotno iz buržoazno pravne prakse spontano raste tista teoretska osmislitev prava, ki le-tega razume predvsem kot neskončni niz formalno-pravnih robinzonad, katerih navidezna razdobljenost in posebnost reproducira iluzijo nekakšnega vse umazane dejanskosti izčiščenega razmerja med Posameznikom in Družbo, torej razmerja, ki je iluzorično očiščeno vsakršne razrednosti.

Kolikor pa so pravna razmerja v kapitalizmu vendarle jasna, jasna v svoji razredni zastavitvi in s tem v svoji osnovni zastavitvi, pa se stvar pričinja komplicirati v razumevanju prava v družbi prehodnega obdobja, torej v socializmu. Tu ne bomo omenjali položaja prava v deželah „realnega socializma“, kajti tam je pravo „odrešeno“ vsakršnih protislovij, tako kot je „socialistična ljudska država“ v realnem socializmu „odrešena“ in odrešuje vsa protislovja, pa se zaradi tega ne postavlja tudi problem smrtnih kazni. Omejili se bomo na samoupravni socializem, torej na tisti socializem, v katerem se priznava njegova protislovna narava, protislovna narava objektivne navezanosti na kapitalistični produkcijski proces, v katerem in iz katerega izhaja, kot tudi obvladovanja in ukinjenja te objektivnosti. Znotraj tega pa je pravo, oziroma pravna razmerja artikulacija vladajočega položaja proletariata. Kot tako pa ima pravo dve osnovni značilnosti.

Po eni strani nosi v sebi tendenco po lastni ukinitvi, torej takšnega formalno-pravnega urejanja družbenih razmerij, ki pomaga graditi pogoje za nikakršno formalno-pravno urejanje družbenih razmerij, kot po drugi strani nosi v sebi tendenco, ki ga še vedno veže na staro buržoazno pravo, torej na zagotavljanje formalno-pravno enakih pravic ob dejansko neenakih pogojih, če uporabimo to znano Marxovo formulacijo. Prva tendenca se krepi z nastopajočo in poglobljajočo samoupravno organiziranostjo celotne družbe, druga črpa potrebno energijo iz dosežene stopnje družbenega razvoja, ki še vedno zahteva intervencijo prava na star način, oziroma, ki še vedno zahteva obstoj države, državne prisile. V tem smislu sta si tendenci, čeprav to izgleda paradoksalno, komplementarni. Toda v tistem momentu, ko v pojmovanju prava in v njegovi uporabi slednja tendenca prevlada nad tisto ukinjajočo, ko se pravo začne tretirati kot artikulacija vsakršnih družbenih razmerij, torej kot nadzgodovinska tvorba, se to pravo začena spreminjati v tisto staro BURŽOAZNO PRAVO, v specifično, našim razmeram prilagojeno in skonstruirano BURŽOAZNO PRAVO, pravo, ki favorizira in kanonizira državo in njeno dominantno vlogo. Katero je, abstraktno gledano, osrednjemu buržoaznega prava, oziroma, v katerem prevladuje etatiistična tendenca?

W. Benjamin v svojem eseju „Prispevek h kritiki sile“, pravilno ugotavlja neko temeljno razmerje med buržoaznim pravom in silo. To razmerje, nadaljuje Benjamin, pa se najbolj jasno, oziroma najbolj radikalno pojavlja prav v smrtni kazni. V kritiki smrtnih kazni, Benjamin pravilno opozarja, se ne kritizira zgolj nek kazenski postopek, niti zakoni sami, temveč pozitivno buržoazno pravo v celoti, kajti v oblasti nad življenjem in smrtjo, pravo bolj kot v kateremkoli drugem pravnem aktu potrjuje samega sebe in svojo iluzorično nadzgodovinsko eksistenco. Toda ravno skozi smrtno kazni se obenem s tem najavlja, kot pravi Benjamin, nekaj gnilega v pravo samem.

Vsaka proletarska pozicija, revolucionarna pozicija je zaradi tega vedno proti smrtni kazni, obenem pa je vsaka nazadnjaška vedno za smrtno kazni. V vsem tem tudi leži skrivnost Trobčeve obsodbe, kajti dokazati in pokazati je bilo potrebno in to na najbolj radikalni način, pa zaradi tega tudi na najbolj občutljivi točki, da so tiste sile, ki jih je razvoj samoupravljanja, tudi znotraj prava, čedalje bolj spodkopaval v njegovi zgodovinski relevantnosti, še prisotne, da še delujejo. In ne samo to. S tem se je hotelo potrditi iluzijo, da imajo svojo izven zgodovine, v oblasti nad življenjem in smrtjo, utemeljeno eksistenco. Ni slučajno, da obsodba Metoda Trobca na smrt prihaja v času, ko se tudi v obvladovanju produkcijskih procesov pojavljajo tendence na njihovo etatiistično protisamoupravno urejevanje. Kakor se v produkciji s tem načinom urejevanja razmerij v njej odvzema delavskemu razredu njegova funkcija upravljanja, kontrole in organizacije produkcije, tako se v primeru smrtnih obsodbe Metoda Trobca, ki povečuje oblast starega prava, onemogoča, kot pravi Marx, da resno premislimo o spremembi sistema, ki tako hudodelstvo, kot je Trobčevo goji in reproducira. Toliko o pravni plati smrtnih obsodbe nad M. Trobce.

Ta zgodba pa ima še druge akterje. Med temi je pomembno vlogo odigralo naše novinarstvo, ki je s svojim poročanjem s procesa dokazalo, da je enakovredno katerikoli redakciji famoznega Bild Zeitunga. Na žalost se je s tem samo potrdila tudi pri nas obstoječa, in nevarnost je, da se bo tudi razširila, smer modernega novinarstva, ki ga lahko označimo z „MRHOVINARSTVOM“.

OPOMBA: NAJ ŽIVI PROLETARSKA REVOLUCIJA!
 * Nekje je bila izdana knjiga (raziskava) „Operacija Bild“. Da bi boljše razumeli pisanje našega časopisja v tim. črnih kronikah je dobro, da si to knjigo temeljito preberete in morda boste želeli napisati knjigo: Operacija Dnevnik, Nedeljski dnevnik, Delo, Telex&Co.

Uredništvo

skrivnost metoda trobca

Prvo, kar nam pade v oči ob časopisnih poročilih o psihiatrični plati tako imenovanega „primera Trobec“, je, da je bila „uradna“ psihiatrija v precejšnji meri prisiljena „razkriti karte“. Kaj pa naj bi jih preostalo drugega, ko pa je bila ujeta v zelo jasen ugotoviti, da je tovariš Trobec v temelju prišteven, normalen itn., saj bi sicer ne prišla v poštev smrtna kazen; na drugi strani je morala ugotoviti vsaj močne elemente patološkosti itn.). Iz tega ne mogla spravi svojega „zdravljenja“ (elektrošoki itn.). Sicer seveda se je zvažovala kot je pač vedela in znala, govorila o „psihopatski osebi, ki pa je še prištevna“ ipd., vendar z vso to meglo ni mogla prikriti dvojnega škandala:

— Dejstvo, ki ga priznava celo večina zagovornikov zdravljenja z elektrošokom, da ima sicer elektrošok ob določenem tipu simptomov neposredno pozitivne učinke (vase zaprt bolnik se odpre okolju, spregovori ipd.), da pa njegovo učinkovanje znanstvenoteoretsko še ni docela pojasnjeno in da zato še nikakor niso obvladane morebitne dolgoročne posledice, ki jih povzročijo njegova uporaba na tako imenovani „strukturi osebnosti“ pacienta. Drugače povedano, povsem možno je, da je prav večkratna uporaba elektrošoka sprostila pri tovarišu Trobcu silnice, ki so pripeljale do vsem nam dobro znanih dejanj, te MOŽNOSTI — in s tem, če naj uporabimo stalinsko sintagmo, „objektivne sokrivde“ psihiatrov — se nikakor ne da zabrisati. „Nečista vest“ ob tem vprašanju je prišla lepo na dan celo v časopisnih poročilih: že iz novinarskih povzetkov je bilo jasno, da so se „strokovnjaki“, ko so bili zaslišani, „zmazovali“, omejevali svojo odgovornost na „opazovalce, se sklicevali na nejasnosti ipd.“; čez par dni pa nas je v časopisih presenetil povsem drugačen ton: psihiatri naj bi povsem jasno ugotovili Trobčevo prištevnost ter nepovezanost med zdravljenjem s šoki in Trobčevimi dejanji!

— Dejstvo, ki sledi iz časopisnih poročil, je, da so na začetku letošnjega leta tovarišu Trobcu, ko je bil na opazovanju v Zagreb, dali elektrošok preprosto zato, ker ni hotel odgovarjati, in torej ne iz zdravstvenih razlogov. Če je verjeti Delu, je zagrebški „strokovnjak“ na vprašanje obrambe, kdo lahko odobri uporabo elektrošoka v ne-zdravstvene namene (vprašanje, ki je bilo bržkone mišljeno retorično, saj je odgovor jasen vsakemu, ki še ni zaslepljen s „totalitarizmom“: NIHČER), odgovoril, da gra za vprašanje, ki še danes ni razčiščen v svetu.

Odgovor, ki je kajpada višek hinavščine: kot da — če naj se izrazimo „marksistično“ — kot da ni sam psihiater, ki je odredil uporabo šoka, že „v praksi“ razrešil to vprašanje!

Toda naj se psihiatrija koplje v lastnem srhanju — nas ne zanima „realni“ tovariš Trobec, marveč nam gre za to, kako je „primer Trobec“ deloval v okviru eno ali druge fantazmatike, skoz kakšno libilidinalno ekonomijo je — če naj znova uporabimo sintagmo — ljubljeno pri marksistih — „zagrabil množice“. Tu pa nam bo verjetno pomagal Nedeljski, saj je tako rekoč uradno glasilo najširše fronte malomeščanstva SRS v vsem pluralizmu njegovih interesov. Če je torej verjeti Nedeljskemu, je „doktor Milovan Popović, psihiater iz Inštituta za mentalno zdravje v Beogradu“, takole skušal opredeliti „skrivnostni nasmeh“ tovariša Trobca:

„Nasmeh, ki ga je moč videti na vseh fotografijah Metoda Trobca, deluje paradoksalno. Vsiljuje se mi misel, da gre morda za tako imenovan „moralno norost“, ki jo je že v prvi polovici 19. stoletja opisoval angleški psihiater Richard... Pod tem pojmom menim eno izmed oblik psihopatskega stanja, ki se kaže v odsotnosti občutka časti, kesanja in vesti nasploh. Takšne osebnosti obstajajo, odkar je človeštvo, in bodo vedno obstajale.“

Sumljiva je v tej izjavi prav besedica „že“: ni čudno, da smo se morali zateči v prvo polovico 19. stoletja, ko pa se je psihologija konstituirala kot znanost šele v drugi polovici 19. stoletja; drugače povedano, „moralna norost“ je predznanstvena kategorija par excellence, saj meša dve ravni, raven etične, deontološke distinkcije moralno/nemoralno in raven tega, kar je (oziroma bi moralo biti, saj kajpada v resnici ni) deskriptivna, objektivno-znanstvena, „pozitivna“ distinkcija duševno zdravje/orojnost (duševna bolezen), in nas tako vrača v tiste mračne, uradno „že zdavnaj presežene“ čase, ko se je imelo norost za izraz moralnega propada, kazni za greh ipd. „Skrivnostni nasmeh“ bi torej pomenil, da — rečeno v klasični psihoanalitični terminologiji — tovariš Trobec nima nadjaza (superega). Toda tovariš Trobec ne bi bil „Trobec“ (heglusko rečeno: ne bi ustrezal svojemu pojmu), če se ne bi hkrati nudila natančno nasprotna razlaga tega „skrivnostnega nasmeha“; tako se isti članek v Nedeljskem (z dne 23. novembra) nadaljuje takole:

„Razen tega razlagajo Trobčev „nasmeh“ tudi freudovci, ki menijo, da spremlja nekatere psihopate podzavestna potreba po kazni. Te osebe so v družbenem obnašanju provokativne, dobesedno izživajo agresijo, vendar takšno, v kateri bi se slabše končalo za je. Opazili so, da se veliko kriminalcev tako vede; ko pa jih doleti zaslužena kazen, je opaziti pri njih olajšanje...“

Skratka, zdaj pa je njegovo „nasmeh“ nenadoma izraz „podzavestne potrebe po kazni“, tj. izraz samega njegovega nadjaza, ki je skoz sodni proces prišel do svojega! Izraz „moralna norost“ pa dobi v tej luči povsem drugačno razsežnost: „nor je od morala“ (tako kot rečeno „nor je od ljubezni, pohlepa itn.“) tj. delal je „nora“ dejanja zato, da bi ga kaznovali, zato, da bi se „nadjaz“ znesel nad njim.

In res se zdi, da je tista „skrivnost“, ki jo išče in s tem vzpostavlja način pisanja o tovarišu Trobcu, prav „moralna norost“, tj. razsežnost norega nadjaza. Tu naš dragi „doktor Milovan Popović“ žal udari mimo, ko pravi v nadaljevanju:

„Psihopati niso zmožni kontrolirati lastne potrebe, vodi jih le načelo zadovoljevanja in ne prenašajo notranjih napetosti...“

Skratka, spet „freudovsko“ rečeno, Trobec naj bi bil izključno v oblasti „načela zadovoljevanja“ (tj. načela ugodja), pri njem naj bi manjkalo „načela realnosti“.

V nasprotju s tem je mnogo bliže resnici navaden „žurnalst“, ki obravnava sklivanje advokata tovariša Trobca na Trobčevo duševno bolezen kot izmikanje, zamegljevanje; ta „žurnalst“ natančno velle, kam meri, oziroma to ve, ne da bi vedel. Tovariš Trobec je sadist — banalna ugotovitev —, toda sadist v strogem pomenu, ki ga je razvil Lacan v svojem članku Kant s Sadom, tj. kantovski sadist, sadist, ki s svojim delovanjem radikalizira in realizira „resnico“ Kantovega „kategoričnega imperativa“. Za kaj gré pri Kantovem kategoričnem imperativu? Za to, da mora čisto moralno dejanje slediti zgolj moralnemu imperativu, da mora biti neodvisno od slehernega „patološkega“ smotra (dejanje, ki ga izvršimo zaradi kateregakoli znotrajsvetnega smotra — kakšne dobrine, sreče ipd. —, že ni čisto moralno dejanje). Tu pa se srečata pojem „patološkega“ pri Kantu (znotrajsvetni, partikularni razlog delovanja) in pojem „patološkega“, kakršen je bil na delu pri obravnavi primera tovariša Trobca: osnovna intenca obtožbe in tiska je bila prav dokazati, da dejanj tovariša Trobca ne moremo reducirati na kakršenkoli „patološki“ razlog: bil je prišteven, sadist, sadist, ki s svojim delovanjem radikalizira in realizira „resnico“, „patološkosti“ v medicinskem pomenu, poškodb možganov ali duševnih bolezni kot psihiatrično-medicinskih entitet, kar bi vse njegova dejanja partikulariziralo, jim dalo mundanii značaj

nečesa, kar je vpeto v kavzalno verigo objektivne stvarnosti in bi kot tako odvezlo tovarišu Trobcu značaj avtonomnega odgovornega subjekta. Kot edini razlog njegovih dejanj potemtakem ostane čisto najstvo, čisti imperativ, prost sleherne „patološkosti“. Česar Kant ni vedel, kar je spregledal — in zaradi česar ga je treba brati „s Sadom“ —, je, da ni ta čisti imperativ nič drugega kot želja v čistem stanju, paradokсна, neznočna točka, na kateri se želja ujame z Zakonom, paradokсна točka „norega“ nadjaza—Zakona, ki neposredno „ukazuje“ uživanje. Eden izmed novinarjev je prišel do roba te „skrivnosti“:

„Vendar je nekaj čudnega: on, histerični psihopat, grobrijan, vlomilec in ropar, je moril svoje žrtve v trenutkih neznosti. Še več, ko je bil na višku strasti. In to — po edini doslej znani verziji — da bi povečal in podaljšal svoje užitke...!“

Skrivnost tega paradoksa je pojasnil Lacan, ko je zapisal o Kantovem moralnem zakonu, da

„ni, če si ga ogledamo od blizu, nič drugega kot želja v čistem stanju, prav tista želja, ki nas pripelje do — v pravem pomenu besede — žrtvovanja vsega, kar je objekt ljubezni v človeški neznosti — pravim prav do žrtvovanja in do uboja, ne zgolj do tega, da zavržemo patološki objekt. Zato sem napisal članek Kant s Sadom“.

(Štirje temeljni koncepti psihoanalize, Ljubljana 1980, str. 365)

Naš rezultat je torej, da sta oba člana začetne alternative (odprtost nadjaza — nadjaz kot težnja po kaznovanju za zločin, tj. izvršitev zločina zato, da bi v kaznovanju za zločin zadostili nadjazu) napačni; do resnice pridemo, če ju beremo skupaj, resnica je mesto, kjer se križata: pri tovarišu Trobcu gre res za željo v čistem stanju, za željo, ki se ne ozirana zunanje-realnostne ovire, toda izkaže se, da je že sredi te želje na delu nadjaz kot instanca, ki ukazuje uživanje; prav zato nadjaz ni na delu tako, da bi našel zadoščanje v naknadnem kaznovanju za zločin, marveč je navzoč že v samem seksualnem dejanju kot moment, ki ga sprevrne v žrtvovanje objekta.

Vendar pa s tem nismo presegli splošne ravni „norega nadjaza“; neodgovorjeno ostane vprašanje, zakaj se je pri tovarišu Trobcu ta traumatična točka „norega nadjaza“, točka križanja ljubezni in žrtvovanja, manifestirala natančno ob tako imenovanem „normalnem“, ne-incestuoznem spolnem razmerju. Tu pa je treba tovariša Trobca umestiti v linijo cankarjanskega junaka in ga dojeti kot njegovo radikalizacijo. Dejanja tovariša Trobca niso kajpada nikakršna „tipično slovenski“ zločin, vseeno pa zadobe znotraj slovenske fantazmatike, kot jo je prvi sistematsko začrtal Ivan Cankar, poseben pomen.

Drugod (Dva aspekta, v Problemih 177—180, str. 205—209) smo že nakazali, da je — za razliko od običajne oidipske konstelacije, kjer instanca Simbolnega, utelešena v Imenu—Očeta kot Tretjem, razbije, posreduje dualno-imaginarno razmerje mati-sin — pri Cankarju mati tista, ki nastopi kot znanilec simbolne kastracije, vstopa v red Simbolnega, tista, ki nas ujame v nepovrnjivi simbolni dolg, katere lme predstavlja instanco Zakona. Od tod sledi kajpada dvojski „kratek stik“, saj je mati hkrati nosilec kastracije in tista, ki nas drži v „zaprtem“ dualnem razmerju. Ne da bi se tu poglobljali v vse razsežnosti tega problema, opozorimo zgolj na dejstvo, da je s tem, ko mati nastopi kot instanca Zakona s tem, ko imamo namesto z Imenom—Očeta („očetovsko metaforo“) opraviti z Imenom—Matero, v temelju blokirano „normalno“ seksualno razmerje do nasprotnega spola, saj je, kot pripominja Lacan na istem mestu,

„sleherno zavetje, kjer bi lahko prišlo do znosnega, ubranega razmerja enega spola do drugega, možno le, če poseže vmes — in v tem je nauk psihoanalize — medij očetovske metafore“ (podčrt. S. Ž.).

Na kratko in poenostavljeno, sleherni „tuja“ ženska še vedno deluje kot „izdajstvo“, „pravega“, incestuoznega objekta — matere, saj nas Zakon ne more iztrgati dualnemu razmerju z materjo, ko pa nastopa natančno v njenem Imenu. Cankar je — kot je znano — to „blokada“ nor-

„normalnega“ seksualnega razmerja uprizarjal tako, da je scal v postelji tovariš Trobec je stvar radikaliziral, ki šel je do konca. V tem je izkone eden izmed momentov odmevnosti njegovih dejanj: njihova grozljivost je zares „unheimlich“ v strogem analitičnem ostane vprašanje, zakaj se je pri tovarišu Trobcu ta traumatična točka, norega „kako „našega“, „domačega“, a potlačene, za realizirano konsekvenco slovensko-cankarjanske fantazmatike. Dejanja tovariša Trobca so natančno „druga, temna stran“ cankarjanske „zvestobe Materi“, žrtvovanje, ki ohranja živo ljubezen do nje.

S tem kajpada „skrivnosti Metoda Trobca“ nikakor še nismo prišli do kraja. Ostaja odločilno vprašanje, kakšen pomen ima razglaševanje njegovega „primerja“ po časopisih („proces zadnjih desetletij“ ipd.) v sedanji konstelaciji ideološkega boja. Tu se zdi preveč abstraktna in enostavna, četudi ne povsem neutemeljena „levičarska“ interpretacija, ki se nudi na prvi pogled: „skrivnost Metoda Trobca“ je v sami skrivnosti, v tem, da je „množicam“ ponujena kot skrivnost, ki naj pritegne njihovo pozornost in jo tako odvrne od tega, da je realni standart delavcev padel za 10 %, da ni olja... — kar vse postane ob takšnem „grozljivem“ pojavu kot je to „Trobca“ nenadoma nedolžna tegoba našega vsakdana, težava peteršiljkove mame“.

Preveč abstraktna in enostavna, saj bi morala nadaljnja analiza povezati naznačeno „cankarjevo“ libidinalno konstelacijo, v kateri je lik matere tisti, ki uteleša instanco Zakona, na takšne „neprijetne“ teme, kot je to še danes navzoča korporativistična — „organicistična“ komponenta ideološke fantazmatike (in s tem kajpada tudi dejanstva) „slovenske družbe“ — komponenta, ki jo, med drugim, izpričuje dejstvo, da v pravkar dokončno potrjeni reformi srednješolskega izobraževanja nastopa kot delo par excellence, kot tista podlaga, iz katere naj izraščajo „višje oblike“, kajpak prikriti ideal obrtniškega „mojstrstva“ (tj. regresija v pred-revolucijsko obliko)... Vse to pa zahteva kajpada temeljitejšo analizo, ki se jo bo treba prej ali slej (oziroma čimprej) lotiti.

Slavko Žižek

SMRTNA KAZEN

„Times“ z dne 25. februarja prinaša pod naslovom „Amaterji rabeljske obrti“ sledeče razmišljanje:

„Pogosto so že opazili, da v naši deželi vsaki javni usmrtitvi sledi vrsta samomorov ali smrtnih nesreč z obešanjem, očitno pod močnim vplivom, ki ga ima usmrtitev kakega znanega zločinca na nezrele in bolne duše.“

Pri različnih primerih, ki jih „Times“ navaja za ilustracijo te trditve, gre enkrat za norca v Sheffieldu, ki je, potem ko se je z drugimi norci pogovarjal o usmrtitvi Barboursa, naredil konec svojemu življenju tako, da se je obesil. Drugi je primer nekega štirinajstletnega fanta, ki se je prav tako obesil.

Razumen človek bo komaj uganil, zaradi katere doktrine so bili ti primeri navedeni; saj vendar ne gre za nič manj kot direktno apoteozo rablja in za povečevanje smrtnih kazni kot ultima ratio¹ družbe. In to se dogaja v vodilnem članku „vodilnega časnika“.

„Morning-Advertiser“ najostreje kritizira krvavo logiko „Timesa“ in njegovo posebno ljubezen za krvnika in zaključuje svojo pravilno kritiko z navedbo naslednjih zanimivih podatkov triindvajsetih dni leta 1849:

Usmrtitev:

Millan	20. marec
Pulley	26. marec
Smith	27. marec
Howe	31. marec
Landick	9. april
Sarah Thomas	13. april
Griffith	18. april
Rush	21. april

Umori in samomori:

Hannah Sandles	22. marec
M. G. Newton	22. marec
J. G. Gleeson — štirje umori v Liverpoolu	27. marec
umor in samomor v Leicester	2. april
zastupitev v Bathu	7. april
W. Bailey	8. april
J. Ward umori svojo mater	13. april
Yardley	14. april
Doxy, umor očeta	14. april
J. Barley umori svoja dva otroka in sebe	17. april
Chas. Overton	18. april
Daniel Holmston	2. maj

„Times“ sam mora priznati, da ta tabela ne obsega le samomorov, temveč tudi najogabnejše zločine, ki vedno sledijo neposredno po usmrtitvi zločinca. Omenjeni članek presenetljivo tudi ne prinaša kakega argumenta v korist v njem propagirane barbarske teorije. Težko je pač, če ne celo nemogoče, postaviti princip, s katerim bi se moglo utemeljevati upravičevanje in smotrnost smrtnih kazni v neki na svojo civilizacijo ponosni družbi. Običajno se je kazni opravičevala kot sredstvo za poplajanje ali za zastraševanje. Toda kakšna je pravica, da se me kaznuje, da bi se druge poplajalo ali zastrašilo? Poleg tega obstoji še nekaj takega kot statistika, in obstoji zgodovina, in obe popolnoma v celoti dokazujeta, da svet od Kajna s kaznimi ni bil niti poplajšan niti zastrašen. Čisto nasprotno. S stališča abstraktnega prava obstoji le ena teorija kaznovanja, ki človekovo dostojanstvo abstraktno priznava, in to je Kantova teorija, posebno v strožji Heglovi verziji. Ta pravi: „Kazen je pravica zločinca.“² Je akt njegove lastne volje. Prekršitev prava razglasa zločinca kot svojo pravico. Njegov zločin je negacija prava. Kazen je negacija te negacije in torej potrditev prava, ki jo zločinca sam izziva in si jo vsiljuje.“³ Nedvomno ima ta princip nekaj zapepljujočega, ker Hegel, namesto da bi videl v zločincu zgolj nek objekt, le sužnja pravosodja, ga povzdigne v rang svobodnega bitja, ki odloča o sebi samem. Če pa gledamo nekaj bližje, potem odkrijemo, da nemški idealizem tukaj, kot v večini drugih primerov, le sankcionira zakone obstoječe družbe z nadčutnimi argumenti. Se ne vara samega sebe, če se na mesto individua z njegovimi dejanskimi gibalnimi vzroki, s številnimi, nanj pritiskajočimi socialnimi razmerami postavlja abstrakcijo „svobodne volje“, eno mnogih človekovih lastnosti na mesto človeka samega? Ta teorija, ki gleda na kazni kot na rezultat lastne volje zločinca, je le metafizični izraz one stare „jus talionis“: Oko za oko, zob za zob, kri za kri. Če stvari povemo odprto in se odgovorimo vsem opisovanjem, potem kazni ni nič drugega kot neko obrambno sredstvo družbe proti prekršitvi (Verletzung) njenih življenjskih pogojev, kakršnakoli naj že bo njihova vsebina. — Kakšna pa je to družba, ki ne pozna nobenega boljšega instrumenta svoje obrambe kot krvnika in ki po „vodilnem časniku sveta“ pusti razglasiti svojo brutalnost kot večni zakon?

A. Quetelet pravi v svojem izrednem učenem delu „L'homme et ses facultes“:

„Obstaja budžet, ki se plačuje z grozotno rednostjo, namreč budžet zaporov, galej in morišč... Napovemo lahko, koliko individuov bo oskrnilo svoje roke s krvjo svojih soljudi, koliko bo ponarejevalcev, koliko zastupljevalcev, skoraj prav tako kot se lahko vnaprej navedejo rojstva in smrtni primeri.“

In Quetelet je napovedal v verjetnostnem izračunu zločinov, ki ga je objavil v letu 1829, s presenetljivo gotovostjo ne le številko, temveč tudi vse različne vrste zločinov, ki so se zgodili v Franciji 1830. Da niso toliko posebne politične ureditve (Einrichtungen) neke dežele kot nasprotno temeljni pogoji moderne meščanske družbe v celoti, ki proizvedejo povprečno število zločinov v nekem danem nacionalnem delu družbe, to kaže naslednja tabela, ki jo posreduje Quetelet za leta 1822 do 1824. Med stotimi obsojenimi zločinci najdemo v Ameriki in Franciji:

Starost	Philadelphia	Francija
Pod 21 leti	19	19
21 do 30 let	44	35
30 do 40 let	23	23
nad 40 let	14	23
Skupaj 100	100	100

Če torej zločini, takoj ko se jih opazuje v večjem številu, kažejo v svoji pogostosti in načinu rednosti naravnih pojavov, če, da govorimo s Queteletom, bi bilo težko odločiti, „na katerem od obeh področij“ (fizičnem svetu ali družbenem življenju) „efektivni vzroki povzročajo svoje učinkovanje z večjo rednostjo (Regelmaessigkeit)“, ali ne obstoji potem nujnost — da namesto povečevanja krvnika, ki odstrani eno partijo hudodelcev, samo da se spet naredi prostor za novo — resno premislimo o spremembi sistema, ki taka hudodelstva goji?

„New York Daily Tribune“
Št. 3695 z dne 18. februarja 1853

Prevod po MEW 8/506—9

Prev. Leo Šešerko

OPOMBE:

- 1 zadnje sredstvo
- 2 v MEW stoji „das Recht des Verbrechens“
- 3 odlomek v enostavnejši obliki povzema mesti iz Heglovega „Orisa filozofije prava“

TRIBUNA, ŠTUDENTSKI ČASOPIS
IZDAJA UK ZSMS LJUBLJANA

Trg osvoboditelj / II, soba 86
Telefon: (061)21-280

UREDNIŠTVO: Mitja Maruško — v. d. glavnega urednika, Bojan Korsika v. d. odgovornega urednika, Tomaž Krašovec — univerza, Bojan Korsika in Igor Bavčar — teorija in mednarodni odnosi, Rudi Podgornik in Dušan Turk — naravoslovje, Andrej Drapal — kultura, Mojca Dobnikar — tajnica, Marjetka Šušteršič — lektorica, Vojko Flegar — likovna in tehnična oprema, Franc Milošič — posebne naloge

Stalni sodelavci: Franco Juri, Matjaž Potokar, Silva Kopal, Ivo Gulič

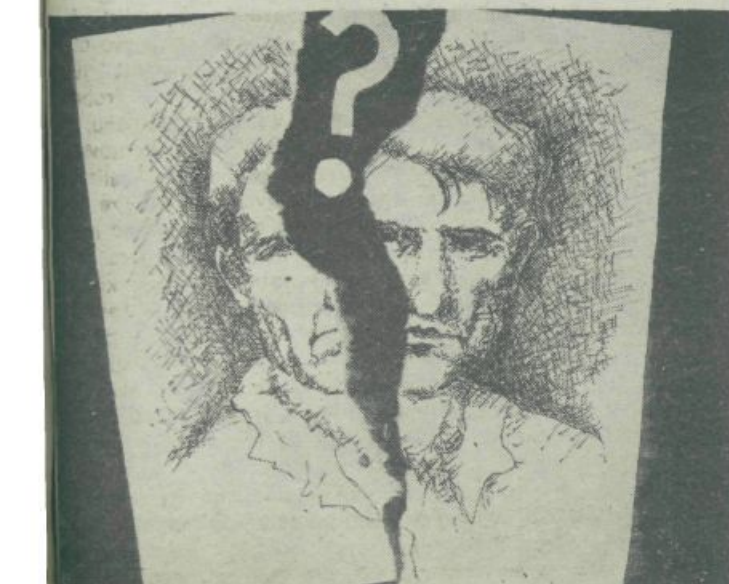
IZDAJATELJSKI SVET: Rudi Rizman, Primož Hainz, Mile Šetina, Janez Topovšek, Samo Hribar, Tomaž Krašovec, Borut Eržen, Igor Bavčar, Bojan Korsika, France Mjlošič, Slavko Hožjan

Uradne ure so vsak dan od 10. do 13. ure v prostorih uredništva. Dežurstva posameznih uredništev: ponedeljek — kultura, torek — univerza, sredo — prodaja in likovna oprema, četrtek — teorija petek — naravoslovje. Glavni in odgovorni urednik — vsak delovnik. Redni javni sestanki uredništva so vsak četrtek ob 17. uri. Rokopisov ne vračamo in pisem uredništvu ne honoriramo. Pisma uredništvu ne smejo presegati 7,5 strani (pol avtorske pole). Celoletna naročnina je za dijake in študente 50. din, za ostale 100. din. Številka z izračuna 50101 — 678 — 47303 z obveznim pripisom za Tribuno!

TISK: Tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani. Priprava za tisk: IBM Dnevnik

Oproščeni temeljnega davka na promet po pristojnem sklepu številka 421-1/70 z dne 22. januarja 1973.

Naj živi proletarska revolucija!

Najmanj pet težav mora premagati tisti, ki se danes želi boriti proti laži in neznanju ter želi pisati resnico. Imeti mora pogum, da napiše resnico, čeprav je povsod zamolčana; biti mora moder, da jo prepozna, čeprav jo povsod prikrivajo; imeti mora znanje, da iz nje napravi za boj primerno orožje, znati mora presojati točno, da izbere tiste, v katerih rokah bo resnica ustvarjalna; biti mora zvit, da jo lahko med takimi razširi. Velike težave so to za tiste, ki pišejo v fašističnem sistemu, a tudi za tiste, ki so izgnani ali so pobegnili in celo za tiste, ki pišejo v dezelah meščanske svobode.

1. POGUM, DA SE RESNICA PIŠE

Zdi se, da je samo po sebi razumljivo, da mora pisec pisati resnico, da je ne prikriva ali zamolči in da ne napiše ničesar neresničnega. Ne sme se klanjati močnim, ne sme varati šibkih. Zelo težko se je ne klanjati močnim in zelo koristno je varati šibke. Zameriti se posestniku pomeni odreči se posesti. Odrekati se plači za izvršeno delo pomeni v določenih okoliščinah odreči se tudi delu; odbiti slavo pri močnih pogosto pomeni odbiti slavo sploh. Za to je potrebna hrabrost. Časi odkritega izkoriščanja so večinoma časi, v katerih se veliko govori o velikih in vzvišenih stvareh. Potreben je pogum, da se v takšnih časih, sredi silnega drtja, da je glavno prinašanje žrtev, govori o tako nedostojnih stvareh, kot sta prehrana in stanovanje delavcev. Ko se kmete zasipa s častmi, je drznost govoriti o strojih in ceneni krmi, kar bi jim olajšalo njihovo častito delo. Ko se prek vseh zvočnikov vpije, da je človek brez znanja in izobrazbe boljši od izobraženega, tedaj je pogumno vprašati: boljši za koga? Ko se govori o čistih in nečistih rasah, je drznost vprašati, ali glad, neznanje in vojna ne vodijo k strahotnim izmaličenjem.

Prav tako je potreben pogum, da se pove resnica o samem sebi, o sebi kot premaganem. Mnogi od tistih, ki jih preganjajo, izgubijo zmogljivost, da bi spoznali lastne napake. Preganjane se jim zdi največja krivica. Preganjanci so hudobni, kajti oni nas preganjajo; preganjanci so dobri in so zaradi tega preganjani. Ta dobroti je pobita, premagana in zadušena; dobroti je torej bila slabotna, slaba in nevdružna; tej dobroti se ni dalo verjeti, kajti dobroti se ne da priznati slabosti, kakor dežju vlago. *Reči, da dobri niso premagani, ker so bili dobri, ampak ker so bili nemočni, za to je potrebna drznost.* Resnica se seveda mora pisati v boju proti neresnici in zato ne sme biti nekaj splošnega, vzvišenega in mnogopomenskega. Prav splošnost, vzvišenost in mnogopomenskost so karakteristike neresnice. Kadar za nekoga pravimo, da je rekel resnico, potem to pomeni, da jih je najprej nekaj ali mnogi ali eden povedalo nekaj drugega, neko laž ali nekaj splošnega a on je rekel resnico — nekaj praktičnega, stvarnega, neoporečnega, prav tisto, po čemer se je vprašalo.

Malo poguma je potrebno, da se na splošno žalosti nad slabostmi družbe in nad zmogovitostjo surovosti in da se z zmogovitostjo razuma preti v tistem delu sveta, kjer je to še dovoljeno. Pri tem se mnogi vedejo tako, kakor da so v njih naperjeni topovi, a so pravzaprav namerjena samo gledališka kukala. Kričijo svoje splošne zahteve v nekakšen svet, prepoln prijateljev nedolžnih ljudi. Zahtevajo neko splošno pravico, za katero niso nikoli ničesar storili, in neko splošno svobodo — plen, ki se bo še dolgo delil z njimi. Za njih je resnica samo to, da lepó zveni. A resnica, polna dejstev, ki jo je treba v naporu najti in raziskovati, za njih ne predstavlja resnice — o njej ne morejo v zanosu gobezdati. Ti samo na zunaj zgledajo kot tisti, ki govore resnico. Njihova nesreča je ta: oni ne poznajo resnice.

2. MODROST, DA SE SPOZNA RESNICA

Ker je povsod preganjana, je resnico težko pisati, zato mnogi mislijo, da je stvar osebne odločitve, ali se bo resnica pisala ali ne. Verjamejo, da je za to potreben samo pogum. Pozabljajo drugo težavo — najdbo resnice. Nikakor se ne da reči, da je resnico lahko najti.

Predvsem se ne da lahko spoznavati, katero resnico je treba objaviti. Tako na primer sedaj pred očmi celega sveta tonejo velike, civilizirane države ena za drugo v barbarstvo. Pri tem vsakdo ve, da se notranji politični boj z najstrašnejšimi sredstvi lahko vsak trenutek razraste v mednarodnih spopad, ki bo morda naš del sveta pustil kakor kup ruševin. Prav gotovo, to je ena resnica; naravno je, da obstajajo tudi druge. Tako na primer ni neresnica, da imajo stoli površine za sedenje in da dež pada od zgoraj navzdol. Mnogi pesniki pišejo resnico te vrste. Podobni so slikarjem, ki s tihotitji prekrivajo stene ladij, ki tonejo. Naša prva težava zanje ne obstaja, vendar imajo čisto vest. Ne vznemirjajo jih močni, ne vznemirjajo jih ječanja tlačenih — oni malajo svoje slike. Nesmisel njihovega delovanja povzroča v njih „globok“ pesimizem, ki ga prodajajo za debele denarce, a ki bi bil, glede na te mojstre in na takšne prodaje, pravičnejše dodeljen drugim. Pri vsem tem ni lahko spoznati, da so njihove resnice tiste o stilih in dežju, ker navadno zvène povsem drugače: kakor

da so resnice o pomembnih stvareh.

Bistvo umetniškega oblikovanja je ravno v tem, da se neka stvar naredi za pomembno.

Sele po temeljitem opazovanju spoznamo, da govore samo: „stol je stol“ in „nihče ne more oporekati, da dež pada od zgoraj navzdol.“

Ti ljudje ne odkrivajo resnice, ki se jo splača pisati. Spet drugi se ukvarjajo samo z najnujnejšimi nalogami in se pri tem ne boje ne oblastnika ne revščine, pa vendar ne morejo najti resnice. Primanjkuje jim znanje. Polni so starega praznoverja, vraževrskih predsodkov, pogosto izvrstno oblikovanih v davne čase. Svet je zanje prezapleten, ne poznajo dejstev, ne vidijo medsebojne zveze. Poleg odnosa si je treba pridobiti znanje in se naučiti metod, ki se dajo pridobiti in naučiti. Vsi tisti, ki v tem času zapletov pišejo, morajo poznati materialistično dialektiko, ekonomijo in zgodovino. To znanje se lahko pridobi v knjigah in v praksi, če ne manjka marljivosti. Mnoge resnice se da odkriti tudi na enostavnejši način — vsaj deli resnice ali samo dejstva stanj, ki vodijo k najdenju resnice. Kadar se nekaj išče, je potrebna metoda, a se da najti tudi brez metode in celo brez iskanja. S takšnim slučajnim načinom se lahko doseže samo predočanje resnice, dovolj, da se ve, kako bi bilo treba delati. Ljudje, ki zapisujejo samo drobna dejstva, niso zmogni obvladovati stvari tega sveta. To pa je edini cilj resnice — drugega ni. Takšni ljudje niso dorasli zahtevi, da pišejo resnico.

Kadar pa že je kdo pripravljen pisati resnico in sposoben, da jo spozna, mu še vedno ostanejo tri težave.

3. UMETNOST, DA SE IZ RESNICE NAREDI OROŽJE

Resnica se mora reči zaradi posledic, do katerih privede v našem vedenju. Za primer resnice, iz katere se lahko potegnejo samo napačni zaključki ali nikakršni, naj nam služi razširjeno mnenje, da v nekaterih državah vladajo slabe razmere, ki jim je vzrok barbarstvo. Po tem mišljenju je fašizem val barbarstva, ki se je kakor naravna sila zrušil na nekatere države.

Po tem mišljenju je fašizem neka nova tretja sila, poleg kapitalizma in socializma (in nad njima); po njem bi brez fašizma ne mogel dalje obstajati niti socializem niti kapitalizem itd. Karkoli, to je profašistična trditev — kapitalizacija pred fašizmom. Fašizem je zgodovinska faza, v kateri je stopil kapitalizem, v toliko nov, a hkrati tudi star pojav. Kapitalizem obstaja v fašističnih državah samo kot fašizem, a proti fašizmu se da bojevati samo kot proti kapitalizmu, kot proti najgrozovitejšemu, najdrznejšemu, skrajno izkoriščevalskemu in najpodlejšemu kapitalizmu.

Kako naj nekdo reče resnico o fašizmu, proti kateremu se bori, pe ne želi ničesar proti kapitalizmu, ki je fašizmu vzrok? Kako naj bo potem ta njegova resnica ustvarjalna?

Tisti, ki so proti fašizmu, a niso proti kapitalizmu, tisti, ki javkajo nad barbarstvom, ki izhaja iz barbarstva, so podobni ljudem, ki hočejo jesti svoji del teletine, a bi radi, da se tele ne zakolje. Zele si jesti tele, a ne žele videti krvi. Zadovoljni so, če si mesar opere roke, predno poda meso. Niso proti lastniškim odnosom, ki povzročajo barbarstvo, ampak so proti barbarstvu. Povzdigujejo glasove proti barbarstvu in to počnejo v državah, v katerih vladajo enaki lastniški odnosi, a si mesarji še umivajo roke, predno podajo meso.

Glasne obtožbe barbarskih postopkov lahko delujejo kratak čas, dokler poslušalci verjamejo, da v njihovi državi takšni postopki ne pridejo v poštev. Določene države so zmogne, da svoje lastniške odnose podrejajo merilom, ki delujejo manj nasilniško, kot tista v drugih dezelah. Njim še vedno služi demokracija za namene, za katere morajo drugi uporabljati silo, se pravi, kakor poročilo lastništva nad sredstvi proizvodnje. Monopol nad tovarnami, rudniki in zemljiščem povsod in vedno ustvarja barbarske prilžnosti, a ne tako opazne. Barbarstvo postane vidno šele takrat, kadar se mora monopol zaščititi z uporabo sile.

Nekatere države, ki se jim zaradi barbarskega monopola še ni potrebno odreči formalnemu jamstvu pravne države, niti takim ugodnostim kot so umetnost, filozofija, književnost, zelo rade poslušajo goste, ki obtožujejo domovino zaradi ukinjanja takšnih ugodnosti, ker tako pridobivajo prednost v vojnah, ki se pričakujejo. Je potem potrebno reči, da so spoznali resnico tisti, ki brez milosti zahtevajo: „boj brez milosti proti Nemčiji, ker to je prava domovina nečastnega v našem času, podružnica Pekla, bivališče Antikrista“? Bolje je povedati, da so to neumni, nemočni in škodljivi ljudje. Posledica takšnega blebetanja je zaključek, da mora biti ta država iztrebljena. Cela država z ljudmi vred, ker strupeni plin, ki ubija, ne odbija samo krivce.

Lahkoveren človek, ki ne pozna resnice, se izraža splošno, vzvišeno in netočno. On blede o Nemcu, on javka nad zlom, a v najboljšem primeru poslušalec ne ve, kaj bi. Je treba odločiti, da bi ne bilo več Nemca? Bo Pekel izginil, če on postane dober? Podobno je mišljenje o barbarstvu, ki nastaja iz barbarstva. Po njem prihaja barbarstvo iz barbarstva, a preneha skozi učlovečenje, ki se doseže z izobraževanjem. Vse to je povsem splošno povedano, ne vsebuje nobenih uporabnih zaključkov in se pravzaprav k nikomur ne obrača.

Take razlaga kažejo samo na nekaj delov vzročnega niza in prikazujejo določene gibalne sile kakor sile, ki se jih ne da obvladati. Takšne razlage so polne teme, ki prekrivajo sile, katere pripravljajo katastrofo. Dodajmo samo malo svetlobe in pokazalo se bo, da so povzročitelji katastrofe ljudje! Kajti živimo v času, ko je človekova usoda človek.

Fašizem ni nikakršna naravna katastrofa, ki se bo mogla razumeti naravnost iz človekove „narave“. A celo pri naravnih katastrofah obstajajo načini prikazovanja, dostojni človeka, ker pozivajo na njegovo borbena moč.

Po nekem velikem potresu, ki je razrušil Jokohamo, so se v mnogih ameriških časopisih pojavile fotografije ruševin. Pod njimi je pisalo: „Steel stood“ (jeklo ostalo). In res, kdor je na prvi pogled videl samo ruševine, je zdaj, opozorjen z napisom, lahko opazil, da je nekaj visokih zgradb ostalo nepoškodovanih. Med prikazi, ki pričajo o nekem potresu, so neprimerljive vrednosti izračuni gradbenih inženirjev, ki upoštevajo premikanje tal, toploto, ki se pri tem razvije, in drugo, konstruirajo konstrukcije, ki bodo prenesle potres. Kdor želi pisati o vojni in fašizmu, o velikih katastrofah, ki niso naravne, mora prikazati praktično resnico. Pokazati mora, da so to katastrofe, ki so jih ogromni množici tistih, ki delajo brez lastnih proizvodnih sredstev, pripravili lastniki teh sredstev.

Če se želi uspešno pisati resnico o nekem slabem stanju, potem se mora napisati tako, da je njegove izogibne vzroke mogoče spoznati. Sele ko se spoznajo izogibni vzroki, se da boriti proti slabemu stanju.

4. RAZSOJANJE, V ČIGAVIH ROKAH BO RESNICA USTVARJALNA

S stoletnim običajem trgovanja s pisano besedo na tržišču misljenja in opisovanja, pri čemer je bila piscu odvzeta nadaljna skrb za napisano, dobiva pisec vtis, da njegov kupec ali naročitelj, torej posrednik, tisto, kar je napisano, širi dalje vsem. Misli si: jaz govorim, a tisti, ki me žele slišati — slišijo me. Pravzaprav govori on, a tisti, ki lahko plačajo, ga slišijo.

Njegovega govora ne slišijo vsi, a tisti, ki ga slišijo, nočejo slišati vsega. O tem je bilo že veliko povedanega, čeprav še vedno premalo: poudariti želim samo to, da je „pisati“ nastalo iz „nekomu pisati“. Vendar se resnica ne da kar samo pisati; vsekakor se mora pisati nekomu, ki bo lahko s tem nekaj storil. Spoznanje resnice je skupno piscu in bralcu. Da bi se povedalo neko dobro, je potrebno biti v stanju dobro poslušati in neko dobro slišati. Resnica se mora preračunano povedati in preračunano poslušati. Tudi za nas, ki pišemo, je pomembno, komu govorimo in kdo nam govori.

Resnico o slabem stanju moramo povedati tistim, za katere je to stanje najslabše, a jo moramo od njih tudi zvedeti. Ne smemo se obracati samo k ljudem določenih nazorov, ampak k ljudem, ki jim taki nazori pristajajo na osnovi njihovega položaja. Toda vaši poslušalci se ne prestopajo menjajo! Celotno krivnikom se da govoriti, ko ne prihaja več plača za obešanje ali kadar postane nevarnost zanje prevelika. Bavarski kmetje so bili proti vsakemu prevratu, ali ker je vojna dovolj dolgo trajala in ker sinovi, ki so se vračali domov, niso več našli zase mesta na posestvih, se jih je dalo pridobiti za prevrat.

Za pisca je pomembno, da zadene pravi ton resnice. Navadno se sliši nekakšen blagi ton, bolni ton, ton ljudi, ki bi ne mogli niti muhi storiti nič zalega. Kdor takšen glas sliši v nesreči, bo še nesrečnejši. Tako govorijo ljudje, ki morda niso sovražniki, a prav gotovo niso soborci. Resnica je borbeno, ne pobija samo neresnico, temveč tudi tiste ljudi, ki neresnico širijo.

5. ZVITOST, DA SE RESNICA RAZŠIRI MED MNOGE

Mnogi, ponosni, da so imeli pogum, da so šli za resnico, morda utrjeni od dela, ki je bilo potrebno za to, da so jo naredili ustvarjalno, čakajoč nestrno, da jo sprejmejo tisti, katerih interes zastopajo, nimajo za potrebno, da bi uporabili tudi dosti zvitosti pri širjenju resnice. Zato jim pogosto propade ves njihov trud. V vseh časih zatiranja in prikrivanja resnice je bila uporabljena zvitost, da bi se resnica razširila med množico. Konfucij je ponaredil star patriotski koledar zgodovinskih dogodkov. Zamenjal je samo določene besede. Kjer je pisalo: „Vladar Kuna je dal ubiti filozofa Wana, ker je ta rekel to in to,“ je Konfucij vstavil namesto „ubiti“ — „umoriti“. Kjer je pisalo, da je tiran Ta in ta umrl v atentatu, je postavil „bil umorjen“. S tem je Konfucij odprl pot novemu presojanju zgodovine.

Kdor v naših časih reče namesto narod „prebivalstvo“ in namesto zemlja „zemljiška posest“, je že prenehal gojiti mnoge laži. Beseda odvzema njihov trdo trško mistiko. Beseda „narod“ označuje določeno enotnost in kaže na skupne interese. Sme se uporabiti samo takrat, kadar govorimo o več narodih, ker se samo takrat lahko vsaj predpostavljajo skupni interesi. Prebivalstvo pod neko oblastjo ima različne in medsebojno nasprotno interese in to je resnica, ki se jo poskuša prikriti. Laži vladajočih podpira tudi tisti, ki govori „zemlja“ in pri tem slika za oči in nosove polja, govorca o barvi in vonju zemlje; pravzaprav ni govora o plodnosti zemlje, niti o človekovi ljubezni do nje, niti marljivosti, temveč predvsem o ceni žitaric in ceni deia. Tisti, ki trgajo dobitke iz zemlje niso tisti, ki iz nje iztrgujejo žito, in vonj prsti je neznan na borzah. Odišavljenje so z drugačnimi vonji. Nasprotno pa je zemljiška posest prava beseda, s katero se da manj varati. Za besedo „disciplina“ se mora tam, kjer vlada teror, izbrati beseda „poslušnost“, ker disciplina lahko obstaja tudi brez vladarja in je celo plemenitejša. Boljša od besede „čast“ je beseda „človekovo dostojanstvo“. Pri tem se nam posameznik ne more tako lahko izmakniti izpred oči. A vem, kakšna revščina se tera dalje, da se obrani čast nekega naroda! In kako razsipniško dele siti čast tistim, ki jih hranijo, a so sami lačni. Zvitost Konfucija se da uporabiti tudi danes. Konfucij je neopravičene sodbe o nacionalnih dogodkih zamenjal z opravičenimi. Anglež Thomas More opisuje v neki utopiji pravično državo — ta država se je mnogo razlikovala od tiste, v kateri je živel, a ji je bila zelo podobna, razen po vladajočih odnosih!

Lenin, ki ga je preganjala carska policija, je zlezel opisati, kako ruska buržoazija izkorišča in tlačiti otok Sahalin. Na mesto Rusije je postavil Japonsko, a Korejo na mesto Sahalina. Metode japonske buržoazije so vse bralce spomnile na metode ruske buržoazije na Sahalinu, vendar spis ni bil prepovedan, ker sta si bili Rusija in Japonska sovražni. Mnogo štosov, ki se jih v Nemčiji ne sme povedati o Nemčiji, se sme povedati o Avstriji. Obstajajo mnoge zvitosti, s katerimi se da prevarati tudi najbolj sumničave države.

Voltaire je pobijal vero cerkve v čudeže tako, da je spisal galantno pesnitev o Devici Orleanski. Opisal je čudeže, ki so se brez dvoma morali dogoditi, da bi Devica ostala devica sredi cele armade, na dvoru in med merihii. Z elegantnim stilom in z opisovanjem erotičnih avantur, ki jih je prevzel iz razvratnega življenja vladajočega razreda, je pripeljala ta razred do tega, da se je odrekel veri, ki ga je oskrbovala s sredstvi za takšno lahkotno življenje. Tako je torej izdelal možnost, da njegovi izdelki pridejo po nezakoniti poti do tistih, katerim so bili namenjeni. Mogočniki, ki so jih brali, so sami pomagali, ali pa so tolerirali pomoč pri razširjanju spisov. S tem so se izognili posmehu policije, ki je štela njihova zadovoljstva. In veliki Lukrecij je izrecno poudarjal, kako upa, da bo lepota njegovih verzov pripomogla pri razširjenju epikurejskega ateizma.

Resnično visok literarni nivo lahko služi za ščit neki izjavi. Prav tako pa lahko pogosto izživa sum. Takrat se lahko namerno zniža. Tako se npr. v prezrti formi kriminalnega romana na neupadljivih mestih lahko prikrijejo opisi težkih življenjskih razmer. Taki opisi bi lahko popolnoma opravičili kriminalni roman. Veliki Shakespeare je iz mnogo manj pomembnih namenov znižal nivo, ko je namerno oblikoval neprepričljiv govor Koriolanove matere, s katerim se ona zopetstavlja sinu, ki si je izmislil, da bo napadel svoje rodno mesto. Ni

hotela, da Koriolanovo nakano preprečijo resnični razlogi ali globoka ganjenost, temveč določena počasnost, zaradi katere se je prepustil starim navadam. Pri Shakespearu najdemo vzor zvitega širjenja resnice v Antonijevem govoru nad Cezarjevimi truplom. Antonij ves čas poudarja, da je Cezarjev morilec Brutus častivreden človek, obenem pa opisuje tudi njegovo dejanje — vendar je opis dejanja prepričljivejši od opisa storilčeve kreposti; govornik dovoljuje, da ga dejstva premagajo; daje jim večjo moč govora kakor „samemu sebi“. Egipčanski pesnik, ki je živel pred štiri tisoč leti, se je poslužil podobne metode. To je bil čas velikih razrednih bojev. Takratni vladajoči razred je z veliko težavo ključoval svojemu velikemu nasprotniku, do takrat poltačenemu delu prebivalstva. V pesmi izstopa na vladarskem dvoru modrec, ki poziva na boj proti notranjemu nasprotniku. Dolgo in prepričljivo opisuje nered, ki je nastal z uporabo nižjih stanov. Ta opis je tak:

Zares je tako: ugledni so polni tožba, a neznačajni polni radosti. Vsa mesta govore: preženimo počne iz naše sredine.

Zares je tako: uradniške sobe so odprte in listnice odnešene. Sužnji so postali gospodarji.

Zares je tako: sina uglednega se več ne da prepoznati; otrok gospodarice je postal sin njene sužnje.

Zares je tako: meščane so postavili k mliniskim kamnom. Tisti, ki še nikoli niso videli svetlobe, so prišli ven.

Zares je tako: žrtvene skrbinje iz ebenovine razbite so; prastaro sezamovo drevo se seka za postelje.

Glejte, prestolnica je razrušena v eni uri.

Glejte, siromaki te dežele so postali bogataši.

Glejte, kdor ni imel kruha, ima sedaj kaščo, tisto, s čimer je založena njegova žitnica, je imetje drugega.

Glejte, nekomu je prijetno, ker ne je nobenih jedi.

Glejte, kdor ni imel žita, ima sedaj kaščo; kdor je hodil po žitne darove, jih zdaj deli sam.

Glejte, kdor ni imel niti volovske vprege, ima zdaj živino; kdor ni imel živali pred plugom, ima sedaj črede živine.

Glejte, kdor si ni mogel zgraditi niti sobice, ima sedaj štiri zidove.

Glejte, svetovalci iščejo ležišče v kaščah; kdor se je komaj smel nasloniti na zid, ima sedaj posteljo.

Glejte, kdor ni imel niti čolna, ima sedaj ladje in če pogleda jih njihov lastnik, njegove niso več.

Glejte, ki so imele obleke, so sedaj v cunjah; kdor je drugim tkal, ima sedaj fino laneno tkanje.

Bogataš žejen spi; kdor ga je prej prosil za usedljivo, ima sedaj močno pivo.

Glejte, kdor ni razumel zvokov harfe, ima sedaj harfo; tisti, pred katerim se ni prepevalo, ceni sedaj glasbo.

Glejte, kdor je zaradi pomanjkanja spal sam, si zdaj najde gospe; tista, ki se je ogledovala v vodi, ima sedaj ogledalo.

Glejte, državni dostojanstveniki tekajo brezposelni. Mogočnim se nič več ne poroča. Kdor je bil glasnik, pošilja zdaj drugega.

Glejte, tam je petorica ljudi, poslanih od svojih gospodarjev. Govorijo: nadaljujte sedaj sami, mi smo prispeli.

Jasno je, da je to tak opis nereda, ki mora izkoriščanim izgledati zelo vabljiv. Vseeno pa je pesnika težko ujeti. On izrecno obsoja takšno stanje, čeprav dela to slabo.

Jonathan Swift je v neki brošuri predlagal, da bi se državi v dobro nasolilo otroke siromakov in jih prodajalo kakor meso. Izdelal je precizne izračune, ki dokazujejo koliko bi se dalo prihraniti, če se zanemarijo vsi zadržki in predsodki. Swift sebe predstavlja kakor neumnega. Z mnogo žara in temeljitosti brani določeno, njemu zoprno stališče; pri tem si lahko vsakdo zamisli in predstavlja podlost takšnega načina mišljenja. Vsakdo je lahko pametnejši od Swifta ali vsaj humanejši, predvsem tisti, ki do sedaj ni raziskoval določenega stališča in posledice, ki iz njih izhajajo.

Zatiranim je koristna vsaka propaganda za razmišljanje na katerem koli področju. Kajti v izkoriščevalskih sistemih velja mišljenje za nizkotno.

Kot nizkotno velja tisto, kar je koristno ponižanim. Za nizkotno velja neprestana skrb, da bi bil sit; preziranje časti, ki se izkazuje braniteljem države v kateri se glasuje; sumovoditelj, kadar vodi v nesrečo; odvrtnost do dela, ki človeka ne hrani; odpor proti z silo vzpostavljenim in vsiljenim odnosom; ravnodušnost do družine, ki ji skrb ne koristi več. Lačne zmerjajo, da so pozrešni, tiste, ki nimajo kaj braniti, imenujemo reve, tiste, ki sumijo v svoje izkoriščevalce, obtožujejo, da ne verjamejo v lastne moči, a tiste, ki žele nagrado za svoje delo, imenujemo lenuhe, itd. V takšnih režimih mišljenje splošno velja za nevredno in prihaja na slab glas. In k temu: nikjer več se ne izobrazuje in povsod se preganja, kjerkoli se pojavi. Vendar so povsod področja, v okviru katerih se lahko nekažnovano pokaže na uspehe mišljenja; to so področja, kjer so diktaturam mišljenja potrebna. Tako se na primer govori o dosežkih v vojaški tehniki in znanosti.

Tudi povečanje volnenih zalog in iznajdba nadomestkov zahteva mišljenje. Poslabšanje prehrane, izurjenost mladine za vojno, vse to zahteva mišljenje; o tem se da pisati. Hvali vojne, nesmiselni vrsti tega razmišljanja, se da zvito izogniti; na ta način lahko razmišljanje, kako najbolje voditi vojno, privede do razmišljanja ali ima vojna sploh smisel in se lahko upo-

rabi, kadar se govori o problemu kako najučinkoviteje ubežati nesmiselni vojni.

Normalno, težko je takšno vprašanje postaviti naravnost. Ali se torej lahko mišljenje, ki se je propagiralo, izkoristi ali lahko neposredno zajame življenje? Lahko.

Da v času, kakršen je naš, bilo mogoče izkoriščanje, ki služi manjšemu delu prebivalstva za izkoriščanje (večjega) dela, je potrebno, da obstaja določeno osnovno stališče, ki bi se raztezalo na vsa področja. Odkritje, kakor je bilo Darwinovo, lahko naenkrat postane nevarno za izkoriščevalce; a je v začetku skrbelo le cerkev, še celo policije ni motilo. V zadnjih letih so dognanja fizikov privedla do takšnih rezultatov na področju logike, ki bi lahko v svojem nadaljnjem razvoju postali nevarni za celo vrsto norm, ki služijo izkoriščanju. Pruski državni filozof Hegel, ki se je ukvarjal z zapletenimi raziskavami na področju logike, je zapustil Marksu in Leninu, klasičoma proletarske revolucije, metode neprecenljive vrednosti. Znanstvene veje se razvijajo v medsebojni odvisnosti, ker pa tak razvoj ni enakomeren, država ni sposobna, da bi vse takoj zapazila. Tako lahko prvoborci resnice izberejo mesta, ki so sorazmerno nenadzorovana. Najnaprednejše je učenje pravilnega mišljenja, tj. mišljenja, ki raziskuje vse stvari in vse dogodke z njihove prehodne in spremenljive strani.

Vladajoči razred je zelo nenaklonjen velikim spremembam. Najljubše bi mu bilo, da bi ostalo tako še tisoče let. Najbolje bi bilo, da Mesec obstane in da se Sonce ne premika več! Tedaj bi nihče ne postal lačen in si želel večerje. Kadar oni ustrelje, nasprotnik ne bi smel več streljati; njihov strel bi moral biti zadnji. Način gledanja, ki povdarja spremenljivost, je zelo dobro sredstvo, da se ohrani izkoriščanje. Pravtako je treba zmagovalcem predočiti, da se v vsaki stvari in vsakem stanju pojavlja tudi nasprotje. Tak način gledanja (dialektika, znanost o gibanju stvari), se lahko nauči s proučevanjem dejstev, ki se nekaj časa izmikajo vladajočim. Lahko se uporabi v biologiji ali kemiji. Pravtako se uporabi tudi pri orisovanju usode neke družine in se pri tem ne vzbudi preveč pozornosti. Odvisnost vsake stvari od mnogih drugih, ki se nepredstano menjajo, je nevarna misel za diktature, vendar se lahko pove na tisoč načinov, ki policiji ne dajo povoda za akcijo. Popoln opis vseh okoliščin v katerih se znajde človek, ki odpira prodajalno tobaka, je lahko močan udarec diktaturi. Vsakdo, ki malo razmisli, bo razumel zakaj. Režimi, ki množice vodijo v bedo se morajo izogibati, da bi se v državi govorilo o bedi. Veliko govore o usodi. Ta je, a ne oni, vzrok bede. Kdor bo raziskoval vzroke bede, bo aretiran prej predno bo udaril po režimu. Vendar je mogoče splošno nastopiti proti govorjenju o usodi — ljudem je treba pokazati, ljudem ustvarjajo usodo ljudje.

To pa se lahko naredi na več načinov. Lahko se na primer pove zgodba o nekem vaškem posestvu na Islandiji. Vsa vaš govori, da na tem imetju leži prekletstvo. Neka vaščanka se je vrgla v vodnjak, a neki vaščan se je obesil. Nekoga dne je svatba; sin vaščana se ženi z dekletom, ki za doto prinaša nekaj njiv. Prekletstvo preneha. Vaščani si niso edini o vzroku srečne spremembe. Nekateri to pripisujejo veseli naravi mladega vaščana, drugi poljem, ki jih je mlada vaščanka prinesla v zakon in ki so šele omogočile življenje na kmetiji. Celo s pesmijo, ki opisuje neko pokrajino, se lahko nekaj doseže in sicer tako, da bi se v naravo vključevale stvari, ki jih je naredil človek.

Da se resnica razširi je potrebna zvitost.

Zaključek

Velika resnica našega stoletja (ki še ni zadostna, vendar se brez nje ne da najti nobena druga pomembna resnica) je v tem, da je velik del naše Zemlje potonil v barbarstvo, ker se lastništvo nad proizvodnimi sredstvi ohranja s silo. Kaj nam pomaga, da pišemo nekaj drznega, s čimer dokazujemo, da padamo v barbarstvo (kaj je resnica), če nam ni jasno, kako je do takega stanja prišlo? Povedati, da je ohranjanje lastniških odnosov vzrok vsemu hudemu. Toda, ko to izrečemo, izgubimo mnoge prijatelje, ki so proti hudemu in verjamejo, da se takšni odnosi lahko ohranijo tudi brez njega (kar ni res).

Moramo povedati resnico o barbarstvu v naši deželi, da bi s tem omogočili akcijo, ki bi uničila, spremenila lastniške odnose.

To moramo povedati tistim, ki v takšnih odnosih najbolj trpijo, ki so najbolj zainteresirani za njihove spremembe, delavce in tiste, ki jih lahko naredimo za njihove zaveznike, ker pravzaprav niso deležni nikakršnega deleža pri sredstvih za proizvodnjanje, čeprav sodelujejo pri pridobivanju.

In peto, napredovati moramo v zvitosti.

Vseh pet težav moramo rešiti istočasno, ker ne moremo raziskovati resnice o barbarstvu, ne da bi mislili na tiste, ki v barbarstvu trpijo; in dokler — odbijajoč napade strahopetcev — iščemo prave vzroke takšnega stanja, računamo na tiste, ki so pripravljene izkoristiti svoje znanje. Misliti pa moramo tudi na to, da jim podamo resnico na tak način, da postane v njihovih rokah orožje; to pa storimo tako, da so vraznih tega ne opazi in ne prepreči predaje.

Toliko se zahteva, kadar se zahteva, da pisatelj piše resnico.

K DIALEKTIKI DESTALINIZACIJSKEGA

PROCESA V ČSSR

IDEOLOŠKA REFORMA

„Konceptije o ‚novem‘ socializmu so izhajale iz dveh virov: iz negacije stalinizma in iz prizadevanja po realizaciji ‚humanega‘ socializma“ (ib), večkrat imenovanega „socializem s človeškim obrazom“:

Najprej je treba pripomniti, da je čehoslovaška destalinizacija bolj kot katerakoli druga podobna oz. zvesta matrici XX. kongresa KPSZ: ne samo po tem, da je sprožena in vodena od zgoraj, marveč tudi po ekonomskih, političnih in ideoloških vsebinah, ki jih, po danih nastavkih, razvija in tudi radikalizira. Stalinizem, ki mu oporeka, ni zgodovinsko-materialni ekonomsko-politično-ideološki sistem „sam“, temveč interpretacija, ideološka predstava stalinizma, kakršno je zarisal XX. kongres v Moskvi. Ker je ta moskovska podoba stalinizma sama določena s stalinizmom, je malo prej naznačena destalinizacijska zgodovinska dialektika v ČSSR dvakrat zgodovinsko-historično posredovana s stalinizmom. Od tod se humanistična alternativa ponuja prav iz stalinizma. Ko je stalinizem hruščevsko „humaniziran“ (personaliziran (psihologiziran), ko je „kult osebnosti“ feurbachovsko reduciran, si reforma ne more predstavljati drugega kot humanizem, „humane medčloveške odnose“, ponovno veljavo persone, feurbachovski resnični socializem.

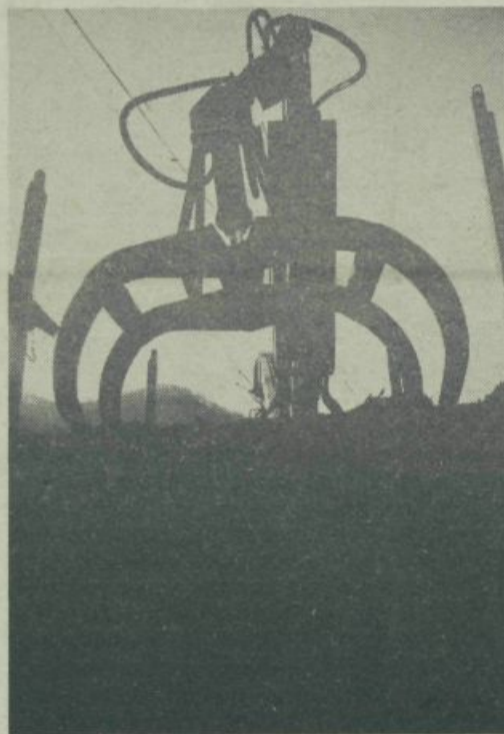
Ta uvožena ideološka predpostavka (ideološki „negativni model“, kot bodo kasneje rezonirali evrokomunisti) določa le tako, da je sama določena: je seveda družbeno-materialno nošena in šele iz gibanja te družbeno-materialne substance se formira tista specifična čehoslovaška reforma nadgradnja in se posreduje njen „pravi“ ideološki obraz. Sprostitvev blagovno-tržnih regulativnih mehanizmov ekonomije dvigne na cirkulacijsko sfero vezano in iz nje izhajajoče ideološko kraljestvo liberalne buržoazne družbe. Ta sprostitvev ne le legitimira družbeno substanco „buržoaznega kraljestva naravnosti“ (Reich der Sittlichkeit), „nenasilnih občevalnih form cirkulacijske sfere, v kateri po Marxu vladajo ‚svoboda, enakost, lastnina in Bentham‘“ (H.j. Krahl, Konstitution und Klassenkampf. Zur historischen Dialektik von bürgerlicher Emanzipation und proletarischer Revolution. Verlag Neue kritik, Frankfurt 1977, p. 267), marveč substantivira družbeno legitimnost resničnega raja prirojenih pravic človeka (angeborenen Menschenrechte) (MEW 23, p. 189).

Ta ideološki svet podaja roko in daje oporo pojmovnemu svetu liberalne pravne države, ki se v ČSSR ponovno konstituira v otepanju političnih reformnih posegov s stalinistično izhodiščno točko: nasproti „kršenju socialistične zakonitosti“ se proklamira pravno varstvo državljana, institucionalizirano v neodvisnih pravozaščitnih organih, nasproti birokratski vseobvladajoči, omniprezentni samovolji in gospodstvu v obče pervertiranega posebnega družbenega interesa se restavrira republikanske svoboščine, nasproti stalinistični osamosvojitvi državne mašinerije se prizadeva za „demokratski socializem“.

Filozofski zapopadek ekonomskih in političnih reformnih postopkov in njihov najvišji ideološki izraz, ki se na lastnem nivoju formira kot reakcija na stalinistično ideološko predstavo „kolektiva“ oz. „kolektivizacije“, je eksistencialno-ontološko in fenomenološko obarvana recepcija Marxovih „zgodnjih del“ in njihovega osrednjega nauka o odtujitvi (Entfremdungstheorie) ter „svetovnonazorska konstrukcija humanistične podobe človeka, ki da jo je baje oznanjal Marx.

Zaradi „faznega zaostanka“ konstitucije proletarske razredne zavesti in političnih-ekonomskih-ideoloških organizacijskih form dajejo pečat začetnim političnim reformam progresivni del partijske in državne birokracije, ekonomskim tehnokrati in ideološkim inteligenca in študentje. Specifično združevanje in dopolnjevanje teh reformnih interesov določa prav ta konstelacija razrednih sil. Na stalinistično okostenelo socialistično družbeno bazo, katere jedro so podržavljena produkcijska sredstva, na nerazvite in blokirane ter involuirane nastavke socialističnega načina produkcije se „cepi“ klasična liberalistična in demokratično-revolucionarna nadgradnja, torej institucije, elementi, lastni davno pretekli fazi formiranja meščanske družbe, medtem ko se v samo to ekonomsko bazo posega s tehnokratskimi ekonomističnimi reformami. Praktični revizionizem kompenzira teoretski idealizem; reformistični praktičizem

(„ekonomski reformizem tehnokratske reforme skupine v partijskem in državnem vrhu“) se dopolnjuje z idealizirajočim liberalizmom intelektualcev in študentov (prim. Krahl, op. cit., p. 268). Ideološki prevrat v ČSSR, slika ekonomsko-političnega ne-prevrata, je revolucija intelektualcev in študentov. Priborili so si svobodo tiska, mišljenja in združevanja, starih emancipatoričnih vsebnosti revolucionarne meščanske družbe, medtem ko ostaja revolucija proletariata s svobodnimi določili: delavska kontrola družbenega produkcijskega in reprodukcijskega procesa, odmiranje blaga in denarja, odmiranje države in končno neposredna demokracija („rätodemokratische Assoziation“) združenih svobodnih producentov – v najboljšem primeru „regulativna ideja“ v Kantovem smislu, ki se ji da (z reformami) približevati in približati, nikdar pa ne udejaniti v zgodovinski družbeni materiji. Kakor je ta ideološka revolucija medij, preko katerega se lahko odvijajo ekonomske in politične reforme (velika popularnost in javna podpora Dubčkovski skupini) tako je abstraktna svoboda, ki jo prinaša, prvi pogoj revolucionarne konkretizacije svobode, zgodovinski pogoj

možnosti ekonomske, politične in ideološke revolucije. V primeri s stalinističnim srednjim vekom socializma so tudi regulativne ideje humanističnega socializma zgodovinski napredek, proti stalinski metafiziki in empirizmu je kritizem zgodovinski korak naprej.

Čehoslovaškega pomladnega liberalizma ne moremo – na stalinistični predpostavki linearne evolutivne poti socializma oz. družbenega razvoja sploh – obsoditi, povsem ahistorično, kot buržoazno regresijo (ali kar kontrarevolucijo). Zgodovinskomaterialistično gledano imajo vse tiste buržoazno-demokratično-revolucionarne institucije v ČSSR, na temelju vsaj deloma socialistične družbene baze, povsem drugačno funkcijo in vlogo kot v zgodovinsko-historični družbeni konkrekciji svojega prvega nastopa: zgodovinska vloga teh institucij v ČSSR ni bila, da so osvobodile buržoazijo izpod birokratske samovlade, temveč da so takorekoč neposredno odprle prostor, omogočile ponovno revolucionarno konstituiranje proletariata. op. 2. Zgodovinsko so delale samim sebi in proti vodilnim ekonomskim in političnim reformnim funkcijam, s katerimi so se sicer medsebojno uvažale in legitimirale.

Smer nadaljnega razvoja čehoslovaške destalinizacije je nakazal začetek njenega konca: oborožena intervencija „bratskih socialističnih“ dežel, stalinistična kontrarevolucija. Ko je reformni birokraciji stvar ušla iz rok, je poprijel delavski razred, ko je intervencija reformno ideologijo sprevrnila v nacionalistično, so delavci spostavili socialistično, ko je kontrarevolucija razbila reformne iluzije, je delavski razred začrtal revolucionarno perspektivo: delavsko samoupravljanje. Stalinistična kontrarevolucija se je seveda potrudila izkoreniniti predvsem to revolucionarno alternativo in prav na osnovi te zadušitve se po „zunanjepolitičnem 18. brumairu Sovjetske zveze“ op. 3. socialistične zahteve v ČSSR spet prikazujejo v liberalistični, buržoazni demokratično-revolucionarni formi.

Delavsko samoupravljanje – Na vlogi in formi te dejanske in resnične alternative stalinizmu, demokratične diktature proletariata, se najzanesljiveje kaže zgodovinski značaj čehoslovaškega destalinizacijskega procesa in stalinistične kontrarevolucije.

Povojni tovarniški sveti – na katere se Dubček 1968 sklicuje kot na koristno izkušnjo (gl. Baškovič, op. cit. II) – ki so bili priznani za integralni del nacionalizacijskih posegov in vzpostavljanja ljudskega lastništva produkcijskih sredstev ter so odigrali revolucionarno vlogo, ko so, tako kot sovjeti po oktobrski revoluciji (gl. M. Dobb: Soviet Economic Development since 1917. Rautledge and Kegan Paul, London 1957, p. 88), to nacionalizacijo vzpodbujali („izsiljevali“) in 1948, ko so napetosti hladne vojne že negativno vplivale na notranjo politiko ČSSR in ogrozile demokratično koalicijo, formulirali zahtevo delavskega razreda po radikalni socializaciji ekonomije in močno pomagali KP, da je iz krize izšla kot zmagovalec, ti sveti, so bili, ko je bila stalinistično odpisana „lastna pot v socializem“, ukinjeni: 1949 so bili razpuščeni, rigidno pa je bilo aplicirano načelo individualnega upravljanja, medtem ko so bili sindikati postopno inkorporirani v mašinerijo oblasti“. V obdobju, ki je sledilo, je delavski razred delal, ne da bi vladal (upravljal): na temelju likvidacije tovarniških svetov je bilo mogoče samo rekrutiranje posameznih delavcev v oblastne organe. Socialna in politična promocija individualnih delavcev, delavcev kot individuov seveda ni bila promocija delavskega razreda. Nasprotno: delavsko prisvajanje oblasti, socialno, politično in ideološko emancipacijo delavskega razreda je onemogočala, zavirala, ker ga je oropala njegovih najbolj zavednih elementov. In z druge strani: delavci, ki so „napredovali“, so bili delavskemu razredu odtrgani ne zato, ker bi bili – kar še vedno velja v filistovih ustih – karieristi ipd., temveč zato, ker to „napredovanje“ ni bilo posredovano, z organizacijskimi formami proletarskega razrednega boja, pač pa je potekalo po organizacijski shemi oblasti (gospodstva).

Eden temeljnih razlogov permanentne ekonomske krize, ki je težila čehoslovaško družbo celotno stalinistično obdobje do 1968, z izjemo prvih par let, ko se je zdelo, da se uveljavlja socializem, je bila prav odrinjenost delavskega razreda od kontrole in upravljanja družbenega produkcijskega in reprodukcijskega procesa: ne le zato, ker planski administratorji niso upoštevali realnih razmer, ekonomskih možnosti in potreb, marveč tudi, če ne predvsem zato, ker je delavski razred na odvzem možnosti političnega delovanja odgovarjal s pasivnostjo in brezbriznostjo do produkcijskega procesa in ekonomskih planov, s to golo negativno formo razrednega boja.

Vzpodbuda za ekonomsko reformo (1964) ni prišla od delavcev in ti tudi niso bili udeleženi pri pripravljanih delih zanjo. op. 4. Tako se še 1967, v diskusijah o uvedbi novega ekonomskega sistema, o delavskih svetih sploh niso pogovarjali (S. Plogstedt, Am Beispiel der ČSSR. Kursbuch 30, Dez. 1972, p. 69). Reformatorji iz leta 1968, ki niso imeli namena radikalno spreminjati političnega in ekonomskega sistema (ne v smeri restavracije kapitalizma ne v smeri revolucionarne diktature proletariata), pa so delavskemu samoupravljanju, ki tu pač ni bilo centralno vprašanje, namenjali mesto, funkcionalno vgrajeno v temeljni tehnokratski koncept. op. 5. Ne samo, da je počasna aktivizacija delavskega razreda, odsotnost specifično delavskega gibanja v začetnem obdobju „praške pomladi“ bistveno določala vsebino in formo reformnega gibanja, marveč je, tudi obratno, ta „fazni zaostanek“ delavstva oz. prednost nedelavskih socialnih sil (iniciatorske reforme partijske in državne birokracije, ekonomskih strokovnjakov, študentov in siceršnje inteligence) določala formo in vsebino aktivizirajočega se delavskega gibanja. Gibanje čehoslovaških delavcev je prihajalo do svoje razredne identitete le z otresanjem vpliva tehnokratske in liberalne reforme avantgarde. Četudi je ta avantgarda postavila na dnevni red vprašanje delavskih svetov in samoupravljanja, se je delavsko samoupravljanje lahko uveljavljalo samo proti njej in njenim interesom. Interes delavskega razreda se je lahko uveljavil samo proti ideologom samoupravljanja.

V spomladanskih reformah 1968 so samoupravljanje, ki se ga reformatorjem ni mudilo uveljavljati, tako da so „morda utemeljeničitki, da so na Čehoslovaškem od januarja do avgusta

1968 preveč odlašali z odločnim oblikovanjem delavskega samoupravljanja“ (Baškovič, op. cit. IV), začrtovali v koordinatah politične in ekonomske reforme, vezali so ga torej na „klasično predstavniško demokracijo“ po eni in na tržni model gospodarstva („regulativno tržnoblagnovo demokracijo“) na drugi strani. Ideološka interpretacija projekta da razbrati to dvojno določeno funkcionalnost samoupravljanja.

Z ene strani uvrstitev „v širši kontekst samo upravljanja sistemov ‚organizmov‘, kjer je samoupravljanje človeške družine“ (cit. ib.). Če je Kosik označil stalinizem za „policijsko-birokratski sistem vladanja in obvladovanja, temelječ na predstavi /? !/ splošne manipulativnosti ljudi, stvari, človeka, narave, idej, čustev“ (cit. ib. I), tedaj gornja zamisel samoupravljanja – s svojo „družinsko“ predstavo vredna Josipa Vidmarja iz časov, ko je s svojim „razumevanjem“ nacionalnega vprašanja nasprotoval Kardeljevemu delu – ni nič drugega kot ponotranjenje stalinizma, „protestantizacija“ (gl. MEID I, p. 201–202) stalinizma. Z druge strani razvođenela, „nadrazredna“ humanistična ideologija: „Humano usmerjeno samoupravljanje deluje antifetišistično, kot zavestna spontanost predstavlja opozicijo institucionalnemu fetišizmu“ (ib., IV). Povsem zajeti v stalinistično samopredstavo, kako da je stalinizem „objektivna nužnost“, čehoslovaški teoretiki nasproti objektivistični prikazni subjektivistične diktature postavljajo samoupravljanje kot afirmacijo subjekta, kot „izražanje subjektivnosti tistih enot delovnega kolektiva celovitega proizvajalca in menjalnega procesa v družbi, ki (...) izpolnjujejo samostojnejše funkcije“ (ib.).

Z variranjem „predmarksistične filozofske problematike“ je samoupravljanje samo mišljeno znotraj še vedno buržoaznega obzorja; proletarsko-revolucionarna utemeljitvev in usmeritev samoupravljanja na taki teoretski osnovi ni mogoča. Predvsem se samoupravljanje prikazuje kot nadrazreden projekt. Govori se, da „izraža vse specifične interese kot predvsem ustvarjalno izvornost subjektov pri reševanju problemov sodobnega družbenega življenja“ (po A. Hlavu, cit. ib. II), oz. da „samoupravljanje kot družbeni odnos uresničuje interese družbenih skupin in posameznikov (ib. IV). „Stvarnost samoupravljanja“ se ocenjuje „z vidika možnosti, ki jih ima (v podjetju) posameznik kot aktivni subjekt“ (ib.). Ko se govori o samoupravljanju, se ne govori o delavskem razredu, če pa se že govori o delavskem razredu, ta nastopa atomiziran v delavce-posameznike, individue, ki se jih pretaplja v koncepte meščanskih ideologij subjekta.

To ideologijo samoupravljanja se da zgodovinsko-materialistično doumeti le v „kontekstu“ političnih in ekonomskih reform, v katerih se konkretizira. Medtem ko je samoupravljanje po eni strani, v okviru demokratičacije političnega sistema, dopuščalo politično artikulacijo različnih družbenih skupin in interesov, je po drugi strani izključevalo temeljno politično aktivnost (politično aktivnost v bazi) delavskega razreda. Formulacije akcijskega programa KPČ niso dopuščale politične interpretacije pravice (so)odločanja delavcev (gl. Plogstedt, op. cit., p. 69). Ta ekonomistična redukcija s strani partijskih reformnih funkcijarjev je predala delavsko samoupravljanje v roke ekonomskih reformatorjev, bolje rečeno, pustila ga je v njihovih rokah, zakaj delavsko samoupravljanje je bilo v resnici „logična razširitev ekonomskih reform“ sproženih v začetku 60. let (R. Vitak, Workers' Control in Czechoslovakia, V.J. Vanek, ed., p. 227). „Edini razlog za sklep, da se uvedejo delavski sveti, je bilo prizadevanje za gospodarsko efikasnost, za dvigovanje produktivnosti“ (Plogstedt, p. 68). Konsekvence takšnega konsteliranja, na osnovi katerega so si iniciatorji še v naprej pridržali pravico, da oni, ne pa neposredni producenti sami, razsojajo, kje je „mogoče in smotrno vzpostavljati odnose neposrednega vplivanja ljudi na opravljanje družbeno pomembnih lastnih dejavosti“ (Baškovič, IV), dolgoročno določajo proces uvajanja in razvijanja delavskega samoupravljanja, njegovo formo in vsebino.

(se nadaljuje)

Tomaž Mastnak

REPUBLIŠKA KONFERENCA ZSMS LJUBLJANA, Dalmatinova 4

MNENJA IN STALIŠČA PREDSEDSTVA REPUBLIŠKE KONFERENCE ZVEZE SOCIALISTIČNE MLADINE SLOVENIJE DO OSNUTKA DRUŽBENEGA PLANA SR SLOVENIJE 1981-1985

Predsedstvo Republiške konference Zveze socialistične mladine Slovenije je na svoji seji, ko je obravnavalo Osnutek družbenega plana SR Slovenije za obdobje 1981-1985, izhajalo iz ugotovitev, da je bilo kljub družbenim usmeritvam za stabilizacijo gospodarskih tokov in kljub dodatnim ukrepom Zveznega izvršnega sveta za doslednejše izvajanje nekaterih stabilizacijskih ukrepov, za leto 1980 značilno hitro upadanje gospodarske rasti, težave pri oskrbovanju tržišča in skokovito naraščanje inflacije. Večji uspehi so bili doseženi le pri zmanjševanju plačilnega in trgovinskega deficita v gospodarskih odnosih s tujino in pri določenem usklajevanju domače porabe z realnimi dohodkovnimi možnostmi, pri čemer je potrebno poudariti, da slednja velja predvsem za osebne dohodke, ki so rasli za 25 % počasneje od rasti družbenega proizvoda, kar je pripeljalo do največjega padca realnih osebnih dohodkov v zadnjih letih in občutno poslabšalo socialni položaj zlasti delavcev z nižjimi osebnimi dohodki.

Izhajajoč iz teh ugotovitev je predsedstvo Republiške konference ZSMS sprejelo naslednja mnenja in stališča:

1. Predsedstvo podpira cilje družbenega plana SR Slovenije, ki so: nadaljnji razvoj socialističnih samoupravnih družbeno-ekonomskih odnosov, stabilizacija gospodarstva z bolj usklajeno ponudbo in povpraševanjem, zniževanjem stopnje rasti cen in urejanjem razmerij med njimi, usmerjanjem oblik porabe v okviru razpoložljivih sredstev, zniževanjem plačilnega deficita s povečanim izvozom in ekonomsko upravičeno substitucijo uvoza, orientacija na porast produktivnega zaposlovanja, skladnejši regionalni razvoj, in drugi.

2. Predsedstvo podpira odločitev predlagatelja osnutka družbenega plana, da kot prvi cilj srednjeročne usmeritve postavi nadaljnji razvoj socialističnih samoupravnih družbeno-ekonomskih odnosov, kajti le ta je lahko instrument boja za višjo produktivnost in večji dohodek, vendar pa istočasno ugotavlja, da v nadaljnjih opredelitvah družbenega plana ni zaslediti načina za uveljavljanje takšnega razvoja, kar je posledica pretežno enostranskih izhodišč, ki izhajajo zgolj iz opredelitve ekonomskih razvojnih elementov, ne upoštevajo pa kvalitativnega razvoja družbenih odnosov v smeri nadaljnjega razvoja in uveljavljanja delavskega samoupravljanja. To je še zlasti pomembno ob dejstvu, da osnutek plana na eni strani predvideva in zahteva višjo produktivnost, na drugi pa v splošnem ne omogoča, da bi se ta višja produktivnost izražala tudi v boljšem družbeno-ekonomskem položaju delavcev in torej prenaša bremena stabilizacije na življenjski standard delavskega razreda.

Predsedstvo meni, da višja produktivnost in večji dohodek nista elementa srednjeročnega razvoja, ki bi se sama po sebi zagotavljala nadaljnji razvoj delavskega samoupravljanja, posebej še zaradi tega, ker so bili uspehi, doseženi s politiko ekonomske stabilizacije, predvsem posledica sprejetih administrativnih ukrepov, kar pa nasprotuje tendenci k nadaljnjemu razvoju socialističnih samoupravnih odnosov. Zato predsedstvo meni, da je potrebno v osnutku družbenega plana natančno opredeliti načine, ki bodo zagotavljali nadaljnji razvoj delavskega samoupravljanja, ki ga ni moč ločevati od proizvodnih odnosov načrtovanih v naslednjem srednjeročnem obdobju. Družbeni plan mora biti natančen v opredelitvah družbeno-ekonomskih, proizvodnih in političnih odnosov, katerih temelj mora biti nadaljnji razvoj delavskega samoupravljanja, hkrati pa to zahteva tudi zavestno akcijsko usmeritev subjektivnih družbenih sil v naslednjem srednjeročnem obdobju.

3. Predsedstvo ugotavlja, da projekcija porabe razpoložljivih sredstev za potrošnjo v SR Sloveniji ohranja nekatere pomembne generatorje inflacije. To velja še zlasti za predviden delež investicij v osnovna in obratna sredstva v strukturi družbenega proizvoda. Osnutek družbenega plana sicer določa zmanjševanje tega deleža glede na preteklo srednjeročno obdobje, vendar še vedno ohranja izredno visok delež investicij. Ob tem je v okviru strukture investicij predviden visok delež neproizvodnih investicij. To pomeni približno enak delež investicij v družbenem proizvodu in približno enako strukturo investicij kot v nekaterih preteklih „inflacijskih“ letih. Takšna usmeritev družbenega plana bo v prihodnjem obdobju vodila do nadaljnjega ohranjanja neskladij med blagovnimi in kupnimi skladi in s tem do nadaljnjega pritiska na rast cen. Neskladja med vloženi sredstvi in razpoložljivimi blagovnimi skladi bodo še večja spričo dejstva, da družbeni plan določa za prihodnje obdobje relativno nizko gospodarsko rast in nadaljnjo relativno visoko rast izvoza ob nizki rasti uvoza.

4. Predsedstvo moti nedoslednost predlagatelja, ki na nekaterih mestih poudarja predvideno nižjo rast osebne, skupne in splošne porabe, kot da bo nižja rast od rasti družbenega proizvoda veljala enakopravno za vse te oblike porabe, medtem ko v konkretnih projekcijah predvideva celo višjo rast skupne in splošne porabe od rasti družbenega proizvoda. Predsedstvo sicer podpira prizadevanja predlagatelja, da bi načelo nižje rasti upošteval pri nekaterih elementih skupne porabe in pri „republiški“ splošni porabi, vendar meni, da pomeni globalno prekoračenje rasti skupne in splošne porabe nad rastjo družbenega proizvoda ohranjanje še enega pomembnega izvora inflacije.

5. Predsedstvo ugotavlja, da je predlagatelj še najbolj dosleden na področju rasti osebnih dohodkov, ki še naprej nosijo poglavito breme zagotavljanja večje akumulativne sposobnosti gospodarstva. Ob predvidenem zaostajanju rasti osebnih dohodkov za rastjo družbenega proizvoda bo težko zagotoviti neznatno rast realnih osebnih dohodkov, ob večji stopnji inflacije pa je bolj verjetno nadaljnje padanje realnih osebnih dohodkov. Ekonomske, socialne in politične posledice morebitnega nadaljnjega padanja realnih osebnih dohodkov pa v tem trenutku še ne more nihče oceniti.

Predsedstvo meni, da je v osnutku plana delavski razred „prisoten“ predvsem kot nekakšen subjekt porabe, ki ogroža akumulativnost gospodarstva in kot subjekt povpraševanja na trgu, ki pritiska na cene, ne pa kot nosilec in gospodar celotne družbene produkcije.

6. Predsedstvo ugotavlja, da bodo planirana razmerja med rastjo družbenega proizvoda, osebnih dohodkov in zaposlenosti ustvarila „škarje“ med rastjo osebnih dohodkov in rastjo zaposlenosti. Ob verjetni relativno visoki stopnji inflacije bo predvideno zaostajanje rasti osebnih dohodkov za rastjo družbenega proizvoda ob zagotovitvi planirane rasti zaposlenosti pripeljalo do padca realnih osebnih dohodkov. Realne osebne dohodke bo v tem primeru mogoče povečati samo z zmanjšanjem že tako nizke stopnje rasti zaposlenosti. V obeh primerih pa bo prizadet predvsem družbeno-ekonomski in socialni položaj delavskega razreda in v okviru tega zlasti mladih.

7. Predsedstvo meni, da osnutek družbenega plana ne zagotavlja pravičnejše porazdelitve bremen stabilizacije na vse dele združenega dela, vse sloje prebivalstva in vse oblike porabe. Članski dokumenti v veliki meri omogočajo nadaljevanje tendenc, da bi poglavito breme boja proti inflaciji nosil življenjski

standard delavskega razreda, ki tudi do sedaj ni pomenil poglavitega generatorja inflacije. Ob tem se postavlja vprašanje, kako bo vplivalo na družbeno-ekonomski položaj delavskega razreda dejstvo, da se od njega ponovno pričakuje največje žrtve, čeprav se je že dosedaj stabilizacijsko obnašal na tistem področju, ki ga še najbolj obvladuje — na področju delitve osebnih dohodkov, medtem, ko se na področjih, na katera ima le majhen vpliv, še naprej ohranjajo nekatera žarišča gospodarske nestabilnosti. Predsedstvo izraža svoje prepričanje, da je potrebno voditi boj proti inflaciji zlasti na področju investicijske, splošne in skupne porabe, sistema cen, primarne emisije, prestrukturiranja gospodarstva, odpravljanju monopolnega položaja na trgu itd.

Ob tem je imelo predsedstvo Republiške konference ZSMS tudi naslednje konkretne pripombe:

str. 24 — 6. odstavek

Predsedstvo RK ZSMS podpira stališče sindikatov, ki predlagajo naj bi razpon v nadomestilu osebnih dohodkov ob izostanku z dela zaradi bolezni do 30 dni znašal do 70-90 % povprečnega osebnega dohodka upravičenca iz preteklega leta, kar naj bi bilo prepričeno samoupravnim odločitvam v organizaciji združenega dela.

str. 24 — 7. odstavek

Predsedstvo RK ZSMS predlaga, da se enkratno nadomestilo v višini enega in pol najnižjega osebnega dohodka v SR Sloveniji iz preteklega leta zagotovi ob porodu tudi materam študentkam.

str. 34, točka 5.11., tretji odstavek

Predsedstvo predlaga, da se ta odstavek nadaljuje: „... s tem, da bomo v tem obdobju težili k razširjanju mladinskega prostovoljnega dela tudi na tista manj razvita področja v SR Sloveniji, na katerih do sedaj niso bile organizirane mladinske delovne akcije.“

HARALD GLASER:

„Miroljubna“ uporaba atomske energije kot primer kapitalističnega tehnološkega razvoja — teze k soodvisnosti kapitalističnega razvoja in problem ekologije

2. nadaljevanje

2. K razvoju produktivnosti dela skozi kapital

2.1 Kapitalistična formovna določitev delovnih sredstev

Kot uporabni predmet za izdelovanje drugih uporabnih predmetov je tehnika sestavni del vsakega delovnega procesa ne glede na vsakokratno družbeno formacijo. Temu nasproti podlega način — kako se producira, t.j. podoba delovnega sredstva in odnosi med delajočimi — historičnemu spreminjanju. Nasproti pojmovanju, ki tehniko odjema kot nevtralno sredstvo — to sredstvo naj bi bilo uporabljivo za poljubne družbene namene četudi ono samo postavlja socialne odnose, mi gre za to, da pokažem, da se namenskost kapitalistične produkcije kot produkcije presežne vrednosti opredeljuje v formi tehnike. Družbena (tukaj: kapitalistična) določitev tehnike se ne bo utemejevala (trdila) šele za njeno uporabo, temveč že za njeno konstrukcijo (in odgovarjajoči način funkcioniranja).

Delovni proces se podreja cilju uvrdenjenja kapitala s pomočjo produkcijske tehnike. Upredmetene kapitalistične namenskosti v formi tehnike sledi preko naravoslovja. Kot vrsti prisvajanja narave, ki je ločena od materialne produkcije, dopušča naravoslovju, da od zunaj določa delovni proces. S strojem, ki v svojem najnaprednejšem razvojnem stadiju temelji na znanstvenem (in ne več na obrtniškem) delu, se da izvajanje dela organizirati ločeno (odtrgano) od delavcev. V naravoslovje se tukaj ne morem podrobneje spuščati; napotil bi samo na tezo o strukturalni podobnosti med logiko kapitala in naravoslovno metodo (16)

Kapitalistično formovno določitev tehnike lahko opazujemo z dveh strani:

- historično: preoblikovanje delovnih sredstev in delovne dejavnosti skozi kapitalistični produkcijski način,
- strukturalno: način funkcioniranja mehanizacije v produkcijskem procesu.

K zadnjemu nekaj tez:

1. Gibanje strojev daje prednost tako vsebini kot tudi hitrosti in obsegu delovne dejavnosti.

2. Strojni sistem vzpostavlja enotnost in notranjo povezanost produkcije. Nasproti njemu se pojavlja razdrobljena živa delovna sila, s svojo sposobnostjo ustvarjanja uporabne vrednosti in vrednosti, kot izginjajoče majhna.

3. Posameznemu delavcu, ki izdeluje sestavne dele, ostane končni produkt tuj. Z masovno produkcijo izgine s tem tudi zveza potreb producenta in konzumenta.

4. Z razdelitvijo in poenotenjem delovnih opravil se neposrednim proizvajalcem odvzamejo duhovne potenciale produkcije in se koncentrirajo pri posebni skupini mezdnih delavcev. V tehniki upredmeteno družbeno stanje za produkcijo stopi nasproti delavcu kot oblast kapitala. Pogoji produkcije presežne vrednosti so postavljeni (v formi tehnologije) z znanstveno-tehničnim delom; njegovi rezultati učinkujejo kot intenziviranje dela. Pomen neposrednega dela se reducira na predstavitve tega dela v produkcijo. (17) Z razdelitvijo potekov dela in njihovo vnovično povezavo z od zunaj določevanim mehanizmom, si zagotavlja kapital kontrolo nad produkcijskim procesom. Namenskost in realizacija produkcije sta ločeni; ločitev zadobi rečevno podobo v strojstvu. Za delavca je v načinu funkcioniranja tehnike nameščena najvišja mera tujskosti in nejasnosti; vladavina kapitala ohranja videz prisile stvari.

2.2. K emancipatorski dimenziji razvoja produkcijskih sil

2.2.1. Emancipatorske možnosti in njihova kapitalistična formovna določitev

Emancipatorska „vsebina“ pojma tehnike obstaja v premagovanju neposrednosti človeškega dela. To pomeni: zmanjšanje nujno potrebnega delovnega časa in kvalitativna sprememba preostalega dela (premagovanje delitve dela, znanstvenost in družbenost produkcije). V realnem tehničnem razvoju so emancipatorski momenti vsebovani kot splošne možnosti (takorekoč pod kapitalistično formovno določitvijo). (prim. Minnsen/Sauerborn 77)

1. Kapital razvija produktivnost dela in zmanjšuje nujno potreben delovni čas. V pridobitvi razpoložljivega, t.j. ne za čisto ohranitev eksistence potrebnega časa vidi Marx „veliko zgodovinsko stran kapitala“ (Grundrisse, str. 231; k naslednjemu str. 599; Kapital I, MEW 23, str. 618): Človeško delo se reši naravne prisile in lahko postane sredstvo zavestne družbene namenskosti; zmanjševanje nujno potrebnega delovnega časa je predpostavka za vsestranski razvoj individua; z materialnim bogastvom nastajajo nove potrebe in sposobnosti za uživanje. Ker je namen in pogoj kapitalistične produkcije pridobitev presežne vrednosti, je velik del razpoložljivega časa spremenjen v presežni delovni čas. Če je opravljeno več preseženega dela kot se ga da uvrdeniti, se mora nujno potrebno delo prekiniti: v čas preseženega dela spremenjeni razpoložljivi čas se pojavi potem v „prostem“ času brezposelnih.

Skrajševanje delovnega časa ponazarja, kako kapitalistični produkcijski načini momenta, ki kažejo čezenje, kot takšne napravi lastne svojemu razvoju. Skrajšanje delovnega časa je spodbudilo razvoj relativne presežne vrednosti (v nasprotju z absolutno) in se s tem izkazalo kot gonilna sila izoblikovanja specifično kapitalistične produkcije. Hkrati je nujen pogoj za razvoj delavca. Na kakšen način ostane kapitalistično določeno, kaže odvisnost obsega, funkcije, oblikovanja prostega časa od dela. Tukaj se pokaže, kako razredni boj, s tem da postavlja pogoje uvrdenjenja, postane moment razvojne dinamike kapitala. (18)

2. Prizadevanje, da se živo delo kot faktor stroška in „rizika“ izključi iz produkcije, vodi k avtomatizaciji kot tendenci tehničnega razvoja. Ker je prihranek človeške delovne sile za kapital zanimiv samo kot zmanjševanje plačanega delovnega časa, ostane neenakomeren in slaboten. Razen avtomatiziranih potekov dela se takšni prihranki najdejo na nižji stopnji mehanizacije. Kar zadeva obremenitve, možnosti razpolaganja, kvalifikacijo in priložnosti za interakcijo oz. komunikacijo pri delu, lahko ugotovimo težnjo trend k diferenciaciji in polarizaciji. Učinkovanja tehničnih inovacij so: investiranje dela z uporabo mehanizacije (npr. večja hitrost) ali/in z organizacijo dela in zmanjševanjem mezd; podaljšanje skupnega delovnega časa (hitra namenska amortizacija) pri omejenem delovnem času, nočno delo in delo v izmenah; delno tudi novovrstne obremenitve iz načina funkcioniranja nove tehnike (npr. v tiskarski tehniki).

3. Mehanizacija nudi možnosti za rešitev doživljenjske vezanosti dela na določeno dejavnost. (Od takrat) umetno ohranjanje starih in razvoj novih form delitve dela pojasni, da je kapitalistični razvoj produktivnih sil vedno razvoj produktivnih sil dela za kapital: nasproti stopnjevanju produktivnih sil z mezdno diferenciacijo, hierarhijo v obratih, zapisanostjo razdelitve delovnih mest itd. se lahko produktivne sposobnosti delavca za njega samega (morda z menjavo dejavnosti, povezavo fizičnega in umskega dela itd.) samo omejeno razvijajo.

4. Znanstvenost in družbenost produkcije sta predpostavki za zavestno ravnanje ljudi med seboj in naravo. Kot sili kapitala sta delavcu odtujeni. Podružbljanje produkcije, ki se v kapitalistični produkciji ne vzpostavlja, kot v produkciji privatnih individualnih producentov, šele v menjavi produktov dela na trgu, temveč označuje že produkcijski proces in potrebuje „samo še“ svojo „potrditev“ skozi menjavo, se ne more razumeti kot zunanje protislovje k privatnemu prisvajanju produktov dela. Veliko bolj je po svoji formi določeno s kapitalistično namenskostjo; protislovja tega produkcijskega načina se lahko zato izsledijo v produkcijskem procesu.

2.2.2. Zaključki za kritiko kapitalističnega razvoja produktivnih sil

1. S tem, da pod slepo prioriteto stopnjevanja produkcije razvija produktivne sile dela, proizvede kapital tako materialno podlago kot tudi subjektivne sposobnosti iz potrebe za odpravo v višjem produkcijskem načinu. (19) Emancipatorske možnosti so vselej izpostavljene nevarnosti razdejavanja, kajti v protislovnem gibanju kapitala, v katerem vzpostavlja in premaguje meje svojega uvrdenjenja, se produktivna sila dela dokončno lahko sprevrže v to, kar je tendenčno že vedno: destruktivna sila. (20)

2. Pokapitalistična družba naleti na tehniko v njeni kapitalistični formovni določitvi. Kar se razgrinja z namenskostjo le-te, je prisila v sprevačanje razpoložljivega v presežni delovni čas. Tehnika ostaja uporabljiva za izdelovanje uporabnih vrednosti, kajti kot sredstvo uvrdenjenja mora biti tudi namenski pogoj za produkcijo uporabnih vrednosti. Vendar s preobratom k drugim namenom ni odstranjeno v tehniki opredmeteno gospodarstvo, ker sta obe strani medsebojno posredovani. Šele zavestna družbena odločitev o namenih in sredstvih produkcije dovoljuje „novo formulacijo funkcije tehnologije“ (Dicson 78; 81., prim. tudi Minnsen/Sauerborn 77, 49), novo „vsebino“, iz katere se prikazuje kapitalistična forma kot „neprimernost“ in se prepozna prisila stvari kot izraz opredmetenega gospodarstva ter se lahko odpravi, pa čeprav ni ne neposredno in ne vsa premagljiva.

3. Če se ob ugotovitvi, da so določene „socialne posledice“ postavljene s formo tehnike, ne vpraša po njenem nastanku, ostaja tako samo resignacija ali varljivo upanje „o premagovanju kapitalistične formovne določitve... za premagovanje materialnega dela nasploh“ (Minnsen/Sauerborn 77, 71). Z opazko, da naj bi bilo „računanje“ ali „produkcija energije“ nasproti vsakokratni družbeni namenskosti nevtralnemu, se ne da razumeti družbenost tehnične konstrukcije. Alternativa, ki je na razpolago, se potem omejuje na

navidezno aplikacijo, nevtralnih znanstveno-tehničnih principov približno tako kot izbor med vojno in „miroljubno“ uporabo „te“ jedrske sile. Razen tega se na tej abstraktni ravni o razrednem značaju tehnike ne da izrekati ničesar preciznega. Tako ne nudi npr. ugotovitev, da se gospodstveni značaj naravoslovja opredeljuje v tehniki, nobene informacije o tem, kako bi do tega prišlo.

Tehnike se ne more razumeti izključno kot namenski pogoj za izdelovanje uporabnih vrednosti niti je abstraktno negirati kot sredstvo gospodarstva. Kritika tehnike je sestavni del one kritike, ki izpostavi produkcijski način in ki se usmeri na konkretne življenjske in delovne pogoje.

Njeni predmeti so, v grobem pregledu:

— socialni pogoji, ki se posredujejo preko tehnike oz. so z njo postavljeni, npr. delitev dela, strukture odločanja; prav tako komunikacijski postopki: telefon, prometna sredstva itd.

— odnos do notranje in zunanje narave: uničevanje okolja, učinkovanja tehnike na telesno in duševno počutje ljudi, npr. delovne obremenitve, nezgodna in bolezenska tveganja;

— splošna družbena učinkovanja — na položaj zaposlitve, strukturo zaslužka in delitev dela, odnose med fizičnim in umskim delom, kvalifikacijo;

— politična učinkovanja, npr. ukrepi za varstvo tehnike in pred tehniko.

Ta učinkovanja se lahko razlikujejo, če so zasidrana — v načinu funkcioniranja tehnologije kot celote — v posameznih značilnostih tehnične strukture — v aplikaciji

— v ukrepih, ki spremljajo aplikacijo (prim. podrob. Ullrich 79 in isti SB 78).

Ustrezno je treba določiti točke zastavitve kritike. Če naj ta ne ostane zaprta na površini pojavov, mora prodirati h gonilnim silam tehničnega in znanstvenega razvoja.

3. ATOMSKA TEHNOLOGIJA KOT PRIMER ZA OPREDMETENJE KAPITALISTIČNE NAMENSKOSTI V FORMI TEHNIKE

3.1. Teze k prisvajanju narave preko kapitala
1. Kapitalistično prisvajanje narave je tendenčno neomejeno. Kapital sili k premagovanju vseh mej, ki so napoti njegovemu uvrednotenju, in nadomesti najdene družbene kakor tudi naravne predpostavke uvrednotenja s takšnimi, ki jih sam proizvede.

2. Kapitalistično prisvajanje narave se poslužuje znanstveno fundirane tehnologije. V analogiji med znanstvenimi in tehnološkimi postopki pride do izraza strukturalna podobnost med znanostjo in kapitalom. Metode in nameni prisvajanja narave so predmetu zunanji. Posledica je (a) partikularizacija prisvojene narave, (b) nezmožnost, da se dojame celotna soodvisnost naravnih pojavov; ta se uveljavi kot „nedomnevna reakcija“ (Bulthaup 73, 22).

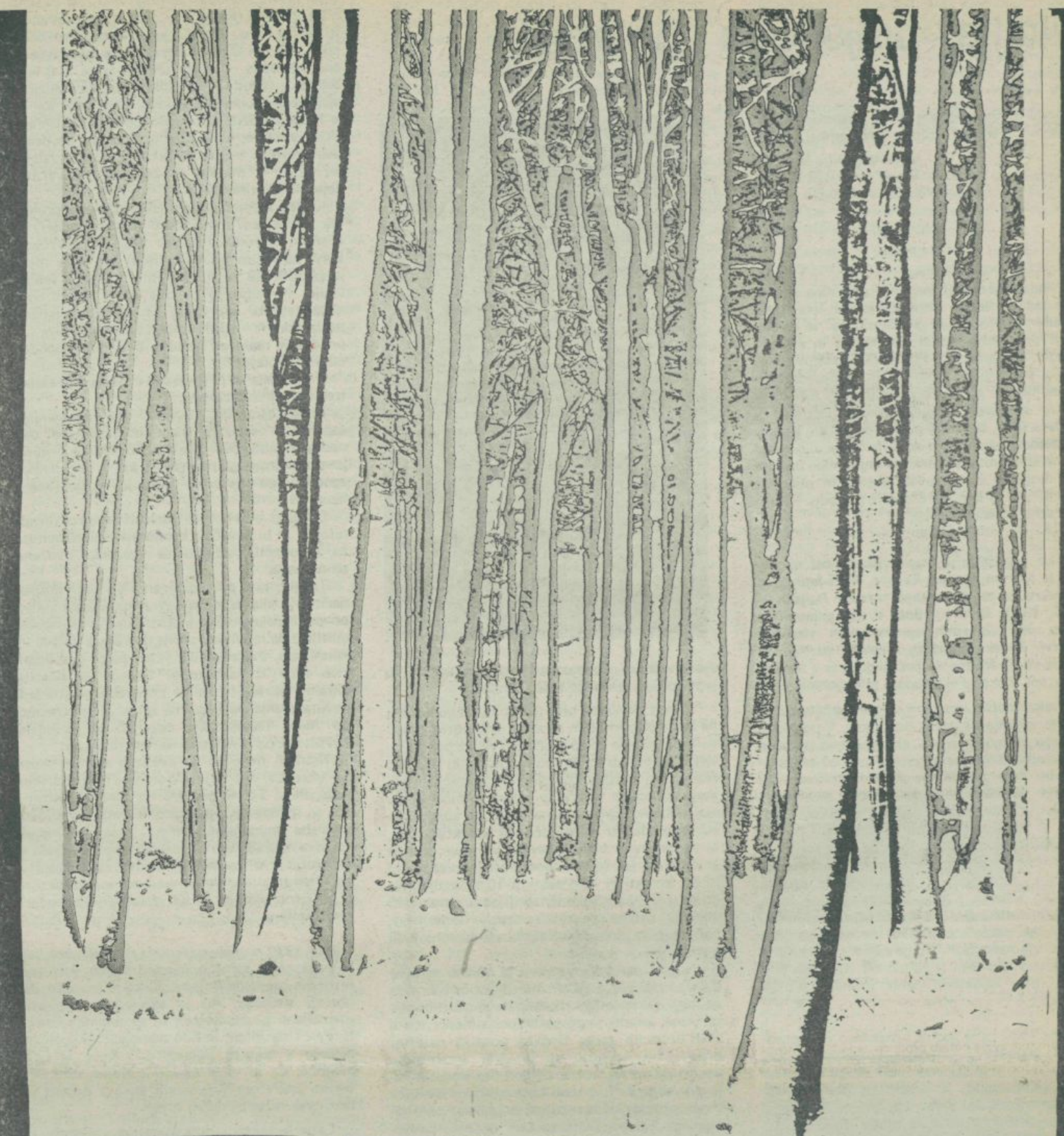
3. Pri prisvajanju naravne snovi se uniči vse to, kar se ne da spraviti v kapitalistično formovno določitev. To vsebuje v sebi uničenje predpostavk produkcije. K temu dva primera:

— Varčna raba naravnih resursov je šele zagotovljena takrat, če njihovo pomanjkanje izzove naraščanje stroškov. V tem primeru postane ponovna raba odpadnih snovi metoda ekonomije v uporabi konstantnega kapitala. (21) (Še) neuplivanje izčrpanosti resursov kot naraščanje stroškovne cene ekonomija uspešno prestopa, ravno v odpovedovanju od odgovarjajočih ukrepov.

— V kapitalistični produkciji razpadeta materialni vrednostni prenos. Surovine in pomožne snovi se lahko v procesu uvrednotenja kompletno zlijejo, ne da bi bile v delovnem procesu brez ostanka preoblikovane. Škodljive snovi, ki pri tem nastajajo, se ne pojavljajo v gospodarskih računih posameznih podjetij; surovine in pomožne snovi se knjižijo kot „potrošene“ (prim. Kapital I, 219; Hassenpflug 74, 3).

3.2. Razvoj in način funkcioniranja atomske tehnologije

1. Stroški za potrebne varnostne ukrepe (22) se čunajo proti stroškom možnih nezgod in siceršnjih tveganj; iz tega sledi po rentabilnostnih premislekih „prag tolerance“. Za producente tehnike ostane izpolnitev varnostnih zahtev predpostavka za odajo njihovih produktov. „Ostro mednarodno kmovanje z ameriški, francoski in britanski producenti JE in konkurenca z domačimi nosilci energije, kot npr. premog in zemeljski plin, ne silijo atomsko industrijo v ZRN samo k maksimalni stopnji ravnostne opreme. Nemška atomska industrija mora na drugi strani nuditi tudi konkurenčno ceno za izvoz atomskih naprav in za proizvedeni električni tok.“ (Arbeitsgruppe WWA 77, 99) Neupoštevajoč „lastne meljne raziskave“ se opira zahodnonemški razvoj faktorjev na varnostni material ameriških dajalcev energije, „ne da bi se izpeljal en sam smecat praktični izkus varnosti, da bi se prepričali o trditvah proizvajalca“ (Stroh 77, 99). V ZDA kot tudi v ZRN so zahteve komercialne uporabe atomske energije te, ki so izzvale varnostne raziskave. Razen tega je tudi „izginevanje zaupanja“ v javnosti pomembno dogo (ibid., 165). Kako na varnostno ureditev vplivajo komercialni vidiki, kaže naslednja izjava Zveznega ministerstva iz leta 1971:

3.4. Atomska tehnologija kot primer za osamosvojitve družbene namenskosti v prisilo stvari

„Razvito gospodarjenje s plutonijem, kakršno sledi iz vpeljave „hitrega opljanja“, opravičuje sistem popolnega nadzora nad vsemi udeleženci delovnega procesa plus svojci in prijatelji plus stanovalci ob transportnih poteh.“ (Stange 78,23) Z atomsko energijo postane mogoče stanje, v katerem se nadzorni in ostali ukrepi opravičujejo z objektivno, v snovnosti predmeta utemeljeno ogroženostjo. Do sedaj služi sklicevanje na tovrstno „objektivno“ nujnost večinoma še uveljavitvi delnih interesov. Značilno za mistifikacijo teh interesov in tehnike, ki so jo proizvedli, je da se pritiški atomske energije predstavljajo kot naravna zakonitost, še preden so zadobili v večjem obsegu materialno podobo. S tem se zakrije, da že najdene in še manjkajoče odločitve v vsem njihovem dometu nikakor niso nujno prednostna zakonitost stvari, in da so brez alternativne.

4. ZAKLJUČKI

1. Ne šele aplikacija, temveč že konstrukcija tehnologije spada pod družbeno formovno določitev. Iz tega sledi tako možnost kot tudi nujnost kritike tehnologije. Če naj postane ta preko ugotovitve splošnih značilnosti kapitalističnega tehnološkega razvoja učinkovita, mora pokazati kapitalistično formovno določitev v posameznem, v načinu funkcioniranja določenih tehnologij, in jo poskušati spremeniti.

2. Atomska energija nudi primere za tveganja, ki jih kapitalistični razvoj produktivnih sil v sebi skriva. Del nevarnosti izhaja iz snovnih kvalitet in načina funkcioniranja atomske tehnologije ter obstaja neodvisno od vsakokratnih namenov in oblik njene uporabe. Odtod je načelno odklanjanje te tehnologije (vsaj na sedanjih stopnjah njenega razvoja) primerno in upravičeno.

Na osnovi gotove gibljivosti kapitala v tehnoloških odločitvah vsebuje upor proti atomski energiji možnost in nastavke političnega vplivanja na tehnični razvoj. Gibanje proti JE (Anti-AKW-Bewegung) je zakasnilo masivno izgradnjo atomske energije. Tudi če se država in merodajne kapitalske frakcije držijo njihove opcije za atomsko energijo, so gospodarski in politični stroški v tem času tako visoki, da po situaciji navidezno dovršenih dejstev postane predstavljen delni odmik od začetnih planov izgradnje. Če oz. v kakšnih razmerah do tega prihaja, je bistveno odvisno od bodočih političnih odnosov moči. (Pri tem igrajo politični in ekonomski razvoji v možnih deželah odjemalkah na svetovnem trgu pomembno vlogo.).

4. Tudi „alternativne“ tehnike se, če se uveljavijo, producirajo in aplicirajo v kapitalistični formovni določitvi. (24) To pojasni pomen kritike tehnike, ki ne ostaja na nivoju tehničnih modelov, temveč vključuje namene in pogoje kapitalističnega razvoja produktivnih sil.

- Opombe:
- (16) Podrobneje o tem Ulrich 1977; Woessler 1978, SB 1978
 - (17) Znanstveno-tehnično delo samo ne ustvarja nobene presežne vrednosti. Podrobneje o tem Bahr, str. 46.
 - (18) Nadaljnji primer je boj za mezde kot gonilna sila za dostopnost k možnostim uvrednotenja v produkciji potrošnih dobrin.
 - (19) Vendar se odnosi izkoriščanja ne dajo opravičiti niti z veljavnostjo za nazaj niti z nujnostjo razvoja produktivnih sil. Kapital tudi ni edini produkcijski odnos, ki bi lahko ta razvoj prinašal. Pomen stopnjevanja produktivnih sil je treba izpostavljati toliko časa, dokler neposredne prisile narave (ki so same historično in geografsko različne) še niso premagane.
 - (20) Mišljen je tehnični „napredek“ v proizvodnji opreme. Za meje uvrednotenja bi se bilo treba spustiti v „zakon tendenčnega padanja profitne stopnje“.
 - (21) O ekonomiji pri uporabi konstantnega kapitala prim. Kapital III, str. 87.
 - (22) H „krivulji koristnosti“ atomske energije prim. Arbeitsgruppe WAA 1977, str. 45.
 - (23) O nezdigi v JE Grundremmingen, ki ponazarja to stanje stvari, prim. Jungk 1977, str. 75. O delu v atomskih obratih prim. poročilo Roberta Jungka o napravah za ponovno pripravo v La Hague-u, ibid. str. 1 - 40.
 - (24) Ta soodvisnost se da z gledišča izvršiti pri ukrepih za „humanizacijo dela“.
- Uredniška opomba:
Tekst je preveden iz revije PROKLA, zvezek 39, letnik X, št. 2, 1980
prevedel Slavko Hozjan

„Analiza tehničnih danosti je pokazala, da se lahko letna doza 150 mrem/leto pri modernih elektrarnah izda, ker je medtem na razpolago tehnična oprema za vsaj zahtevano obravnavanje radioaktivnih odpadkov napravah“. (cit. po Stromu 77, 102) Če je tukaj vprašanje o „tehničnih danostih“, pa je tako odločujoči terij „gospodarske uporabnosti“ molče predpostavljeno, kajti šele pod to predpostavko lahko postanejo tehnične možnosti kazalci smeri za obremenjenost z žarčenjem v smrtnih dozah. V ostalih primerih so se remenitve vrednosti postavljale po „tehničnih“ danostih (prim. ibid. 103 in 236). Nejasnost o točnem obsegu poškodb — ni spodnje meje radioaktivne obremenjenosti, tako da varira samo obseg poškodb, ne pa, zaradi dolgega časa latentnosti in nemožnosti, se izolirajo povzročiteljni faktorji, ne da z gotovostjo ugotoviti — olajšuje tovrstne manipulacije.

2. Pridobivanje energije v JE je primerljivo z delovnim potekom v kemični industriji. Produkcija je v likvi meri krmiljena od zunaj, tehnično proizveden naravni proces“ določa delovno dejavnost. Družbeni in duhovne potence produkcije se utelešajo v tem procesu. Kot tudi sicer pri proizvodnji elektrike je ta namenska struktura močno izražena. V delnih strojih ostajajo dela na nizki tehnični stopnji. Porednost visokoavtomatiziranih in ne ali komaj avtomatiziranih del se ima zahvaliti med drugim sedanjemu stanju tehnične „zrelosti“, na katerem prihaja delno znova do motenj v avtomatičnem poteku. Glavnosti v področju vzdrževanja in popravil ter v avtomatiziranih sektorjih so povezane z velikimi dogodnimi tveganji in visokimi psihičnimi ter fizičnimi obremenitvami. Pri delih v okuženih conah se z letno naglico poveča nevarnost nezgod zaradi ogroženosti z žarčenjem. Ker prinaša zastoj naprav s sabo take finančne izgube, so popravila pod dodatnim sovnm pritiskom. (23)

3.3. Atomska tehnologija kot „destruktivna sila“: snovi kvaliteti ogroženosti z atomskimi napravami. Počasne posledice radioaktivnega žarčenja in ogroženje katastrof obstajajo neodvisno od družbenih namenov, za katere je uporabljena atomska tehnologija. Tudi po ustavitvi naprav učinkujejo snovne posebne napreji. Tako izvirajo npr. iz skladiščenja jedrskih odpadkov nevarnosti in pritiski, ki se morajo obravnavati po naravnem modusu, in v predstavljivi atomski katastrofi privzamejo rezultati družbenih odločitev ob naravnih dogodkih. Temu se da ugovarjati s tem, da tudi druge tehnologije prinašajo neizogibne in na daljši čas zavedajoče nevarnosti ter vključujejo tveganje katastrof, ki so podobne naravnim katastrofam. Pri tem so mišljena tveganja mostov, premogovniške nesreče ali nezgode v kemični industriji. Novo pri ogroženosti, ki označuje atomsko energijo, se mora razumeti kot „prehod kvalitete v kvaliteto“: to so prostorske in časovne omejitosti ter obseg nepovratnosti, ki presega do „tehnično mogoče“.

lekcija poljskega poletja

Intervju J. Bloomfielda in M. Johnstonea z W. Brusom
Marxism today, November 1980
prevedel Mitja Marušič

Wladimir Brus, profesor politične ekonomije na varšavski univerzi, je bil leta 1968 odpuščen ter obtožen „revizionizma“ in ideološkega podpiranja odpora študentov in intelektualcev. Občasno je bil direktor Raziskovalnega biroja pri Planski komisiji in podpredsednik Ekonomskega sveta. Po razrešitvi teh funkcij je postal sodelavec stanovskega inštituta v Varšavi. Brus, še vedno poljski državljan, trenutno predava ekonomijo socializma na univerzi v Oxfordu. Napisal je že vrsto knjig, med drugim tudi knjigo „Lastnina socializma in politični sistemi“, ki je leta 1976 dobila nagrado — Isaac Deutscher Memorial Prize.

Poljsko poletje je pritegnilo pozornost socialistov in komunistov vse Evrope. V 25-letih je to že četrti upor delavskega razreda Poljske — 1956, 1970; 1976 in 1980. V treh primerih je prišlo do radikalnih sprememb v vladi in vodstvu Poljske združene delavske partije. To predstavlja enkratni skupek dogodkov v Vzhodni Evropi. Kako bi vi pojasnili te dogodke?

Vsaka družba ima svoje lastne značilnosti, ki očitno vplivajo na potek dogodkov. V poljskem primeru je zgodovinsko zakoreninjena tradicija političnih sporov prav gotovo ena od teh značilnosti. Vse od delitve Poljske koncem 18. stoletja so obdobja upora proti zatiralskim vladam vtisnile globok pečat v poljskem ljudstvu. V 19. stoletju je bil to predvsem boj za nacionalno osvoboditev, toda ne brez socialnih elementov, predvsem z ozirom na kmečke množice. Revolucija v letu 1905 je družila delavsko gibanje z bojem proti nacionalnem zatiranju carske Rusije. V medvojnem obdobju je Poljska postala prizorišče nadaljnje boja delavskega razreda, ki so ga največkrat dušili z oboroženo silo (kot je to primer Krakova leta 1923 in v tridesetih letih primer Ljudske fronte).

Leta 1937 se je zgodil nenavaden in nepredvidljiv dogodek — kmečka politična stavka. Potem sledi herojski upor med drugo svetovno vojno. Kot vidite, je prisotnost oboroženega upora proti prisilni državnosti oblasti na Poljskem, več kot očitna. Vseeno, ta zgodovinska dejstva naj ne zasenčijo poteka socialno ekonomskih in političnih okoliščin, ki so povzročile javni protest. Navsezadnje se mi Poljska ne zdi tako edinstvena in kakor veste so bile tudi v ostalih vzhodno evropskih državah pomembne manifestacije nezadovoljstva. Morda je edina razlika v obsežnosti in ne v vrsti upora.

V povojnem obdobju so se značilnosti poljske družbe in ekonomije opazno spremenile. Kakšne so bile glavne značilnosti tega razvoja v primerjavi s predvojnimi obdobjem?

Prvič, socialno ekonomska struktura Poljske se je naglo spremenila kot rezultat povojnih teritorialnih sprememb (izguba pomembnega dela predvojne vzhodne Poljske, kjer je prevladovalo kmetijstvo in pripojitev nemških ozemelj z nekaterimi industrijsko visoko razvitimi predeli).

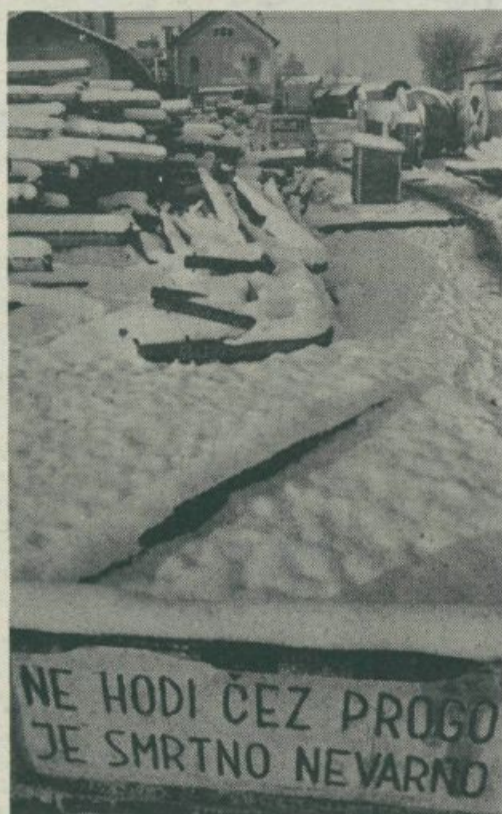
Drugič, sunkovit industrializacijski program, po sovjetskem vzgledu, ki je občutno povečal delež industrije, še posebno težke, v poljskem gospodarstvu. Med drugim so se razvila ladjedelniška središča, kot sta to Gdansk in Szczecin, na že prej obstoječih, a močno nekoncentriranih ladjedelniških objektih. Vse to je vodilo k nagli urbanizaciji in porastu deleža nekmetijskih dejavnosti. Vendar pa je delež kmetijstva v zaposlenosti še vedno visok zaradi tradicionalno prevladujoče vloge drobne privatnega sektorja v kmetijstvu.

Koliko industrijske delovne sile prihaja neposredno iz kmetijstva?

Rezultati uradnih socioloških raziskav intergeneracijske mobilnosti so pokazali, da ima 40 % nekmetijske delovne sile v letu 1972 starše, ki se še vedno ukvarjajo s kmetijstvom. To je relativno velik odstotek.

Torej menite, da je še vedno preveč ljudi, ki delajo izključno v kmetijstvu?

V letu 1978 je bilo razmerje med urbano in ruralno populacijo 58:42, upoštevajoč, da je le 77 % urbane populacije prejemale dohodke iz nekmetijskih dejavnosti; med temi 77 % pa so nekateri še vedno ostali vezani na kmetijsko dejavnost. Delež v kmetijstvu zaposlene populacije je v Poljski daleč največji v primerjavi z deželami na enaki stopnji razvoja. V letu 1978 je bil ta delež drugi največji med članicami SEV — a: 30,2 % ekonomsko aktivne populacije, takoj za Romunijo z 32,8 %. To je prav gotovo rezultat prej omenjene socio-ekonomske strukture poljskega kmetijstva.

Ali se lahko tu malo dalj zadrživa, ker bo to prav gotovo zanimalo naše bralce?

Seveda. Nekateri celo trdijo, da ležijo korenine za poljsko krizo in težave v neizvedeni kolektivizaciji. Zame so to predvsem velike poenostavitve. Na eni strani moramo upoštevati socialno realnost — nasprotovanje kolektivizacije poljskega kmeta je bilo in je najbrž najmočnejše v vsej vzhodni Evropi — ne glede na abstraktno oceno prednosti in nevednosti kolektivizacije, bi se nasilna izvedba sprevrgla v polom, kot ga je doživela SZ (tudi v obdobju stalinizacije ni bilo v kolektivni lasti več kot 10 % zemlje). Na drugi strani pa v kolektivizaciji ne smemo videti edinega načina za modernizacijo kmetijstva, pač pa prav to zadnje Poljska trenutno najbolj potrebuje.

Poljsko partijsko vodstvo je očitno spregledalo to dejstvo v sedemdesetih letih. Namesto da bi v 70-ih letih vzpodbujalo modernizacijo privatnih kmetij, je pospešilo prejšnji razvoj PGR-državnih farm. Dnevna politika nasproti privatnemu sektorju se je sicer spremenila, vendar pa ni zagotovila dolgoročne podpore, ki je potrebna za finančno in psihološko izvršitev modernizacije. Kot rezultat se je delež podružbljenega kmetijstva (predvsem državne farme) nenehno povečeval: delež v celotni kmetijski proizvodnji je s 14 % v letu 1970 narasel na 22 % v letu 1978; v proizvodnji mesa pa s 16 % na 35 %. Cena, ki so jo plačali za to, pa je bila izredno visoka: kapitalne naložbe niso bile učinkovite, output na enoto v primerjavi z inputom je padel pod prejšnji nivo, v proizvodnji svinj je žito zamenjalo krompir kot glavno hranilo. Tu leži eden od glavnih vzrokov za drastično poslabšanje v kmetijski bilanci mednarodne menjave — od presežniške v začetku obdobja do velikanskih in še rastočih primanjkljajev.

In glavni poizkus rešitve problemov je bil v povečanju cen mesa?

Ko je zaškripalo, so se pojavili taki poizkusi že leta 1970, 1976 in tudi sedaj, vendar so vsakokrat naleteli na odpor. Formalno veljajo cene iz leta 1967, kar je nesmisel. Toda vprašanje je, zakaj je navidezno racionalno povišanje — z ekonomskega gledišča — vsakič zavrnjeno — strani poljskih delovnih ljudi. Primeroma navajam, da so v Romuniji v zadnjih štirih letih delovni ljudje sprejeli vsako stvarno povišanje cen mesa. To je bilo možno, ker sta situaciji povsem različni, tako ekonomsko kakor tudi in predvsem politično. Na Poljskem je bila kriza zaupanja in v taki situaciji ne moreš sprejeti ukrepa, ki ne pomeni nič drugega, kakor iskanja izhoda iz krize na račun delavskega razreda. Nič drugega ni bilo storjeno, bil je to edini ukrep v iskanju rešitve.

Kako so problemi nezadostne preskrbe mest povezani z naraščajočo potrošnjo individualnih kmečkih družin?

Povprečna poraba je na Poljskem prav gotovo porasla. Uradne statistike za obdobje sedemdesetih let kažejo kar opazen porast — od 50 kg na 70 kg mesa na osebo. Točnost uradnih statistik je drugo vprašanje, vendar pa je porast opazen. Skoraj enako je bilo moč opaziti ta porast v mestih kakor na vasi. Menim, da to ni glavni vzrok. Glavni razlog je nezadovoljiv razvoj in modernizacija kmetijstva, o čemer sem že spregovoril.

Modernizacija poljske industrije na začetku sedemdesetih let je temeljila na ekstenzivni rasti najetih posojil na zahodu in uvoženi tehnologiji. Pričakovana stopnja industrijske rasti ni bila dosežena v pričakovanih okvirih. Rezultat tega so 8000 visoki dolgov zahodu. Ali lahko obrazložite nekatere vzroke za probleme industrijske rasti v preteklem obdobju?

V prvem obdobju 70-tih je bila rast izredno hitra in dobri rezultati so bili v bližnji bodočnosti pričakovani. Vprašanje je, kakšne so koristi take pustolovščine — neposredna cena tega in ona posredna — v luči sedanje krize. Kaj se je dejansko zgodilo? Gomulki ni uspelo realizirati njegovega modernizacijskega programa, ker ga je hotel združiti s strogimi političnimi ukrepi. Novo vodstvo, ki je stopilo na oblast po delavskem revoltu leta 1970, ni moglo nadaljevati po tej poti — moralo je zagotoviti povečanje dejanskega prihodka.

Razen z zmanjšanjem investicijskega programa (predvsem na račun modernizacije), je Gierkovo vodstvo lahko doseglo povečanje samo na račun tujih kreditov, kar pa je zopet povzročilo še večji vdor tuje zahodne tehnologije. Načelno to ni bila slaba ideja: nove kapacitete bi čez nekaj časa lahko s svojimi proizvodnimi viški odplačevale dolgove in povečanje realnega zaslužka bi pogojilo ugoden odziv v proizvodnji.

Toda ideja se je sprevrgla v katastrofo zaradi treh temeljnih razlogov.

Prvič, centralne oblasti — po več manjših uspehih — izgubijo razumno kontrolo nad obsegom načrtovanih akcij (zadostuje primerjava petletnega plana s tistim, kar se je dejansko zgodilo, pa uvidimo stopnjo „planiranega kaosa“).

Drugič, niso uspeli uresničiti strukturnih reform, ki bi povečale ekonomsko učinkovitost in omogočile učinkovito uporabo uvožene tehnologije.

Tretjič, rast po posameznih panogah gospodarstva je bila napačna — tradicionalno nesporo privilegirana težka industrija se je še nadalje razvijala na račun industrije potrošnih dobrin in kmetijstva. Presenetljivo hitro pa je gospodarstvo izšlo iz ravnotežja. Oblasti so skušale ohraniti obstoječe stanje z zaviranjem rastočega povpraševanja po hrani na sploh in še posebno po mesu (zamrznjene cene so se povečale 1976), kar pa je naletelo na močan odpor.

Kasnejši dogodki so pokazali vso plehkost teh ukrepov, in politična korenine gospodarskih neuspehov. To ne pomeni, da zunanji faktorji, kot so sprememba ekonomske klime na zahodu in slabe vremenske razmere, preko poljskega vodstva niso vplivali na razvoj dogodkov; toda v nasprotju z prizadevanji vodstva, da pojasni v zadnjem trenutku skoraj vse z zunanjimi faktorji, se jasno vidi, da so bili ti faktorji sekundarnega pomena.

V letu 1976 je vlada poskušala dvigniti cene kar je povzročilo splošno neodobravanje delavcev različnih predelov Poljske. Kako je mogoče, da obstoji situacija, ko je ekonomsko povsem utemeljeno povišanje cen in sprememba strukture cen na sploh; je bilo nemogoče prepričati delavce v nujnost podražitev? Kako je bilo mogoče, da ni vladi uspelo s svojim informativnim aparatom vzpostaviti stika z delavci in tako brez težav povečati cene?

Lažje je začeti z drugim delom vprašanja, ki se nanaša na veliko stopnjo odtujitve vodstva od delovnih ljudi. Ko je Gierke prišel na oblast je objubil sodelovanje in dogovarjanje, in morda celo formalno to obljubo tudi uresničil, na primer uvedba „vroče“ telefonske zveze njegove pisarne z glavnimi industrijskimi podjetji. Toda težava je v tem, da je resnični stik z ljudmi v prvi vrsti predvsem politični in ne tehnični problem. Brez pogojev za svobodno izražanje in združevanje se ti informacijski kanali prav hitro zamaše — slišiš le tisto, kar želiš slišati. Zavrnitev uradne politike v 1976 letu lahko razumemo kot večji poraz partije kot pa se je to zgodilo v letu 1970, ko je revolt sledil obdobju prisile, ki je v prvi polovici 70-ih let postala očitna. Če se ljudje upirajo, predvsem zato, da bi nasprotovali temu, je to dokaz da se odnosi med vladajočimi in vladanimi niso spremenili. Delavci se ne smatrajo solastnike ampak kot najeta delovna sila, se naj ne pritožuje dokler je dobro plačana in so trgovine

polne dobrin. Od konca 1970 se ni prav nič spremenilo: volilni sistem je ostal tak kot je bil, sindikati le fiktivno zastopajo delavske interese, voditelji spontano vzniknejo med Baltsko stavko in spet izginejo, propaganda se osredotoči le na naslednike, o mrtvih vse dobro.

Na dan izbijačo je dejstvo, da je celotno delavsko gibanje tega poletja izvano s strukturalnimi nasprotji v poljski družbi. Širina gibanja, razsežnost zahtev, podpora celotne populacije, presežajo okvirje normalne stavkovne situacije.

Popolnoma se strinjam z vami. Stopnja zrelosti stavkajočih in njihovo strpno ter disciplinirano obnašanje, in stopnja zrelosti njihovih zahtev — ki se dotikajo korenin nefunkcionalnosti sistema — je poudarka vredno dejstvo.

Se je delavski razred kaj naučil od prejšnjih uporov, upoštevajoč zahteve sedanosti in taktiko za uresničitev le teh?

Mislím, da je odločujoči faktor lastna izkušnja — negativna izkušnja o kateri sem že govoril. Toda tu je se nek drug faktor, ki ga ne smemo prezreti, namreč učinek vztrajnosti disidentskega gibanja v zadnji 4–5 letih. Ta trditev drži povsem za skupino, ki je osredotočila svojo dejavnost na delavski razred, njeno originalno ime je KOR — komite za zaščito delavcev. Povezani z delavci so opravili pomembno nalogo in pokazali na lastnem primeru, da ljudje niso brezmočni, s tem ko so informirali ljudi, iz dneva v dan razpravljali o problemih industrializacije v celoti, itd.

Ta združitev delavcev in intelektualcev je dokaj nov pojav; je nekaj kar ni značilno za socialistične sile na zahodu. Kako se je to lahko zgodilo na Poljskem?

To je tudi rezultat lastnih izkušenj intelektualcev. Spoznali so, da ni moč rešiti nobenega glavnega problema intelektualnega sloja — gotovo tudi splošno družbenega pomena — ne da bi se povezali in združili sile z delavci, ki predstavljajo pravo družbeno moč. V letu 1968 so bile nekonformistične skupine študentov in inteligenca zlahka poražene, zaradi nepodpore delavcev, med katerimi so bili mnogi preslepljeni, med drugim tudi z anti-semistično gonjo. V letu 1970 so se baltiški delavci soočili sami: inteligenca je ostala pasivna. V letih 1975–76 se je položaj spremenil, še posebno med demonstracijami leta 1976, ko so tudi najbolj zadržani in osorni med delavci spoznali pravo in učinkovito pomoč ljudi — mnogi toda ne vsi so bili intelektualci — ki so organizirali v KOR. Zaradi pritiskov so bili udeleženci demonstracij 1976 izpuščeni; nepravilna dejanja javno obsojena; necenzurirane publikacije objavljene; začele so se neodvisne oblike izobraževanja itd.

Enega od najpomembnejših dokumentov „Listino delavčevih pravic“ — je napisal, razpečala skupina, ki je tiskala časopis „Rabotnik“. Vse to je pripomoglo k vzdušju zaupanja, med disidenti in najbolj aktivnimi delavci različnih predelov Poljske. Ko je izbruhnila stavka je KOR objavil te dokumente in tako obveščal javnost. Višek je to sodelovanje doseglo, ko je stavkovni komite v Gdanku pozval intelektualce naj pomagajo v pregovorih (skupina strokovnjakov), in pred podpisom sporazuma zahteval — uspešno — izpustitev vseh članov KOR in aktivistov, ki jih je aretirala policija. Seveda ne smemo pretiravati v prikazovanju obsežnosti tega sodelovanja (to je bil še začetek) in pomenu tega dejstva. Zaradi upoštevanja pridobljenih izkušenj je taktika, ki so jo delavci zavzeli med pogajanja, dobila kreativno razsežnost.

Strinjam se, čeprav je bila v veliki večini uporabljena že preizkušena taktika (zasedba ladjedelnic, sporazumevanje preko zvočnikov itd.). Bistven napredek v primerjavi z letom 1970 je bil v tem, da se voditelji niso zadovoljili s splošnimi obljubami, ampak zahtevali konkretne rešitve in institucionalno zaščito. To se

a) Če znaša mesečni dohodek na družinskega člana (vključno z otroškim dodatkom)	b) znaša delež staršev od dohodka na družinskega člana
50,1 – 55 %	1. Če se šola učenec oz. študent v kraju stalnega bivanja
popravnega mesečnega neto osebnega dohodka v SR Sloveniji, ugotovljenega za preteklo leto	2. Če se šola učenec oz. študent izven kraja stalnega bivanja
45,1 – 50 %	75 %
40,1 – 45 %	70 %
35,1 – 40 %	65 %
30,1 – 35 %	60 %
25,1 – 30 %	55 %
20,1 – 25 %	50 %
pod 20 %	40 %
	0 %

25. člen

Udeleženci tega sporazuma smo sporazumni, da bomo zagotavljali materialne pogoje za uresničevanje enotnih osnov in meril na območju SR Slovenije v skladu z načeli solidarnosti.

Za uresničevanje nalog iz prvega odstavka bomo oblikovali udeleženci na območju občine sklad z združenih sredstev za štipendiranje.

26. člen

V sklad z združenih sredstev za štipendiranje (v nadaljevanju sklad z združenih sredstev) v občini se stekajo:

- sredstva, ki jih združujejo udeleženci iz dohodka, in sicer v višini do 0,5 % od izplačanih brutto osebnih dohodkov,
- sredstva iz vračil štipendije,
- druga sredstva.

33. člen

Medsebojne pravice in obveznosti učencev oziroma študentov, ki prejemajo štipendijo in organizacijo združenega dela in drugo samoupravno organizacijo in skupnostjo, ki daje štipendijo, se podrobno uredijo s pogodbo o štipendiranju.

Pogodba o štipendiranju vsebuje zlasti naslednja določila:

- obveznost štipendista do štipenditorja glede šolanja,
- določilo o višini štipendije,
- čas, ko mora štipendist šolanja končati in začeti z delom pri štipenditorju,
- obveznosti štipenditorja, da redno nakazuje štipendijo in da štipendistu zagotovi zaposlitev najkasneje dva meseca po zaključku šolanja; v nasprotnem primeru ima štipendist pravico zaposliti se po lastni izbiri in druge obveznosti,
- obveznost štipendista, da vrne štipendijo, če ne izpolni pogodbene obveznosti, razen v primeru, ko zaradi daljše bolezni, trajne nezmožnosti za delo ali drugega opravičljivega razloga, ni mogel izpolniti pogodbene obveznosti,
- morebitna druga določila, s katerimi podrobneje urejamo razmerja med štipendistom in štipenditorjem.

Štipendisti iz združenih sredstev v posamezni občini s pogodbo prevzamejo obveznost, da se bodo po končanem šolanju zaposlili v organizaciji združenega dela ali drugi samoupravni organizaciji ali skupnosti na območju občine, v kateri so prejeli štipendijo.

34. člen

Udeleženci bomo zagotavljali dosledno uresničevanje načela javnega razpisovanja štipendij. To bomo uresničevali tako, da bomo vsako leto skladno z roki vpisov v šolo v usmerjenem izobraževanju objavili skupen razpis vseh kadrovskih štipendij in štipendij iz združenih sredstev v SR Sloveniji.

Razpisni postopek in podelitev kadrovskih štipendij morata biti zaključena do 15. septembra, za štipendije iz združenih sredstev pa najkasneje do 30. septembra tekočega leta.

Praviloma ni mogoče podeljevati štipendij iz združenih sredstev, dokler niso v občini podeljene vse kadrovske štipendije, razpisane za poklice oziroma smeri, za katere se kandidati za štipendije iz združenih sredstev izobražujejo.

Nekaj številčnih podatkov:

V letu 1979 smo v SRS zbrali za štipendiranje iz združenih sredstev 313.989.922 din, ostalo pa je 42.563.029 din, z drugimi sredstvi vred pa 139.340.093 din. Podobna je situacija v letošnjem letu.

Število kadrovskih štipendistov je bilo v SRS 31. 12. 1979 po profilu inženir 2540, po profilu dipl. ing. pa 5280 – skupaj 7820. Iz združenih sredstev je dobivalo štipendije 2853 študentov; razliko pa 2582. Struktura in višina štipendij je prikazana v tabeli.

II. Stanje med študenti:

Trenutno ne razpolagamo še z nobenimi konkretnimi podatki. Te bo dala šele anketa, ki jo pripravlja UK ZSMS. Vendarse da že sedaj oceniti (po pogovorih v ŠC, sestankih in spremljanju dela študentov preko Študentskega servisa), da višina štipendij ne pokriva dejanskih stroškov življenja in študija v Ljubljani. Osnovni problem je pri razdelitvi sredstev za štipendije, kjer prihaja do nasprotij med socialnim in kadrovskim vidikom štipendij. Tako prihajamo do stanja, da del že sicer dobro situiranih študentov dobiva relativno visoke kadrovske štipendije in tako žive na „veliki nogi“, po drugi strani pa si je del študentov prisiljen iskati delo preko ŠS (vzamejo vsako delo, tudi najslabše plačana), da si zagotovijo eksistenco in možnost študija.

To zahteva naslednje akcije:

- 1) kratkoročno: izpeljati podpis samoupravnega sporazuma (preko Univerzitetnega sveta in RK ZSMS), kar bo vsaj začasno omililo položaj
- 2) v enem mesecu izpeljati prej omenjeno anketo in se vključiti v priprave na revalorizacijo štipendij
- 3) dolgoročno naloga je prerazporeditev delitve sredstev za štipendije na tak način, ki ne bo povzročal tako ostrih razlik v standardu štipendistov.

TOMAŽ KRAŠOVEC

To kajpada ni edini primer, saj ste precej redni predmet „zboj-ljajev“ s strani kulturnikov. Tako na primer Dimitrij Rupel v svojem referatu za štatenberško srečanje, objavljenem v Sodobnosti, ironično omenja tvojo trditve, da je danes v Sloveniji Matej Bor in ne Marko Švabič avangardist...

Vem, prebral sem tisto njegovo čudo. Reči moram, da se mi na takšno bedo ni zdelo vredno odgovoriti. Zakaj ne? Ker gre za preprosto podtikanje.

Poglejmo: „Na Slovenskem (ne samo na Štajerskem) se pojavljajo ideje in za njimi skupine, ki bi rade veljale za avangardistične. Te ideje in skupine morajo najprej „razčistiti“ stari avangardizem, zato so pripravljene izrekat tudi takšne zanimive domislice, kot je npr. domislica Slavoj Žižka, da je Matej Bor bolj avangardističen od Marka Švabiča.“ (D. Rupel, Esej o Štajerski, Sodobnost 1979/11, str. 1144) Ta Ruplova „domislica“ se lahko nanaša zgolj na tole mesto iz nekega mojega zapisa, objavljenega v Književnih listih — navajam dobesedno:

... tradicionalni pristop v umetnosti se ponavadi jemlje kot nekaj, česar vrednost je varno zagotovljena, četudi ni vselej aktualna, medtem ko naj bi bil avangardni pristop nekaj v zraku visečega, „eksperimentalnega“, pri čemer bo šele nadaljnji razvoj pokazal, kaj je v avangardi trajnega... Nasprotno: če lahko danes katerim avtorjem upravičeno pripelimo vzdevek „eksperimentalnega“, potem so to ravno avtorji, ki skušajo danes še pisati (slikati itd.) „tradicionalno“, pa zgodovinska konkrekcija vedno znova opodoba utemeljenost njihovega postopka, tako da jih ravno njihova zavezanost tradiciji sili k novim in novim poskusom; kot pripominja že Adorno, je Sibelius (in ne Schoenberg) tisti, ki komponira „eksperimentalno“ — danes pri nas je Matej Bor (in ne npr. Marko Švabič) tisti, ki piše „eksperimentalno“.

„Če kdo na podlagi tega zapiše, da trdim, da je Matej Bor avangard, je ali polintelektualni idiot, ki ne razume dovolj enostavnih stavkov, ali pa zavestni lažnivec. Na podobni ravni obravnava Rupel v zadnji številki Teleksa Močnikovo spremno besedo k prevodu Hauserja...“

Včasih se prebere v Problemih stališče, ki navezuje spolno razliko med razredno razliko. Tovrstne izjave so gotovo dvoumne in opuščajo vsakovrstne nesporednosti; kako je torej to mišljeno?

Grobo povedano: Lacan dojamemo spolno razliko kot neko „nemogoče-realno“, traumatično jedro, ki ga vselej izkusimo „prezgodaj“ ali „prepozno“, ki se ga ne da „simbolizirati“, artikulirati kot razmerje, na primer kot simetrično razmerje dveh dopolnjujočih se delov Celote, kot nasprotje aktivnega in pasivnega, forme in materije, kot dve vrsti občega rodu Človek... vsi ti poskusi, artikulirati v Simbolnem spolno razliko, nujno spodletijo, spolna razlika je v tem pomenu „nemogoča“ ali, kot pravi Lacan, „ni spolnega razmerja“, ni nevtralnega-občega medija razlike, spolna razlika je paradoks razlike, ki ni razlika na fonu, na ozadju nečesa skupnega, istovetnega. Gre torej preprosto za to, da je ista logika na delu pri „razredni razliki“: „ni razrednega razmerja“, razredne razlike ne moremo jemati kot podrejenega momenta družbene totalnosti, če že hočete: družbene „strukture“, ker je — v razredni družbi — sleherni „struktura“ že obarvana z razrednim bojem, že — če naj tako rečem — „reakcijska tvorba“, ki skuša potlačiti, nevtralizirati, kakorkoli že „narediti znosno“ razredno razliko, ki pa vselej že deluje iz neke pozicije v razrednem boju in zato v zadnji instanci vselej spodleti. Pred leti se je mnogokrat učitalo „strukturalizmu“, da ne vidi subjektivnega momenta, žive dejavnosti itn., ki se skrivajo za „strukturami“, da izhajajo iz „struktur“ kot zadnjih danosti. Odgovor, ki ga dajemo je torej, da je tisti prezešek „za“ strukturami, ki se ga ne da „strukturirati“, tista „lepa pega“ družbene strukture, natančno razredni boj ne pa nekakšna „ustvarjalna subjektivnost“ ipd. Razredni boj kot „nemogoča razlika“, kot to, da med razredi „ni razmerja“, razredni boj in ne neka subjektivnost, ki naj bi vselej „ustvarjalno presegala dane strukture“ ipd., to so torej tisti znameniti „odnosi med ljudmi“, ki se skrivajo za fetiškim videzom „odnosov med stvarmi“.

Tako dojet razredni boj ni zgolj nekakšno „objektivno dejstvo“, marveč ima vselej — v utečeni terminologiji povedano — hkrati „subjektivni“ status. Razredni boj pomeni natančno to, da — če naj spet parafraziram Lacana — tudi na ravni političnega diskurza „ni metagovorice“, ni objektivne-nevtralne pozicije, od koder bi lahko govorili „o“ razrednem boju. Razredni boj je natančno zaveza, ki naredi, da je sleherni politični diskurz — če naj se poslužim te, priznam, ne preveč prepričljive besedne igre — že diskurz „na-pol“ oziroma „na-spol“! Razredni boj pomeni, da ni mogoče nermenevitični obrat k nekemu „vnaprejšnjemu horizontu razumevanja“, ki bi bil podlaga, skupno, implicitno vnaprejšnje pripoznane idejne in ideološke spopadov; pomeni, da je „družbena totalnost“ dobesedno zgrajena na nekem ne-razumevanju, na nekem ne-sporazumu, ki ga naknadno skušajo „razumeti“ in s tem zatreti ideološki diskurzi.

Iz povedanega sledi marsikaj zanimivega, predvsem za vprašanje razredne narave t.i.m. „realnega socializma“. Ker na tem mestu tega ne morem širše razvijati, naj povem zgolj to, da se mi zdi še posebej danes, ko se razrednega boja prijemlje značaj nečesa „zastarelega“, ko se govor o razrednem boju vse bolj jemlje kot videk „dogmatizma“, celo kar „stalinizma“ (kot da ni natančno t.i.m. „stalinizem“ najčistejši primer potlačitve ključne razsežnosti razrednega boja!), da se mi torej zdi potrebno poudariti prispevek, ki ga lahko da analitična teorija k osvetlitvi logike razrednega boja.

Mar ne gre navzlic temu ob homologiji med razredno in spolno razliko za analogijo med nekim konkretno-zgodovinskim ter zgodovinsko omejenim dejstvom (obstoj razredne družbe) in univerzalno pretezo človeškega rodu kot takega oziroma celo biološkim dejstvom?

Na to bi odgovoril v dveh točkah. Najprej moram reči, da ni spolna razlika v lacanovski konceptualizaciji nič „nezgodovinskega“ v pomenu univerzalno-naravnega, biološkega, predzgodovinskega itn. momenta. Lacanu gre vselej za spolno razliko kot traumatično jedro, ki ga vzvratno konstituira proces simbolizacije, ne biološko dejstvo. Drugače povedano, spolna razlika ni že v njej traumatično „realno“ jedro, takšna postane šele retroaktivno iz procesa simbolizacije. Kot takšna v različnih družbah nikakor ne deluje na isti način, ni „ista stvar“. Osnovna postavka Lacana je, da spolnost ni nikakršna naravna predpostavka zgodovinskega procesa reprodukcije, marveč je že kot taka dejstvo govorice. Konkretne procese, ki pri človeku pripelje — če pripelje do t.i.m. — do naravnega razvoja, marveč predpostavlja še kako „nenaravne“ cenzure, prepovedi itn.

Drugič bi pripomnil, da gre tu za abstraktno homologijo, ki naj opozori na isti tip logike. To homologijo je torej razumeti kot znamenito pripomb 18a v prvem poglavju Marxovega Kapitala:

„Na nek način je s človekom kakor z blagom. Ker ne pride na svet niti z zrcalom niti kot fichtejevski filozof: Jaz sem Jaz, se odkrije najprej ogleduje kot v zrcalu najprej samo v drugem človeku. Šele z nanašanjem na človeka Pavla kot sebi enakega se odkrije Peter nanaša na samega sebe kot človeka. S tem pa mu tudi svetel s kostmi in kožo, v svoji pavlovski telesnosti, velja za pojavno samo genusa človek.“

Z logiko gornjega očitka bi tudi Marxovim stavkom lahko očitali, da povezujejo konkretno-zgodovinsko dejstvo razvoja blagovne forme s splošnim dejstvom človeške intersubjektivnosti, saj je jasno, da to, da se človek šele z nanašanjem na drugega človeka nanaša na samega sebe kot človeka, Marxu ni zgolj dejstvo odtujene zgodovine. Mimogrede povedano nam ravno o tej logiki „prepoznavanja v drugem“ marsikaj pove Lacanova teorija tako imenovanega „zrcalnega stadija“.

Že dlje časa slišimo govoričenje, v katerem se presenetljivo ujemajo predstavniki tako „uradnih“ kot „disidentskih“ kulturniških krogov — govoričenje, da gre pri teoriji, ki jo zganjajo Problemi—Razprave, za „uvoz tuje ideologije“, ki da „ni zakoreninjena v našem prostoru, v naši problematiki“, ki da pomeni „beg v slonokoščeni stolp čiste teorije“ ipd. Kaj meniš o tem?

To — morda za koga, a za nas ne — presenetljivo govoričenje brzokone res ni iz trte zvito, vendar je njegovo „racionalno jedro“ drugje, kot pa nemara menijo njegovi govorniki: kratko malo v tem, da teorija označevalca pri nas ni in ne bo integralni del godlje, ki ji pravimo „slovenska kultura“. Da, v tem pomenu smo „tujci“: več imamo skupnega z „lacanovci“ kot z vso „slovensko kulturo“ skupaj — kar pa seveda ne pomeni, da nismo „še kako“ povezani s tistim, kar mora „slovenska kultura“ konstitutivno izriniti, potlačiti, če naj „preživi“, in kar sega tja do glasbe Pankrtov.

Drugače povedano: omenjeni očitki je zgolj spontano-ideološki izraz cenzure, ki zadeva teoretsko produkcijo problemov—Razprav. Najlepše izpričuje to cenzuro neumestljivost te produkcije: hkrati se nam očita, da smo prikriti stalinisti, dogmatiki, „derviši“ in meščanski antimarksisti, ki nadomeščamo historični materializem s psihoanalizo... (oba očitka je seveda mogoče „dialektično sintetizirati“, če dojamemo stalinizem kot varianto „pomeščanja“ marksizma).

Kar pa zadeva prosluli očitki „bega v čisto teorijo“: če bi jaz bil na mestu avtorjev takšnih očitkov, jih ne bi razglašal s prevelikim veseljem; Lacan je nekje rekel (v odgovoru na geslo levčarskega „protistrukturalizma“ češ „strukture ne gredo na cesto“), da se je maja 68 zgodilo natančno to: „strukture so šle na cesto“. Videli bomo, čigav stolček se bo vsaj zamajal, če se bo „strukturam“ spet malo zljubilo „na cesto“...

Vseeno pa se zdi, da ni brez osnove vprašanje o širši družbeni relevantnosti vaše problematike, ki se mnogokrat giblje na ravni, ki jo izpričuje že naslov tvojega članka v zadnji številki Problemov—Razprav: O idealu, enem in objektu...

Živimo v dobi, ko je „nemogoče“ še kako „realno“; vzemimo na primer na prvi pogled „absurdno“, „nemogočo“ hipotezo, hipotezo, ki zveni kot kak antistalinistični vic: hipotezo partije, ki ima že vodstvo in organe, nima pa še članstva, in si nato vodstvo izbira članstvo. Znan je Brechtov epigram na stalinistično oblast, ki zveni nekako takole: partija ni zadovoljna z ljudstvom, izbrala si bo novo ljudstvo... No, ta „paradoks“ je danes realnost v Etiopiji — glej Delo z dne 7. novembra, str. 5: „Diskusijski krožki“, bodoča etiopska partija, kjer beremo: „Skoraj dve leti obstajajo partijsko vodstvo, njegov centralni in izvršni komite, ni pa same partije.“ Prav zdaj poteka proces, ko si vodstvo izbira članstvo, ko „vceplja širokim ljudskim množicam marksistično-leninistično zavest“. Gre kajpada za „eksces“, vendar za eksces, ki ima vrednost simptoma, za točko, kjer privre „resnica“ širše celote... Če bi bil cinik, bi rekel: dokler se dogajajo takšne stvari, nam „materialistom v zadevah označevalca“, ne bo zmanjkalo posla.

Sicer pa nas — če naj bom empirično-konkreten — čaka dovolj posla že pri nas in ni treba po primere bežati v daljnjo Etiopijo. Omenim naj zgolj zadnje dogodke v izobraževalno-raziskovalni sferi, ki znova postavljajo na dnevni red vprašanje reforme v smeri „usmerjenega izobraževanja“, vprašanje, ki ga je pred časom s precejšnjim družbenim odmevom sprožila Tribuna. Tu bi bilo treba vprašanje znova zastaviti na dveh ravneh: (1) argumentacija, ki smo jo lahko brali („vsako delo je zelo konkretno“ ipd.), ne le da nima več nikakršne zveze z marksizmom, marveč celo neproblematično poudarjanje „politehničnosti“ ni več na ravni sodobnega „tehno-

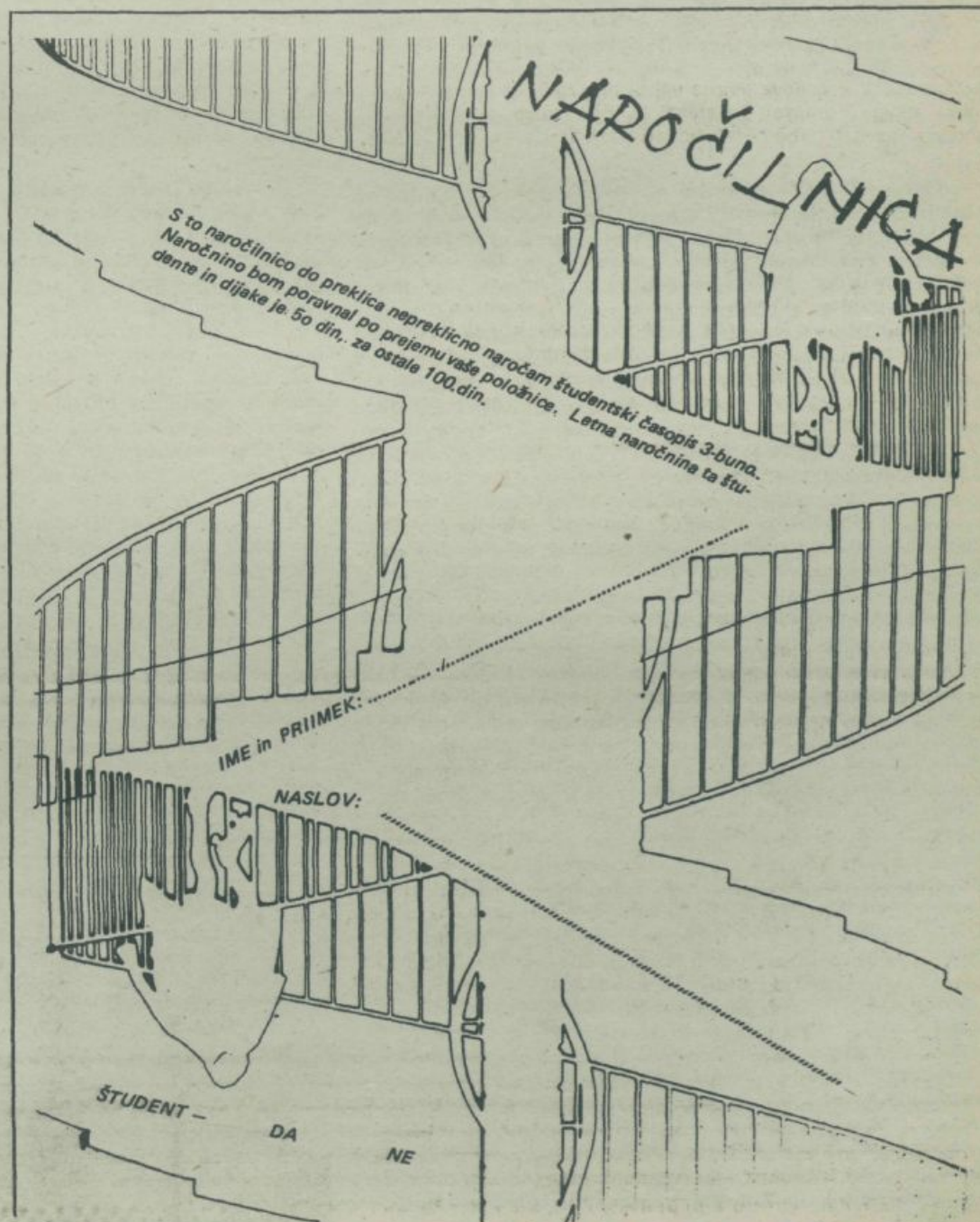

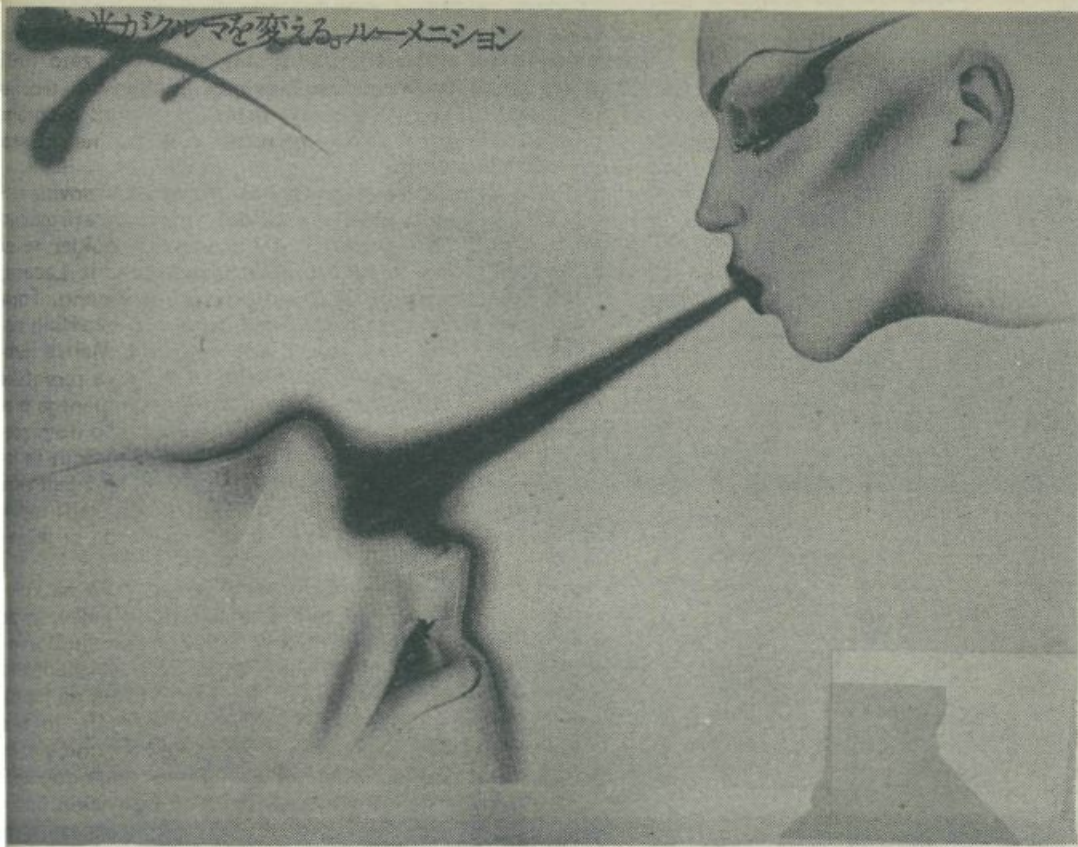
kratizma“ in vse bolj postaja direktno „partikularistično“, korporativistično; (2) nikakor ni naključno, da se s to argumentacijo ujema dejanski učinek, ki bi ga prinesle predlagane spremembe: teritorialna „partikularizacija“ srednjih šol (njen načrt smo pred kratkim lahko brali v Delu), kar pač pomeni, da bodo pri družboslovno-humanističnih predmetih še bolj kot doslej privilegirani prebivalci večjih mest. Skratka: glede na to, da je predlagana reforma s stališča „povečanja družbene produktivnosti“ itn. iracionalna, da ima sklicevanje na to, kako je reforma po svoji intenci v duhu „stabilizacije“, povsem mitičen status, da torej njeno dejansko gonilo NI prilagoditev potrebam sodobnega proizvodnega procesa, se je pač treba vprašati, kaj potem JE njeno gonilo — sijajen predmet za konkretno razredno analizo.

Sliši se očitke, da ste navzlic vsemu primer meščanske miselne usmeritve...

K temu očitku bi pripomnil dvoje: najprej, da me glede na to, kaj pri nas — v akademsko-univerzitetno-kulturniških krogih — nastopa kot „marksizem“, sploh ni sram tega vzdevek; predvsem pa bi bilo zanimivo slišati, kateri pojem marksističnega je na delu v takšnih očitkih — ponavadi gre namreč za sklicevanje na neko nikoli eksplicirano pozicijo „izvirnega, pravega marksizma“, ki ostaja ob vsem omenjanju konkretne zgodovinske, praktičnosti itn. abstraktno-nezgodovinski alibi...

Zdenka V. — P.

all that jazz

Korak naprej od Vročice sobotne noči in Brilljantina

4 Oscarji, Grand prix v Cannesu)

Film je nagrade zaslužil: naredil je odločen korak naprej od svojih dveh predhodnikov. Nagrade je torej zaslužil predvsem za to odločnost. Kam ga je hrabri korak pripeljal, bomo pa še videli.

Glasba nas takoj na začetku opozori, da v filmu ne gre za jazz; še več: opozori nas, da gre za nadaljevanje disko filmov, čeprav na videz s Travolto nima nobene prave zveze.

Prvi obred, ki smo mu priča, hkrati nakazuje bistvo filma in napoveduje njegov iztek nazaj v obred. Ta prvi obred, ki se potem v filmu še večkrat ponovi, je sestavljen iz treh dejanj: pihanja, jemanja poživila in kapljanja kapljic v strujene oči. Ali na kratko: gre za poživitev. Prvi obred kot poživljanje torej že predstavlja izmikavanje smrti in se logično zaključuje v predaji smrti (zaključni obred).

Junak se nam predstavlja kot umetnik. „Umetnost“, ki jo počne, so gledališke in filmske predstave, katerih namen je zabavati gledalce. Njegovo delo je torej produkcija zabave – oz. nadomestka užitka, kot bomo še videli.

Tudi v zasebnem življenju se junak ukvarja z užitki (oz. nadomestki užitkov): kot nekajkrat vemo, preveč kadi, preveč pije in se preveč gani. Z eno besedo: uživa. Z dvema besedama: konzumira užitek. Je potrošnik, na videz prav izmeren konzument „užitkov“, v resnici pa asketski, toda producira suženj, kot bi rekel Marx. Njegova askeza seveda ni askeza nekonzumiranja, ki jo je pridigala meščanska morala Marxovega časa. Nasprotno, je askeza nekonzumiranja nadomestkov. Konzumiranje nadomestnih, industrijsko proizvedenih užitkov zahteva namreč veliko manj navora, tj. veliko manjšo potrošnjo energije, kot jo zahteva resnični užitek, tj. užitek ob ustvarjanju. Konzumiranje nadomestkov je za kapital v poznem meščanski dobi najbolj ekonomičen način zadovoljevanja človekovih potreb (tistih z želodca in onih iz glave).

„Umetnik“ ne uživa, ampak „uživa“; in ne ustvarja, ampak „ustvarja“. V tem svojem ustvarjanju je nadvse produktiven. Sam pravi, da je delo zanj vse, da pa ga nikoli ne opravi radosti dobro, kar postane zlasti čudno, ko se primerja z bogom: bog je ustvaril popolno matrico; bog je ustvaril cel svet v šestih dneh – pa sam pa hiti in gara, hiti in gara... uspeh tega početja pa je kaj klavrn, kot ugotavlja.

Njegovo stremljenje k (božji) popolnosti je vsada, za katero se v resnici skriva nepopolnost dela v kontekstu (delitve dela. Kajti „umetnik“ v resnici samo producent med producenti: je producent zabave, tako kot so drugi producenti hrane, obleke... Stremljenje k popolnosti se torej izkaže predvsem za spodbudo k produktivnosti. Medtem ko „umetnik“ poskuša ustvarjati (popolnost), v resnici brezmejno producira svoj proizvod, producira do onemoglosti, do smrti.

Smrt se v skladu s tem kaže kot popolnost; kot popolnost (ženske) lepote, popolnost nedolžnosti in popolnost odstranjenosti iz sveta produkcije.

Obred poživljanja torej pokaže svoj pomen: obred izmikavanja smrti, ki je obljuba počitka, prav zato tako vabljiva. Smrt je plačilo za izčrpavajočo produktivnost v času življenja, je odrešitev iz neustvarjalnosti.

Primerno temu je umiranje prikazano kot čini ustvarjalni akt, ki je dopuščen producira-ocemu suženju (pa še ta edini samo kot haluciacija na smrtni postelji). „Poslednji nastop na odru življenja“ je pravi triumf „umetnikove“

ustvarjalne moči, je „umetnikov“ labodji spev. Besedilo tega labodjega speva je zelo zgovorno: „... zbogom, življenje, zbogom, sreča – pozdravljena, praznina, pozdravljena, samota...“ To je torej spev o sreči življenja, ki pa je v resnici življenje produktivnega asketa in prav zato je smrt kot praznina in samota – dobrodošla.

Dobrodošla pa je še iz drugega razloga. Smrt je namreč tudi obljuba (ženske) ljubezni in nedolžnosti. Ljubezni se je „umetnik“ – asket za življenja odrekal: užival je njen nadomestek, spolno občevanje, oz. kot je v filmu zelo nazorno povedano: gonjenje.

Halucinacije, ki jih junak doživlja na smrtni postelji, povedo o tem vse: nazaj v življenje ga vabijo plešoče žena, ljubica in hči ter „stari prijatelji“ (tj. vse ženske, s katerimi je kdaj spal); ples se zaključuje s tem, da žena, ljubica in hči obvisijo na lestvah, kar je kar preveč očiten simbol koitusa (ki pa se za življenje – na platnu seveda – z nobeno od njih ne zgodi), torej obljuba spolnosti za primer, če se vrne med žive. Vendar se ne vrne, kajti smrt je ljubezen, življenje pa nudi edinole videz seksualnega užitka.

Deviško (in) zapeljivo smrt je vzljubil junak že v zgodnji mladosti, kot nam zaupa njegova mati. In sicer se je to očitno zgodilo zaradi neprijetnega doživetja na barskem odru, kjer je plesal step. Kazen za ejakulacijo v prazno – ki jo zakrivijo barske plesalke, torej utelešeno nasprotje nedolžnosti – je posmeh okolice. Posledica tega doživetja je hrepenenje po vrnitvi v deviško stanje, dvoumnost hrepenenja pa je v tem, da fant z ejakulacijo v (svoje) hlače ni izgubil nedolžnosti in si je torej želel vrnitve v devišstvo, še preden je doživel razdevičenje oz. spolni akt. Torej spolni akt ni bistven, marveč je bistvena izločenost iz maternice, kajti edinole embrionalno stanje je res deviško stanje. Zaključni (obredni) prizor filma je prizor vračanja v matrico, potovanja skozi vagino, na koncu katere čaka smrt, ki je nedolžnost in je ljubezen. Smrt torej ni samo plačilo za izčrpavajoče produciranje, ampak tudi nagrada za dosledno in nadvse zgledno uživanje nadomestka ljubezni.

Izčrpavajoče produciranje, s katerim si je „umetnik“ prigaral smrt, je, kot sem že na začetku omenila, produciranje zabave oz. nadomestnega užitka, in sicer nadomestnega seksualnega užitka. Funkcija tega nadomestka je potlačitev seksualnosti, ta potlačitev (kot vse druge) pa je ekonomska nujnost kapitalskega sveta.

Imeti telo pomeni v razmerjih kapitalskega sveta: biti lastnik telesa, tj. biti nosilec delovne sile, delovne zmožnosti. Vročica in Brilljantina se poskušata zakriti to eksploatacijo. Ta vražji jazz pa se dobesedno ponuja z njo. Medtem ko je v prvih dveh filmih razmigavanje telesa (ki se kaže predvsem kot izčrpavanje telesa) še stvar prostega časa, je tu stvar delovnega dne, je torej očitni vir zaslužka. Tu se zgodi tudi premik iz ideologije prostega časa (Vročica, Brilljantina) nazaj v kult dela in produktivnosti. Nosilec tega premika je „umetnik“, ki mu delo pomeni vse.

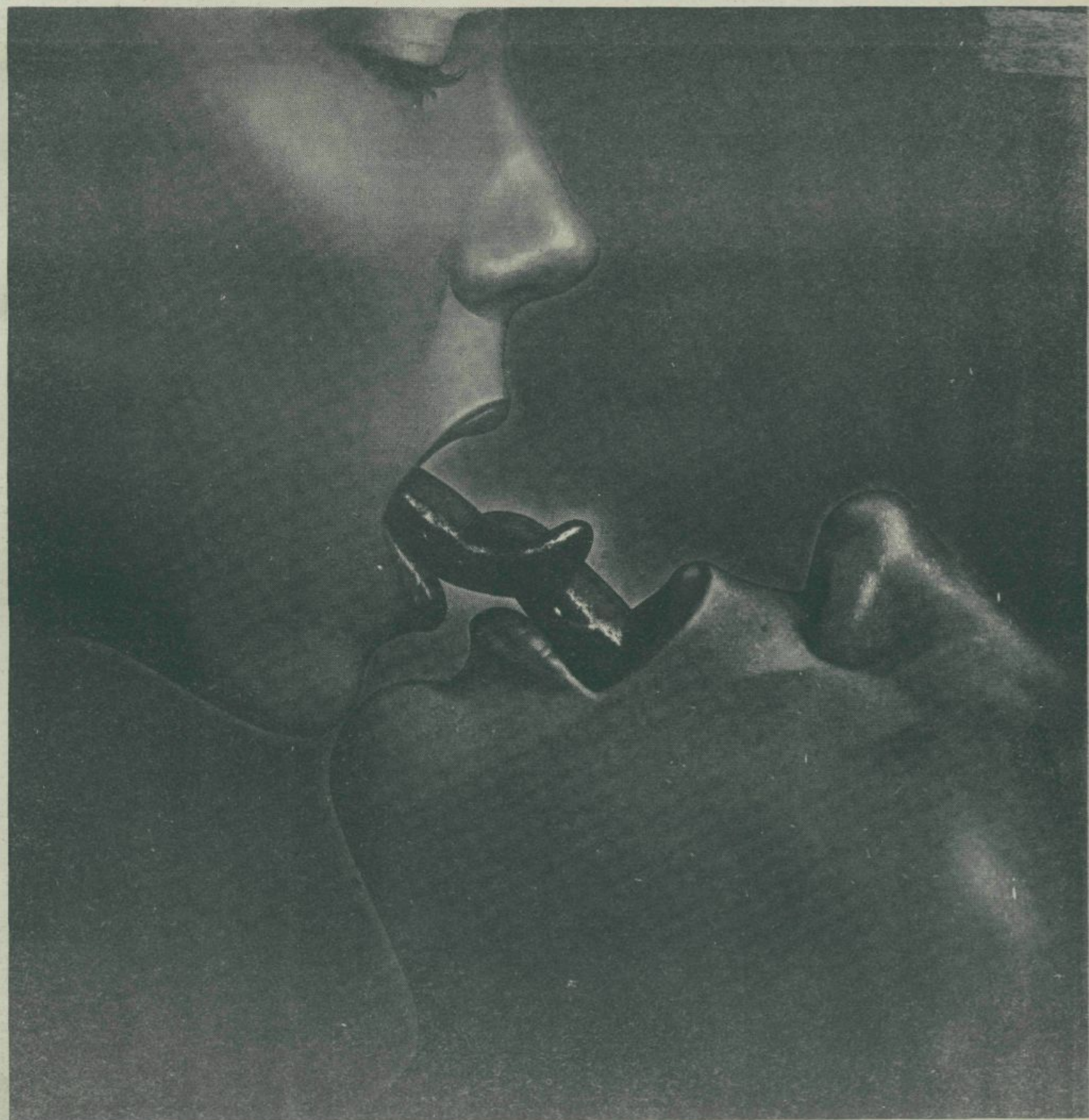
Razmigavanje telesa, tj. ples, pa je ravno mesto potlačitve seksualnosti. Ples je namreč edini medij, skozi katerega se izraža seksualnost telesa (ZATO pa se tu toliko bolj nazorno). Odnos moški – ženska se izven plesa omejuje na povsem ne-spolno občevanje (z nekaj komaj omembe vrednimi izjemami). Sicer je jasno, da junak spi s svojo ljubico in da njegova žena ni brezmadežno spočela; a seksualnost izražajo prav vsi samo in edino skozi ples, torej samo, kolikor je vir zaslužka. Kajti to niti na videz ni več ples za zabavo ob prostih večerih, ampak ples v okviru predstave na odru, torej v okviru pridobivanja življenjskih sredstev.

Tu, na odru, skozi ples, pa seksualni impulzi kar bruhajo in se v „umetnikovi“ (po presoji njegove žene) najboljši predstavi sprevržejo v fašistočno orgijo. Vabljeni smo na Aero-Erotic, z besedami: „... poletite z nami, vstopite, leteli boste mirno kot po olju, posadka je prijazna, vsi sedeži prvovrzdni, oblaki kot blazine, sprostite se... leteli bomo v dežele vaše fantazije, peljemo vas lahko kamorkoli, ponujamo vam obilo zabave, niti na enem od naših poletov ni prišlo do kratkega stika med potniki ali do turbulence v komunikaciji... peljemo vas povsod, pripeljemo nikamor!“ Ples je nazorna predstava spolnega občevanja (hetero-, homo- in biseksualnega) in kulminira dvakrat: v prizoru z groteskno osvetljenimi obrabi (ki so na začetku predstave gledali izpod pokrival, kakršna nosijo raznorazne uniformirane osebe...) in v prizoru, ki ponazarja koitus. Ekstaza na odru je popolna in kot taka nadomesti gledalčevo ekstazo, ki s tem postane nepotrebna. Peljali so nas povsod, pripeljali nikamor.

Film potrjuje korak naprej, ki ga je naredila že Brilljantina v primerjavi z Vročico. Medtem ko Vročica še koketira s socialnim čutom, Brilljantina tega ne počne več, in Ta vražji jazz seveda tudi ne. Ta angažirani film je dokončno odrinjen na rob: drama se dogaja izven konteksta razrednih razlik, je „občečloveška“.

Tudi morala, ki jo film ponuja, je „občečloveška“ – kajti to je morala kapitalskega sveta: ideal askeze in produktivnosti, ideal, ki ga meščanska družba skozi svojo zgodovino vztrajno greje v svojih nedrih za primer, ko bo spet potreben. Ni naključje, da je film nastal v času zaostrojujoče se krize te družbe.

MOJCA DOBNIKAR

RAZREDNOST V

(3. nadaljevanje)

to
ta
li
te
ti

UMETNOSTI KULTURE in KRITIKE

Zaenkrat smo spoznali umetnost kot srealnost, njeno spoznavanje pa je bilo s tem določeno kot racionalna soustvarjalnost. Tak naj bi bil estetskemu adekvatni odnos do umetnosti, torej tak odnos, ki naj bi umetnost dojemal kot umetnost. Taka opredelitev umetnosti in odnosa do nje je našla potrditev ravno v današnjem stanju umetnosti, kot predmeta brezštevilnih manipulacij, kjer manipulantje s kvazi umetniškimi deli, do katerih ni potrebno razviti nobene aktivne soustvarjalnosti, uspavajo recipientovo pozornost, seveda samo zato, da je njihova manipulacija na neumetniških področjih spregledana. Tako izgleda, da bi bil racionalno ustvarjalni odnos do umetnosti, tolmačenje, zadosten porok za adekvatno dojetje in demistifikacijo hkrati. Toda s tem smo šele zajadrali do centralnega problema. Namreč: v čem je določeno to tolmačenje? To pomeni opredeliti ideološko osnovo tolmačenja.

Preden pa se obrnemo k tej konkretni ideološkosti, skušajmo natančneje opredeliti omenjeno racionalno dojetje umetnosti, saj se bo tudi skozi to opredelitev po eni strani pokazala utemeljenost takega dojetja, po drugi strani pa zaslutila njegova nezadostnost. Izhodišče mi bo vprašanje, ki se je ob predhodnem izvajanju verjetno že komu postavilo. Namreč: ali je v taki racionalnosti sploh prostor za umetniški užitek — in če je, kje je?

Užitek in spoznava v umetnosti nikakor nista ločena, oziroma sta ločena ravno zaradi diskreditiranja umetnosti. Spoznavanje v umetnosti ni pojmovno na tak način kot na primer v znanosti, filozofiji in to iz preprostega razloga, ker ne pripada realnosti, pač pa srealnosti. Istočasno pa to spoznavanje ni zgolj slikovno, kajti tako bi bilo zgolj čutno, bilo bi zgolj konstatacija. Zato lahko že takoj izločimo čutni užitek kot tistega, ki ne odgovarja estetskemu. Do estetskega užitka pa pridemo ravno skozi umetniško spoznavo, spoznavo umetniškega, srealnega. Estetsko spoznavanje ni spoznavanje realnega, pač pa soustvarjanje srealnega. To je tisto brezinteresno soustvarjanje, ki je hkrati določeno z umetniškim materialom in je poljubno zaradi srealne znakovnosti. Je hkrati zavezujoče in subjektivno poljubno — ustvarjalno. Ta dialektična povezava pa zagotavlja tudi specifično pojmovnost v estetskem spoznavanju. Pojmovnost realnosti je interpolirana s svobodo „so“, kar zagotavlja njeno specifičnost. Očitno je, da obe metafizični skrajnosti, ločeni druga od druge, destruirata pojem umetnosti. Pojmovnost realnosti vodi, če že ne v realni jezik, pa vsaj v didaktiko, medtem ko sama svoboda „so“ vodi v čisto čutnost. V obeh primerih je v umetnosti absolutizirana zgolj ena plast in je s tem estetsko izničeno.

Tu je potrebno ločevati dve povezani polji fenomena umetnosti, ki pa se lahko na višji način prežemata:

1. a) Ustvarjalec — umetnina, kot pol umetniške predloge, potencialne srealnosti, sicer pa realnega materiala, ki je zavezujoč člen estetskega, ki pa že predpostavlja:

b) „spodobnost“ soustvarjanja pri recipientu. Ta „spodobnost“ je predpostavljena ravno v potencialnosti srealnosti umetniške predloge. Ta potencialnost že označuje recipientovo polje soustvarjanja za svobodno, istočasno pa recipientovo so-ustvarjanje predpostavlja zavezujočnost umetniške predloge.

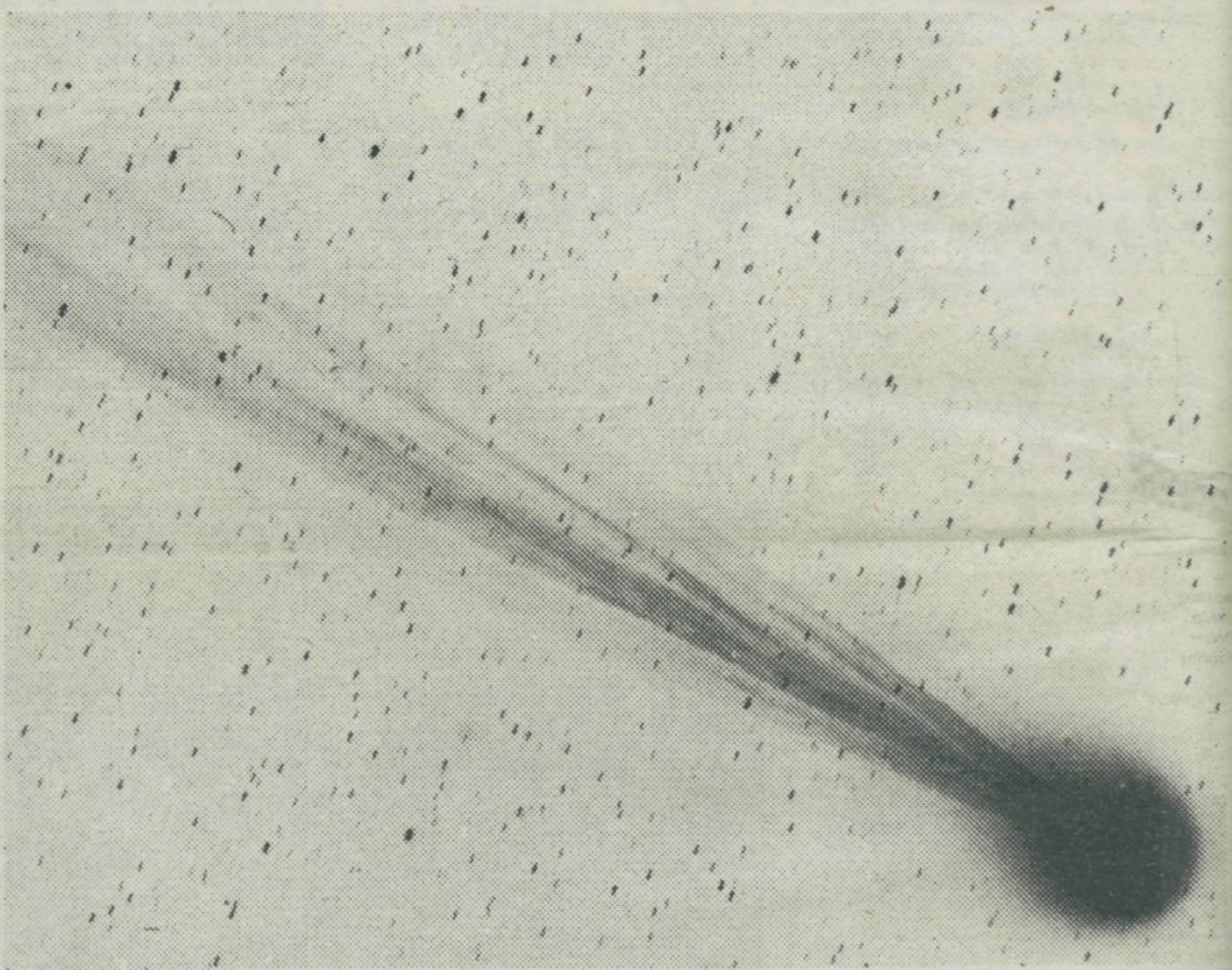
2. Drugo dialektično prežemanje se odvija v samem fenomenu srealnosti, kjer „realnost“ zagotavlja zavezujoč stik s pojmovnim, medtem ko „so“ označuje poljubnost, obvezno neobveznost. Šele oboje skupaj pa daje estetsko srealnost in s tem specifično pojmovnost.

Značilno za to pojmovnost je, da je aposteriorna, za razliko od apriorne znanstvene. Umetniški znak s svojo materialno predpostavko nujno deluje kot spomin na realno pojmovnost, istočasno pa kot srealnost predstavlja recipientovo ustvarjalnost, ki iz čutnega (slikovnega, besednega, zvočnega) kot predpogoja srealne znakovnosti ustvarja estetsko srealnost, ki se seveda vzpostavlja kot tista specifična pojmovnost, a se kot taka vzpostavlja šele skozi čutnost. To je ta aposteriornost, ki bi se jo mogoče lahko razložilo ne samo v njeni ahistorični dimenziji, kot je to storjeno zgoraj, pač pa tudi v časovni dimenziji recipientiranja in ustvarjanja umetniškega dela.

In kam se v to specifično pojmovno spoznavanje, bolje rečeno ustvarjanje, umešča umetniški užitek? Odgovor je jasen. Užitek se

skriva v tistem ustvarjanju ali soustvarjanju. Dejansko je umetnost, kolikor jo nasilno abstrahiramo od njene institucije, kulture, že ves čas paradigma neodtujenega dela, kakor je to ugotovil že Marx. Produkti takega dela, ustvarjalnosti so neodtujeni zaradi specifičnega položaja teh produktov, znakovnost), da so ustvarjeni vsakič znova in vsakič na novo, ter kar je najvažnejše, samo za tistega, ki jih je ustvaril, kajti v svoji srealnosti so neodtujljivi. Ponavljam pa,

točke. Nekateri so avtomatično onemogočeni, da bi k umetniškemu delu pristopili racionalno, zavedajoč se svojih možnosti in zavedajoč se možnosti manipulacije, ki jim preti, kolikor so ravno s tem onemogočeni, da bi konkretno manipulacijo tudi reflektirali. Ta avtomatičnost je omogočena s stopnjo izobrazbe, seveda ne tiste formalne, pač pa v našem primeru sposobnosti dojetja umetniških del. V prvi vrsti so to zgolj manipulacije v zgolj umetni-

da te ugotovitve veljajo samo za umetnost kot čisto, substancialno, neodvisno, ki pa je seveda samo abstrakcija. V realnosti razredne družbe (zaenkrat še ni jasno, če samo nje) je umetnost vedno in nujno v zvezi s kulturo. Dokler se umetnost vključuje v družbeno realnost tudi z izvenumetniškimi silnicami, dokler je umetnost tudi sredstvo za izvenumetniške, ideološke cilje, toliko časa ne moremo govoriti o umetnosti ločeno od njenega, zanjo sicer nespecifičnega pojavljanja v družbi. Umetniški pojav je v razredni družbi enota razcepjenosti na estetski predmet — in na pojavljanje take srealnosti v družbi kot eno izmed realij te družbe, pri čemer sta oba pola med sabo relativno neodvisna. Toda ali ni že vnaprej jasno, na kateri strani je gospodstvo.

Začetno opredeljevanje praktično za umetnost in za sprejemanje umetnosti pomeni, da je racionalna dejavnost subjekta v stiku tista, ki določa „vrednost“ delu. S tem smo prišli do prelomne

ški sferi. Gre v bistvu za manipulacijo umetnika, da vrže na finto bralca, češ: „To delo je pa res odlično, ko sem tako užival v njem.“ Gre za nepoznavanje umetniškega jezika. Že tu pa se pokaže omejenost razmišljanja o umetnosti kot čisti.

Če je posredi samo nepoznavanje umetniškega govora, njegove zgodovine, bi se to dalo rešiti s študijem zgodovine umetnosti in čim boljšim ter obsežnejšim poznavanjem umetniške produkcije. To je edina pot, da lahko ustrezno dojamemo umetniško govorico. Toda dejstvo je, da v svetu in pri nas obstaja mnogo resničnih poznavalcev umetnosti, pa to še ne pomeni, da se med seboj strinjajo glede vrednosti posameznih umetniških predmetov. Poudarjam, da tu ne gre za interpretacijo srealnosti, ki je zaradi svojega „so“ položaja nujno vsaj do neke mere poljubna. Glede tega mora v vsakem primeru prihajati do razhajanj. Gre za bazično umestitev posameznega umetniškega dela v zgodovino umetnosti — gre za določitev, ali nek predmet je umetnost, umetniški, ali ni. Primerov, ko so na kak predmet nekateri teoretiki pljuvali, nekateri pa ga povzdigovali v nebesa, je posebno v 20. stoletju nešteto. Očitno je, da tu ni poznavanje govorice umetnosti tisto, ki bi diferenciralo oba pola. UMETNIŠKI JEZIK JE ZA KONSTITUCIJO UMETNIŠKEGA, ESTETSKEGA NEBISTVEN. In tu vstopa kultura. Šele ona dokončno označi nek predmet — diskurz za takega in takega. Prišli smo do (paradoksalnega) rezultata, da se umetnost konstituira s specifično znakovnostjo, da pa je ta znakovnost za konstitucijo estetskega nebistvena.

Položaj, ki ga posamezni subjekt zavzame nasproti posameznemu diskurzu, je odvisen od strukture, v kateri je ta subjekt umeščen, torej od tega, kako kultura v taki strukturi deluje. Kultura je v verigi ustvarjalec — umetniško delo — recipient — ... tisto mašilo, ki to verigo šele vzpostavlja, kot mašilo pa je nadomestek za tisto, česar v tej verigi ne sme in ne more biti, torej za umetnost kot umetnost. Očitno je, da je odnos kritika do verige različen od odnosa kateregakoli drugega subjekta samo po tem, da je umeščen v drugo strukturo, ki ga določa. Kultura pa je tisti šiv, imaginarni konstrukt v realnosti (seveda še kako realno delujoč), konstrukt tistega, česar v realnosti ni — umetnosti. Ali je ipretenciozno, če vprašanje po umeščenosti in delovanju razrednega v tej strukturi postavimo materialistični teoriji označevalca?

Andrej Drapal

(so nadaljevanje)

OSNUTEK Z NASTEK

morje dolina

II.

tako sem se odločila, da opustim svojo opozicijo nepristranske opazovalke in posežem v dogajanje.

spolzela sem iz okna, mrmrajoč si pri tem raznorazno opolzkosti, da mi ne bi opadel pogum že takoj na začetku. stvari je namreč veliko lažje početi v oknu kakor zunaj. v oknu mi je vse domače. dobro vidim na obe strani, na ven in na not, z največjo lahkoto se orientiram, to pa je tudi potrebno!

zakaj zvezda severna sveti samo ponoči, jaz moram pa tudi podnevi vedeti, kam moja pot.

ko sem je priplazila ven, so se torej začele težave. tu, na notranji strani, je sedelo pet mladih Revolucio-narjev. takole:

visokih od meter petinšestdeset do meter osemindesetdeset. glav vsi približno enako velikih. dva brez očal, trije z. vendar se zaradi tega nisem zadrževala, ustavljal me je nekaj drugega.

zigmund frojd.

ali mi je jasno, zakaj se mi večkrat sanja o peščenih gradovih in potičkah? In če mi ni jasno – ali mi lahko to KDO pojasni?

razjasni? razloži? preloži iz moje

glave v svojo?

prav to vprašanje me je na koncu teh koncev poginolo iz okna, me potisnilo not in navzdol, čeprav je to zahtevalo vpeljavo tretje dimenzije in s tem gromozanski napor. to s tretjo mi menda nikoli ne bo zares jasno, pa če se še tako trudim in jasnim navzgor in navzdol pa naprej in nazaj – raztegujem se in raztegujem, zdí se mi, da celoz večnost, in na koncu, ko že skoraj obupam in hočem poslat k vragu to prekleto tretjo, čisto na koncu, ko mi že poheja sapa in se počutim pri zadnjih močeh – naredi: PKI in že sem v tretji.

tako tudi tokrat.

fantastičen občutek. prvi trenutek se mi je zdela, da zaobjemam ves svet, da sem vseobsegajoča. potem sem se zagledala v pogledih onih petih in mi je bilo takoj jasno, da sem precej manjša. nakar me je ta zjasnitev še dodatno pomanjšala. ko sem bila pa že takole majhna, me je pa prijelo, da bi bila pritlikavka. toda od prijemanja mi je ostalo samo kavka in sem na hitro razprostrila krila in odplahutala iz sobe. so nekaj tulili za mano, naj počakam, ker tako lepe kavke še niso videli, ampak sem vedela, da sploh še nobene niso videli in bi me gotovo odrli in nagačili, mi prilipili kremplje na vežo in vežo pribili na steno. ampak jaz sem bila odločena, da še tisti dan pridem na ono stran ceste.

kmalu sem spoznala, kakšne prednosti imam, če sem kavka. ni se mi bilo treba ustavljati pred rdečo. lahko sem se naredila, kot da je sploh ne vidim. dvakrat sem zamahnila s krili pa sem bila čez.

slabe strani so se pa pokazale, ko sem se znašla pred hišo, v katero sem hotela. nisem mogla odpret vrat. tako sem nekaj časa mahala pred tistimi vrati s perutnicami gor in dol in razmišljala, kaj naj ukrenem v zvezi s tem, potem so se pa začeli ljudje ustavljati in kazati name: lej jo, kavko, kaj pa dela tukaj, sploh se nič ne boji, matr bi jo sklatu . . .

– nakar sem močno nočno zamahnila s krili in izginila za vogal, da se mi ne bi res kaj takega zgodilo. odletela sem v park in se skrila v kostanjevo krošnjo.

KAJ ZDAJ?

tako sem razmišljala, medtem ko sem si oddihovala od silnega poleta, ko se je pod drevosom ustavil postaven mlad organ in obrnil glavo navzgor.

dovolite tovarišica kaj pa vi na drevesu?

ravno sem pomislila, tako fejest pa tako butast, ko se mi je pogled ustavil na levi perutnici in sem s presenečenjem ugotovila, da je roka in ne perutnica. tako mlad pa tako brihten, sem mu hotela zabrusiti, pa se mi je tako prijazno nedolžno smehljalo, da so se mi zmehčali kremplji in sem zdrsela z veje naravnost v njegovo naročje.

tako sem se zaljubila.

takoj naslednji dan me je joško peljal na morje, v poreč, lep kraj res ta poreč, postavila sva šotor pod borovci, tak lušen majhen šotor ravno za dva, pet metrov stran od morja, naravnost na morje se je videlo iz njega, in tam sva preživela štiri prečudovite noči. podnevi sva se sončila in kopala v morju (joško je bil v kopalkah še dosti bolj postaven kot v uniformi) in joško je pohodil ješka in sem mu potem z iglo spravljala bodice ve, ga ni nič bolelo, gledala sva ladje, ki so plule po obzorju, pa jadrnice s snežno belimi jadrni pa smučarje pa še vse polno drugega. zvečer sva šla na ples v Hotel, je igral en ansambel iz ljubljane, prav fino so igrali, za vsakega nekaj, malo domačih malo angleških. joško je pil vino in jaz tudi malo, plesala sva do pozne noči, potem pa sva odšla počasi objeta proti šotoru, vmes sva se poljubljala in joško mi je govoril, da me ima rad.

in tako vsak večer.

prvo noč se mi je sanjalo, da sva se igrala v pesku in sva delala jaz potičke on pa gradove, in joško je rekel, da je to gotovo zato ker je plaža tako skalnata jaz bi pa rada da bi bila iz mivke. potem se mi ni pa nič več sanjalo.

hja pa zmeraj sem mislila, da znajo šolanji moški bolj ljubiti, da znajo bit bolj nežni, ne vem, mogoče sem imela slabe skušnje s takimi z nižjo izobrazbo, tako da sem imela prav slabo mnenje o njih res – ampak joško mi je dokazal da nimam prav, da sploh nimam prav. ah joško! joško me je tako nežno in hkrati tako strahotno ljubil! muca mi je govoril muca moja. oh. hotela sem imet otroka z njim, hotela sem da bi me ljubil vse življenje, moj joško.

vendar mi ni bilo sojeno.

peti dan mi je prišla namreč na misel tale rima, ki se mi je zdela prav zabavna in sem jo zato tudi povedala joškotu:
JOŠKO
IMA NA RITI BROŠKO
TAKOJ NATO SEM SE SPOMNILA PA ŠE ENO:
JOŠKO
SKOČI RAZNOŠKO
POTEM PA ŠE ENO:
JOŠKO
TA ZNA SEDET PO MOŠKO

joško je bil strahotno užaljen. cel dan ni govoril z mano, zvečer je šel pa spat v Hotel. bila sem tako nesrečna, da si nisem mogla pomagat. poskusila sem se mu opravičiti, pa me ni poslušal. naslednji dan ga ni bilo več v Hotelu. od žalosti sem se hotela kar utopit. saj nisem mislila nič slabega in tako sem ga imela rada.

kaj sem hotela, pospravila sem šotor in odšla domov še preden se mi je dopust iztekel in kar v službo sem šla že naslednji dan. lepo sem se zrihtala, da ne bi kdo kaj posumil, no sveda se jim je zdela čudno, da sem prišla tako kmalu, pa sem jim rekla, da se je joškotu podplat zagnojil od ježkov. popoldne sem šla po novo barvo k frizerju, rdečo, sem jim rekla v službi, da je joškotu bolj všeč kot blond, in potem sem si kupila še vso novo kozmetiko, rdečo šminko in lak, vijoličasto sem vrgla vztraj, pa nov dezodorans z vonjem po šmarnicah in ravno tako milo. nisem hotela, da bi me karkoli spominjalo na joškota. vsi so mislili, kako sem srečna, ker se tako rihotam. fanti in trudila sem se, da sem se dosti smejala in podobno. v srcu pa sem jokala oh kako sem jokala tako hudo mi je bilo! tako težko mi je bilo delat, sploh se nisem mogla zbrat, kar strmela sem skozi okno in sanjarila, gospa vera je mislila, da je to od srečne zaljubljenosti in me je včasih pokregala, ampak ne preveč, v bistvu mi je privoščila srečo, ki je mislila, da sem jo našla.

no in ko sem nekoč spet tako strmela skozi okno, se mi je zgodilo tole. v hiši nasproti je v oknu eno nadstropje višje od mojega nekdo sedel in gledal sem k nam. videla sem mu profil – bil je natančno tak kot joškotov. planila sem k oknu in ga odprla in se nagnila ven, kolikor sem mogla, da bi je bolje videla – ampak ven malo kratkovidna in se mi je kar megla nadedila pred očmi. gospa vera, sem rekla, poglejte no prosim kdo je tisto tam v oknu. gospa vera je odtrgala pogled od dela in ker je videla, da gre za nekaj resnega, je brez besed vstala in prišla k meni. pokazala sem ji okno, tam vidite. vzela je naočnike z nosa in pogledala.

vidim je rekla. neka smrklija.

nemogoče sem rekla.

seveda je saj vidim. dolge rjave lase ima.

nemogoče sem ponovila sama pri sebi, joško ima vendar črne skodrane lase in brke – profil je pa vendar čisto njegov!

gospa vera me je zaskrbljeno gledala, a je kaj narobe je vprašala. ne, ne, sem rekla, je že v redu hvala da ste pogledali. na srečo gospa vera ni preveč firbčna in me ni spraševala naprej. ampak verjeti ji pa nisem mogla. odločila sem se, da grem takoj pogledat tja – kar tja v tisto hišo, bom že kako prišla not. gospe veri sem rekla, da grem po malico, vzela sem torbico in šla.

nobenih težav mi niso delali. enostavno sem šla gor po stopnicah v drugo nadstropje, približno sem si predstavljala, za katerimi vrati mora biti tisto okno. prvič sem se zmotila, drugič sem pa zadela. takoj od vrat sem jo zagledala – res je bila punca, dolge rjave lase je imela, po profilu pa izrezan joško. bila sem tako razočarana, da sem se zrušila v prvi stol in na glas zajokala. presenečeno so me gledali, ona je pa zlezla iz okna in me vprašala: kaj niste vi iz one hiše čez cesto? in ko sem med hlapanjem prikimala, je vprašala še: kako pa to, da ste se na rdeče pobarvali? to je vse zaradi joškota, sem izdabila, samo zaradi joškota. ravno tak profil imate kot on.

kaj res, se je zmedla, nisem še opazila, in se potipala po nosu. sploh pa ga po poreču nisem več videla in sem že malo pozabila, kakšen profil ima. pa prav tak kot vi, sem ponovila. prej bi rekla, da je vašemu podoben je odvrnila, vsaj kolikor se spomnim.

v tem trenutku je potrkal na vratih in eden od fantov je zaklical: naprej! vrata so se odprla in na pragu je stal – joško.

dober dan, je rekel in pri tem mečkal kapo v roki, jaz sem joško kostanjšek. a bi lahko govoril z glavnim?

eden od onih je vstal. to sem jaz, je rekel.

dovolite, je rekel zdaj joško, ki se je medtem že nekoliko zbral. imam nalog za aretacijo.

oni so se spogledali, glavni je zavzdihnil, saj sem vedel, da se bo slej ko prej zgodilo, in šel pospraviti svojo mizo. nastala je tišina, samo šum papirjev se je slišal, potem pa sva midve dahnili: joško . . .

joško se je zdrzil in naju zdaj prvič pogledal. oči so se mu na široko odprle, dobesedno zajajal je od presenečenja in izdaval: to ni mogoče . . . to vendar ni mogoče . . . ti tukaj . . . in toliko časa te že iščem . . . pa ravno tu te najdem . . . ni mogoče . . .

glavni je obstal sredi pospravljanja in tudi oni štirje so samo gledali.

zakaj se nisi oglasila v parku? tako sem upal, da boš prišla . . . nisem si mogel opustiti, da sem kar tako odšel iz poreča. muca moja . . .

III.

takole, sem mu rekla. potegneš se vase, kot da se hočeš od znotraj posrkati, ssssss, in že si v dve. poskusi.

ssssss, je naredil, in že je sedel k oknu, z desnim licem na not, z levim na ven.

vidiš, sem mu rekla, noben ni podrejen, če tega noče. pa še paše ti. poudari uniformo. kar spreglej jo.

onim so kotički ust kar navzgor ležali, posebno glavnemu.

nekaj trenutkov smo molčali. potem se je oglašil iz okna.

veš kaj, mislim, da bi se dalo tudi brez navpičnic. takole:

itd.

brez besed smo se spogledali.

to smo čakali, je ganjeno zamrmral glavni in si ne skrivaj v rokav obrisal solzo sreče blodeče blodnice pa v smeh.

FREUD za otroke

0 →

POSVEČENO SIGMUNDU F. RESNIČNO ODRASLI OSEBI

TRIBUNIN STRIP V NADALJEVANJU

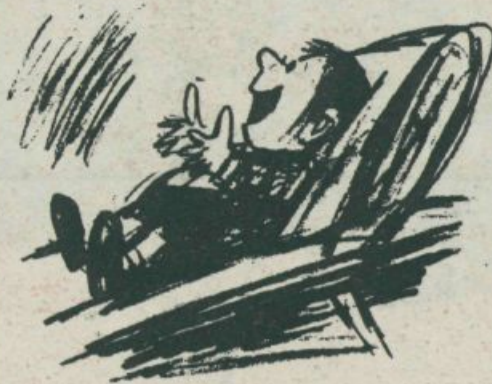
ČETRTA zgodnja NADALJEVANJE

LUISE ARMSTRONG — tek
Whitney Darron, st. — risba

PREVEDLA IN PRIREDILA zdenka p. v.

1 →

(KONEC)

Poleg tega ti to omogoča, da PROSTO ASOCIIRAS.

Če opazujš tebe, vidiš nek IMAGO, in če ja vidiš nek zmeš, potem ja OČETOVSKI IMAGO.

2 →

To pomeni, da si PRIPRAVLJEN
OBDELATI SVOJE PROBLEME.

To bo imenoval PRENOS. Naredilo ga bo srečnega.

3 →

4 →

UVIDETI, da ni nobenih zmej (to pomeni: razviti
zvest o realnosti).

5 →

Ali da — če obstajajo — imaš RAD zmeje (to pomeni: PRILAGODITI) se REALNOSTI. Ali, na vsak način NEKATERE zmeje (to pomeni: IZ IZKUŠNJE POSTATI ZVIT).

6 →

Če mamica zdaj reče ne, potem ja to NJEN PROBLEM.

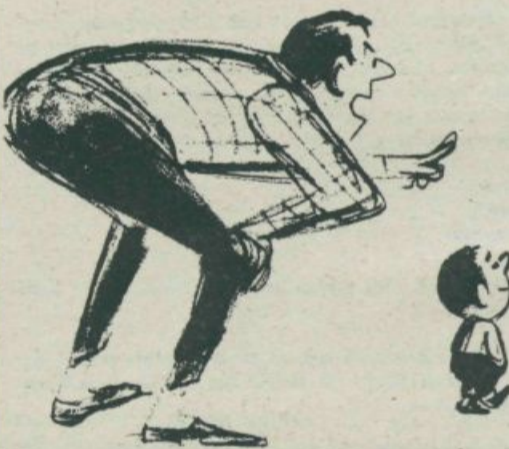

Zdaj SI SPREGLEDALI

7 →

8 →

Če očka zdaj reče ne, potem ja to NJEGOV PROBLEM.

9 →

Če Sisi reče ne, potem reči, da ja FRIGIDNA.

10 →

Le ti si PROST.

12 →

Zdaj si zmožen AKCEPTIRATI ZAVRNITEV.:
Ne moti.

11 →

S spomenjem, da ja z oštra nižaj vtraba. BOLNA sta.

13 →

SAMO ti.

(KONEC)